

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η συμβολή της αστικής γεωργίας στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Το παράδειγμα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Άγιο Δημήτριο.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σούγελα Σοφία

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Θ. Ανθοπούλου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Επιβλέπουσα.

Α. Μουσίδης, Καθηγητής.

Γ. Πετράκη, Αναπληρώτρια καθηγήτρια.

ΑΘΗΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015

Copyright © Σούγελα Σοφία, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα Ανθοπούλου Θεοδοσία για την υποστήριξη, καθοδήγηση και πρόθυμη παρουσία καθ όλη την διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής κο Μωυσίδη Αντώνη και κα Πετράκη Γεωργία για την πολύτιμη συμβολή τους.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την υποστήριξη και την υπομονή της καθώς και τους συναδέλφους από το εργασιακό μου περιβάλλον για την κατανόηση και συμπαράσταση που επέδειξαν.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Αντιδήμαρχο του τμήματος προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής καθώς και τους εργαζόμενους του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου για την άριστη συνεργασία που είχαμε.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΣΠΑ: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΑΜΚΕ: Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρία

ΝΠΙΔΔ: Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

ΟΤΑ: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΥΥΚΑ: Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

CGIAR: Consultative Group on International Agricultural Research

FAO: Food and Agriculture Organization

FCFCG: Federation of City Farms and Community Gardens

IUCN: International Union For Conservation of Nature

RUAF: Resource Centres on Urban Agriculture and Food Security

UNCED: United Nations Conference on Environment and
Development

UNCHS: United Nations Centre for Human Settlements
(HABITAT)

UNFPA: United Nations Population Fund

UNEP: United Nations Environment Programme

WWF: World Wide Fund for Nature

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΜΕΡΟΣ 1 ^ο Η αστική γεωργία και η συμβολή της στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Αποσαφήνιση του όρου αστική γεωργία και ποιες είναι οι όψεις της	14
1.1 Ορίζοντας εννοιολογικά και ιστορικά την αστική γεωργία	14
1.2 Όψεις και τύποι της αστικής γεωργίας	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων μέσα από αστικούς δημοτικούς λαχανόκηπους	21
2.1 Η έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης ευπαθών ομάδων.....	21
2.2 Ο κοινωνικός χαρακτήρας της αστικής και περι-αστικής γεωργίας σε ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Πολυλειτουργικότητα της αστικής γεωργίας και Βιώσιμη πόλη	28
3.1 Η έννοια της αστικής βιωσιμότητας σε σχέση με την πολυλειτουργική γεωργία στις πόλεις	28
3.2 Διατροφική ασφάλεια	33
3.3 “Έρημοι τροφίμων” των μεγαλουπόλεων (Food deserts).....	35
3.4 Επιπλέον οφέλη από την ενασχόληση με την αστική γεωργία - Ανακούφιση από την ένδεια	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η εμφάνιση των δημοτικών λαχανόκηπων στην Ελλάδα	43

ΜΕΡΟΣ 2 Μελέτη περίπτωσης στον δημοτικό λαχανόκηπο του Αγίου Δημητρίου. .	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η ανάπτυξη των δημοτικών λαχανόκηπων, ως εναλλακτική μορφή κοινωνικής ενσωμάτωσης των ευπαθών ατόμων	46
5.1 Μεθοδολογία της επιτόπιας έρευνας	46
5.2 Προφίλ του Δήμου Αγίου Δημητρίου.....	50
5.3 Ιστορικό δημιουργίας του δημοτικού λαχανόκηπου Αγίου Δημητρίου	51
5.4 Ο συμπληρωματικός ρόλος της Α.Μ.Κ.Ε. «ΑΝΟΔΟΣ»	54
5.5 Το προφίλ των καλλιεργητών	56
5.6 Κίνητρα – προσδοκίες και βιωμένη εμπειρία	57
5.7 Συμπεράσματα από τα ερευνητικά δεδομένα στο πεδίο.....	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Συμπεράσματα	68
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70
ΠΗΓΕΣ	70
Α. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις	70
Β. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	78
Παράρτημα Ι Πίνακες και Διαγράμματα άλλων ερευνών	78
Παράρτημα ΙΙ Πίνακες συσχετίσεων, Σχήματα και Διαγράμματα από την ανάλυση των δεδομένων.....	79
Παράρτημα ΙV Φωτογραφικό υλικό από τον δημοτικό λαχανόκηπο του Δήμου Αγίου Δημητρίου	109

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΣΧΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Διάγραμμα 3.1 Ο πολυλειτουργικός ρόλος της γεωργίας στην αστική βιωσιμότητα	33
Διάγραμμα 4.1 Αλυσίδα αιτιότητας για το φαινόμενο της φτώχειας	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I Πίνακες και Διαγράμματα άλλων ερευνών	
Διάγραμμα 1 Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα: 2005-2014	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II Πίνακες συσχετίσεων, Σχήματα και Διαγράμματα από την ανάλυση των δεδομένων	
Διάγραμμα 1 Προηγούμενη καλλιεργητική εμπειρία και από πού προήλθε	83
Διάγραμμα 2 Μήνες ανεργίας των συμμετεχόντων στον δημοτικό λαχανόκηπο	84
Διάγραμμα 3 Σε ποιους τομείς επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση και πόσο	84
Διάγραμμα 4 Κατά πόσο ανταπεξέρχεται το οικογενειακό εισόδημα στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού	86
Διάγραμμα 5 Τρόπος ενημέρωσης για τη δομή του δημοτικού λαχανόκηπου	86
Διάγραμμα 6 Τα κίνητρα των καλλιεργητών για τη συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο	87
Διάγραμμα 7 Διάρκεια συμμετοχής στη δομή του δημοτικού λαχανόκηπου	88
Διάγραμμα 8 Τρόπος κάλυψης των διατροφικών αναγκών του νοικοκυριού και αν έχει επηρεαστεί από τις οικονομικές συνθήκες	89
Διάγραμμα 9 Ασχολούνται με τη σωματική άσκηση και πως;	90

Διάγραμμα 10 Με ποιο τρόπο τους βοήθησε η συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο;	90
Διάγραμμα 11 Τι αλλαγές θα προτείνανε στη λειτουργία του δημοτικού λαχανόκηπου;	91
Διάγραμμα 12 Σε τι βαθμό καλύφθηκαν οι προσδοκίες τους;	92
Σχηματική αναπαράσταση 1 Πρώτη αίσθηση όταν ξεκινήσατε να ασχολείστε με τον λαχανόκηπο	88
Σχηματική αναπαράσταση 2 Τι άλλαξε στο διατροφικό τους πρότυπο μέσα από τη συμμετοχή στο λαχανόκηπο	89
Σχηματική αναπαράσταση 3 Ποια είναι η εικόνα για τον Δήμο που ζουν;	91
Σχηματική αναπαράσταση 4 Τα μελλοντικά τους σχέδια σχετικά με την καλλιέργεια	92

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 5.1 Πλεονεκτήματα και αδυναμίες των επιδοτούμενων δημοτικών λαχανόκηπων (S.W.O.T. ανάλυση)	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II Πίνακες συσχετίσεων, Σχήματα και Διαγράμματα από την ανάλυση των δεδομένων	
Πίνακας 1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και την ηλικιακή ομάδα	79
Πίνακας 2 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση	80
Πίνακας 3 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και το εκπαιδευτικό επίπεδο	80
Πίνακας 4 Η δομή της οικογένειας σε σχέση με το φύλο	81
Πίνακας 5 Η κύρια δραστηριότητα των συμμετεχόντων σε σχέση με το φύλο	82
Πίνακας 6 Είδος κατοικίας σε σχέση με το φύλο	85
Πίνακας 7 Μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού σε σχέση με την κατοικία	85
Πίνακας 8 Ενασχόληση με το αγροκήπιο σε εβδομαδιαία βάση	87

EΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 3.1 "Organoponicos" στην Κούβα (Havana)	34
Σχήμα 5.1 Πρώτη αίσθηση, όταν ξεκίνησαν να ασχολούνται με το λαχανόκηπο	58
Σχήμα 5.2 Αλλαγές στο διατροφικό τους πρότυπο	61
Σχήμα 5.3 Εικόνα για τον Δήμο που ζουν	62
Σχήμα 5.4 Μελλοντικά σχέδια σχετικά με την καλλιέργεια	63
Παράρτημα IV Φωτογραφικό υλικό από τον δημοτικό λαχανόκηπο του Δήμου Αγίου Δημητρίου	
Εικόνα 1. Χωροθέτηση του δημοτικού λαχανόκηπου στον Άγιο Δημήτριο	109
Εικόνα 2. Ο χώρος πριν υποδεχτεί το δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου..	110
Εικόνα 3. Αρχίζει να διαμορφώνεται ο δημοτικός λαχανόκηπος Αγίου Δημητρίου	110
Εικόνα 4. Διαχωρισμός των αγροκηπίων, για να υποδεχτούν τους ωφελούμενους (Δημοτικός λαχανόκηπος Αγίου Δημητρίου)	111
Εικόνα 5. Παραγωγή κηπευτικών από το δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου	111
Εικόνα 6. Συνεργασία με τους προσκόπους για την κατασκευή του κιόσκι στο δημοτικό λαχανόκηπο. (Άγιο Δημήτριο)	112
Εικόνα 7. Η βλάστηση μέσα στο λαχανόκηπο ανάμεσα στις πολυκατοικίες της γειτονιάς. (Περιοχή Ασυρμάτου - Άγιος Δημήτριος)	112
Εικόνα 8. Χωρισμένο σε διαδρόμους το κάθε αγροκήπιο. (Άγιος Δημήτριος)	113
Εικόνα 9. Χειμερινά κηπευτικά δημοτικού λαχανόκηπου. (Περιοχή Ασύρματος - Άγιος Δημήτριος)	114

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τη συμβολή της αστικής γεωργίας σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ιδιαίτερα στον πληθυσμό που έχει πληγεί από τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες. Μέσα από το δημόσιο λόγο για την αστική γεωργία αναγνωρίζεται ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της και οι πολλαπλές όψεις που αναδεικνύονται στο κοινωνικό πεδίο – πόλη χωρίς αποκλεισμούς, στο οικονομικό – αστική παραγωγικότητα και στο οικολογικό – υγιείς πόλεις.

Τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης εμφανίζονται για πρώτη φορά στην Ελλάδα συλλογικοί λαχανόκηποι με κυρίαρχη μορφή αυτή των δημοτικών λαχανόκηπων κοινωνικού σκοπού. Οι λόγοι είναι ποικίλοι και αφορούν κυρίως τη διατροφική ασφάλεια και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της πόλης. Συγχρόνως όμως, ευνοούν και την ανάπτυξη εστιών πρασίνου μέσα σε ένα ασφυκτικά οικιστικό περιβάλλον.

Κύριος στόχος μας είναι να διερευνήσουμε κατά πόσο τέτοιου είδους καινοτόμες πρωτοβουλίες επιτυγχάνουν την κοινωνική ένταξη ασθενέστερων ομάδων του πληθυσμού μέσω της ενασχόλησης με την κηπευτική.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας που ακολουθήθηκε αφού κάναμε βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με φαινόμενα και όψεις αστικής γεωργίας διερευνήσαμε τους δημοτικούς λαχανόκηπους μέσω εμπειρικής έρευνας με μελέτη περίπτωσης τον δημοτικό λαχανόκηπο στον Άγιο Δημήτριο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι δημοτικοί λαχανόκηποι ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των καλλιεργητών και συμβάλλουν στην ανακούφιση των οικονομικά ασθενέστερων νοικοκυριών του πληθυσμού μέσω της άμεσης και φθηνότερης πρόσβασης σε φρέσκα λαχανικά. Επίσης, αναδείχθηκε η κοινωνικοποίηση και η ψυχολογική ικανοποίηση που λαμβάνουν οι καλλιεργητές μέσα από τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους και τη συμμετοχική δράση. Ωστόσο, τίθεται ένα σημαντικό ζήτημα σχετικά με τη βιωσιμότητα τέτοιων πρωτοβουλιών στο βαθμό που η αστική γεωργία δεν έχει ακόμα θεσμοθετηθεί στην Ελλάδα ως χρήση γης και δεν έχει ενταχθεί από τις δημοτικές αρχές στα σχέδια πόλης.

Λέξεις – κλειδιά:

Αστική γεωργία, δημοτικοί λαχανόκηποι (urban municipal gardens), αστική βιωσιμότητα, επισιτιστική και διατροφική ασφάλεια, ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, Δήμος Αγίου Δημητρίου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της αστικής καλλιέργειας φαίνεται ως οξύμωρο σχήμα. Η γεωργία έχει ταυτιστεί με τις δραστηριότητες που ασκούν οι κάτοικοι της υπαίθρου. Εντούτοις, εμφανίζεται σε αστικές περιοχές τόσο στον αναπτυσσόμενο, όσο και στον αναπτυγμένο κόσμο. Σχετικά με τον αναπτυσσόμενο κόσμο κυρίως ανταποκρίνεται στον επισιτισμό αποβλέποντας ταυτόχρονα στην χρηστή διαχείριση των αποβλήτων και την εξυγίανση των φυσικών πόρων, καθώς το πρόβλημα των απορριμμάτων και των λυμάτων μέσα στις πόλεις είναι ιδιαίτερα πειστικό. Στο δυτικό κόσμο όμως, η λειτουργία της φαίνεται να αποσκοπεί κυρίως στη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής στην πόλη (πρασίνισμα και εξωραϊσμός των αστικών τοπίων, ελεύθερος χρόνος, φυσική άσκηση και επαφή με τη γη και τα προϊόντα της, δημόσια υγεία, κλπ).

Στις μέρες μας λόγω της ραγδαίας πληθυσμιακής αύξησης των πόλεων σε συνδυασμό με τις επισιτιστικές και διατροφικές ανάγκες που ήρθαν στο προσκήνιο με τη σύγχρονη αστική κρίση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας αναδεικνύεται το κοινωνικό αίτημα και η διεκδίκηση των πολιτών για φθηνότερη πρόσβαση σε υγιεινή και ασφαλή τροφή. Ως απάντηση όλων αυτών σε πολλές πόλεις της Ελλάδας παρατηρείται μια αξιοσημείωτη εξάπλωση της αστικής γεωργίας μέσω κοινοτικής δράσης (π.χ. λαχανόκηποι που δημιουργήθηκαν από κινήσεις πολιτών, εξωραϊστικούς και φυσιολατρικούς συλλόγους) ή μέσω οργανωμένης, στοχευμένης συλλογικής δράσης από Φορείς (Δήμοι, ΜΚΟ¹). Είναι ενδεικτικό ότι στο Νομό Αττικής έχουν δημιουργηθεί εστίες πρασίνου οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις συνδυάζονται και με καλλιεργητικές δραστηριότητες που αποσκοπούν στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Όπως υπογραμμίζουν οι Halwei και Nierenberg² η αστική και περι-αστική καλλιέργεια συμβάλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων. Αφενός μεν

¹ Βλ. ενδεικτικά: WWF, 2014, *Πρόγραμμα Καλύτερη ζωή*, <http://www.wwf.gr/news/1255-2014-03-05> (πρόσβαση 8/2015).

² Halweil B., Nierenberg D. (Επιμ. ελληνικής έκδοσης: Προμπονάς Μ.), 2007, *Η Κατάσταση του Κόσμου 2007: Το Αστικό μας Μέλλον - Καλλιεργώντας στις πόλεις*, Worldwatch Institute, Ευάνθυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 8.

βελτιώνει το μικροκλίμα και τη μορφή του τοπίου σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, αφετέρου δε βοηθάει στην ορθότερη διαχείριση των αστικών αποβλήτων. Η αστική καλλιέργεια επιπλέον, συμβάλει στη βελτίωση των διατροφικών συνηθειών των κατοίκων των πόλεων δίνοντας τη δυνατότητα πρόσβασης σε πιο υγιεινά τρόφιμα (λαχανικά και φρούτα) στους αστικούς πληθυσμούς.

Βασικός στόχος αυτής της εργασίας είναι μέσα από τη μελέτη του φαινομένου της αστικής γεωργίας να διερευνηθεί ο κοινωνικός ρόλος που επιτελούν οι αστικοί λαχανόκηποι, εστιάζοντας στην περίπτωση των δημοτικών λαχανόκηπων ως η πιο διαδεδομένη και δημοφιλής μορφή που αναπτύσσεται γοργά στην Ελλάδα από το 2012 και μετά.

Μέσα λοιπόν, από επισκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας διαμορφώθηκαν οι βασικές μας υποθέσεις εργασίας. Με επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο του Δήμου Αγίου Δημητρίου επιχειρείται να διερευνηθεί ο κοινωνικός χαρακτήρας της αστικής κηπευτικής στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, που βάζονται από τις πρόσφατες δυσμενείς κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα. Σκοπός είναι να μελετηθεί: πρώτον αν και κατά πόσο ο δημοτικός λαχανόκηπος απαντά στις κοινωνικές ανάγκες των αστών καλλιεργητών και δεύτερον ποια είναι η συμβολή του στις "κοινωνικά αδύναμες" πληθυσμιακές ομάδες.

Η παρούσα διπλωματική χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση της συμβολής της αστικής γεωργίας σχετικά με την άμβλυνση της οικονομικής ένδειας των ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Αναλυτικότερα θα αναπτυχθούν θεματικές σχετικά με τη πολυλειτουργικότητα της αστικής γεωργίας, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της και την αξιολόγηση της επίτευξης ή όχι της διατροφικής και επισιτιστικής ασφάλειας με αναφορά και σε άλλες χώρες, όπου πραγματοποιήθηκαν ανάλογες πρωτοβουλίες.

Στο δεύτερο μέρος, περιλαμβάνονται τα αποτελέσματα από την επιτόπια έρευνα. Επιλέξαμε το δημοτικό λαχανόκηπο του Δήμου Αγίου Δημητρίου με σκοπό να μελετήσουμε πρώτον τον τρόπο λειτουργίας της δομής, δεύτερον τα κίνητρα που δίνονται στους καλλιεργητές και τρίτον την τεχνογνωσία που αποκτούν αυτοί από τη δράση τους. Η δημιουργία του λαχανόκηπου αποτέλεσε την υλοποίηση μιας εκ των προεκλογικών δεσμεύσεων της τωρινής δημοτικής αρχής και είχε ως στόχο την αφύπνιση της οικολογικής συνείδησης των κατοίκων του Αγίου Δημητρίου. Ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα σε ανθρώπους με σημαντικότερα οικονομικά

προβλήματα να προμηθευτούν αν όχι το σύνολο των λαχανικών που καταναλώνουν ένα σημαντικό μέρος αυτού.

Σε κάθε περίπτωση, η ανάγκη λήψης θεσμικών μέτρων για την βιώσιμη ανάπτυξη της αστικής γεωργίας είναι επιτακτική, ειδικότερα αν αναλογιστούμε τις συνέπειες που απορρέουν από την οικονομική κρίση της εποχής μας, ορισμένες από τις οποίες είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός καθώς και η *''αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας''*³.

Όλα τα προαναφερθέντα αποτελούν βασικά ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας, τα οποία θα διερευνηθούν μέσω επιλογής του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου.

³ *''Αειφόρος Ανάπτυξη και Βιοποικιλότητα''*: http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B5%CE%B9%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7 (πρόσβαση 26/5/2015).

ΜΕΡΟΣ 1^ο Η αστική γεωργία και η συμβολή της στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Αποσαφήνιση του όρου αστική γεωργία και ποιες είναι οι όψεις της

1.1 Ορίζοντας εννοιολογικά και ιστορικά την αστική γεωργία

Η αστική γεωργία ως όρος χρησιμοποιείται διεθνώς από οργανισμούς, όπως ο FAO – Οργανισμός για τα Τρόφιμα και τη Γεωργία του ΟΗΕ για να περιγράψει την καλλιέργεια φυτών και την εκτροφή των ζώων μέσα στον αστικό και στον περι-αστικό ιστό. Βασικός της στόχος είναι η δυνατότητα πρόσβασης των νοικοκυριών της πόλης σε φρέσκα και πιο υγιεινά προϊόντα, έναντι των προϊόντων της βιομηχανικής γεωργίας και των μεγάλων δικτύων διανομής, με κύριο σκοπό την ιδιο-κατανάλωση. Το γεγονός ότι ασκείται από τους κατοίκους της πόλης παρέχοντας μια ποικιλομορφία χρήσεων της αστικής γης (χωροθέτηση καλλιεργούμενου εδάφους) και διαχείριση των αστικών αποβλήτων είναι η ειδοποιός διαφορά σε σχέση με τη γεωργία της υπαίθρου. Συνεπώς, η αστική γεωργία θα μπορούσαμε να πούμε ότι *“αλληλοεπιδρά με το οικολογικό αστικό σύστημα και την αστική οικονομία”*⁴.

Κατά τον Mougeot⁵ το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό της αστικής γεωργίας δεν είναι η τοποθεσία της στον αστικό χώρο, αλλά το γεγονός ότι η αστική γεωργία αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα του αστικού κοινωνικο-οικονομικού και οικολογικού συστήματος. Μέσα στο αστικό περιβάλλον με τη χρήση της γεωργίας αξιοποιούνται οι αστικοί πόροι (γη, εργασία, αστικά οργανικά απορρίμματα, νερό) συμβάλλοντας στη βελτίωση της ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος, του αστικού τοπίου και γενικότερα της καθημερινότητας των κατοίκων της πόλης ενώ παράλληλα δημιουργείται ένα πλαίσιο κοινωνικής αλληλεπίδρασης στις γειτονιές.

⁴ Ανθοπούλου Θ., Παρταλίδου Μ., 2014, *Αστική γεωργία: Κοινωνική Ένταξη και Βιώσιμη πόλη. - Το παράδειγμα των δημοτικών λαχανόκηπων, Σχολικοί – Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς;*, ΚΔΒΜΠΑ Δραπετσώνας και Τροιζήνας Μεθάνων, σελ. 10.

⁵ Mougeot L., 2005, *Agropolis - The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*, London p.3.

Με μια σύντομη ιστορική αναδρομή, η εμφάνιση της αστικής γεωργίας συμβαδίζει με την έντονη αστικοποίηση και την εκβιομηχάνιση του 19^{ου} αιώνα σε Ευρώπη και Αμερική. Αρχικοί στόχοι ήταν η ανακούφιση από τη φτώχεια και την επισιτιστική ένδεια της εργατικής τάξης. Ακόμα και στη Γερμανία όπου η αρχική της εμφάνιση συνδέθηκε με τη δημιουργία χώρων αναψυχής και σωματικής δραστηριότητας για τα παιδιά μέσα στην πόλη, εντούτοις διαφοροποιήθηκε για την κάλυψη των επισιτιστικών αναγκών που αναδύθηκαν από τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της εποχής με τη ραγδαία εκβιομηχάνιση. Άλλο παράδειγμα είναι στις ΗΠΑ, όπου δημιουργήθηκαν οι "κήποι της ανακούφισης" (Depression Relief Gardens)⁶ το 1929-30 με το οικονομικό κραχ και αποτέλεσαν οργανωμένο σχέδιο δημιουργίας αστικών αγροκηπίων προκειμένου να επιλυθούν ζητήματα υποσιτισμού, φτώχειας, λιμοκτονίας, εξασφαλίζοντας τροφή και εργασία στις ομάδες που πλήττονταν περισσότερο. Μέσα από αυτήν την δράση επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί ακόμα και η ψυχολογική πίεση (κατάθλιψη), που βίωναν έντονα οι κάτοικοι των πόλεων.

Εν συνεχεία, κατά τη διάρκεια του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου πολέμου (1943), εμφανίστηκαν οι "κήποι της νίκης" (victory gardens) στις ΗΠΑ, στον Καναδά και στη Μεγάλη Βρετανία με κυβερνητική παρέμβαση. Στόχος ήταν η αποφυγή διατροφικών κρίσεων στον αστικό και περι-αστικό κλοιό, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης. Στους εν λόγω κήπους δραστηριοποιούνταν τα γυναικόπαιδα, αφού οι ενήλικες άνδρες βρίσκονταν στα πεδία μαχών. Βασικός τους ρόλος ήταν η τροφοδοσία των στρατευμάτων με απώτερο στόχο την ενίσχυση του εθνικού φρονήματος και την ανάπτυξη αισθήματος κοινωνικής ευθύνης⁷.

Ιστορικά λοιπόν, γίνεται αντιληπτό ότι οι αστικοί λαχανόκηποι εμφανίστηκαν για την κάλυψη των επισιτιστικών και διατροφικών αναγκών των κατοίκων των πόλεων, χωρίς να υπολείπεται και το στοιχείο της ψυχολογικής αναπτέρωσης μέσα από την επαφή με τη φύση.

⁶ Ανθοπούλου Θ., Παρταλίδου Μ., 2014, *Αστική γεωργία: Κοινωνική Ένταξη και Βιώσιμη πόλη. - Το παράδειγμα των δημοτικών λαχανόκηπων, Σχολικοί – Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς;*, ΚΔΒΜΠΑ Δραπετσώνας και Τροιζήνας Μεθάνων, σελ. 9.

⁷ Ανθοπούλου Θ., Παρταλίδου Μ., 2014, *Αστική γεωργία: Κοινωνική Ένταξη και Βιώσιμη πόλη. - Το παράδειγμα των δημοτικών λαχανόκηπων, Σχολικοί – Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς;*, ΚΔΒΜΠΑ Δραπετσώνας και Τροιζήνας Μεθάνων, σελ. 8-9.

Τη δεκαετία του 60' και του 70' επανέρχονται στο προσκήνιο με τη μορφή κυρίως κοινοτικών κήπων στην Ευρώπη και την Αμερική, με στόχο την βιωσιμότητα του αστικού οικοσυστήματος και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων των πόλεων. Το 1973 στη Νέα Υόρκη δημιουργήθηκαν κινηματικές δράσεις από τη βάση προς τα πάνω, που ονομάστηκαν "Αντάρτες κηπουροί" (Guerrilla gardeners) και είχαν ως στόχο να ομορφύνουν και να αξιοποιήσουν κηπευτικά απρόσιτες και εγκαταλειμμένες περιοχές μέσα στην πόλη⁸. Μετέπειτα η αύξηση των τιμών των τροφίμων και η χρήση χημικών φυτοφαρμάκων είναι ορισμένοι από τους λόγους που συνετέλεσαν στην εμφάνιση του κινήματος "επιστροφή στη γη" με απώτερο στόχο την εδραίωση της αστικής γεωργίας με βιολογικές μεθόδους καλλιέργειας.

Στις μέρες μας και συγκεκριμένα στην Ελλάδα η εμφάνιση της αστικής γεωργίας συνδέεται με την πρόσφατη οικονομική και κοινωνική ανέχεια που βιώνουν κυρίως οι κάτοικοι των μεγαλουπόλεων, αλλά και των πόλεων της περιφέρειας. Το φαινόμενο της σχετικά όψιμης και δυναμικής εξάπλωσης των αστικών λαχανόκηπων εμφανίζεται γενικότερα σε όλες τις ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες και ιδιαίτερα στην Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία, που επίσης δεν έχουν μακρά παράδοση στην αστική γεωργία. Η εμφάνιση της λοιπόν συμπίπτει με τις νέες ανάγκες των αστών θέτοντας προβληματισμούς σχετικά με την ποιότητα της ζωής, το περιβάλλον και την διατροφική ασφάλεια μέσα στην πόλη. Η αστική γεωργία στην Ελλάδα εφαρμόζεται είτε μέσα από κινήσεις πολιτών, την αποκαλούμενη «αντάρτικη κηπουρική» (π.χ. ο Αγρός στο Ελληνικό) και εξωραϊστικών/ οικολογικών συλλόγων (π.χ. φυσιολατρικός σύλλογος "Βριλησός" στα Βριλήσσια) με αυτοδιαχειριζόμενη εκμετάλλευση ανοικτών/ ελεύθερων χώρων, είτε μέσα από οργανωμένο σχεδιασμό αγροκηπίων από τους Δήμους και τις Μ.Κ.Ο και ιδιωτικές πρωτοβουλίες (π.χ. ΚΕΘΕΑ).

Στην πρόωμη εμφάνιση των αγροκηπίων παρατηρείται κυρίως η ανάγκη για την ορθή χρήση ανεκμετάλλευτων ελεύθερων χώρων μέσα στην τοπική κοινωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το εγχείρημα του Ελληνικού, όπου το κίνημα πολιτών επιχείρησε ήδη από το 2011 να δημιουργήσει έναν αυτοδιαχειριζόμενο αγρό με στόχο την αξιοποίηση "νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων στον αστικό χώρο". Άλλη κινηματική πρωτοβουλία για αξιοποίηση των ελεύθερων χώρων αποτελούν τα

⁸ Hardman Michael, 2011, *Considering the Impact of Illegal Food Cultivators: A critical exploration of Guerrilla Gardening and the 'Local Trap'*, Salford Manchester, United Kingdom, p. 290-292, <http://core.ac.uk/download/pdf/9256934.pdf#page=289> (πρόσβαση 8/2015).

αγροκήπια που διαμορφώθηκαν σε χώρους εντός της Αθήνας, όπως στην οδό Αγίων Ασωμάτων και στη Ναυαρίνου, που είχαν ως στόχο κυρίως τη δημιουργία εστιών πρασίνου και αναψυχής και όχι τόσο την παραγωγική αξιοποίηση.

Σήμερα μέσα από τους Δήμους αναδύεται η ανάγκη αξιοποίησης της αστικής γεωργίας για την κάλυψη των επισιτιστικών αναγκών των κατοίκων τους. Ο παράγοντας που υπερισχύει πλέον στην αστική γεωργία είναι η παραγωγή τροφίμων για ιδιο-κατανάλωση καθώς και μια εισοδηματική παραγωγή από φτωχά αστικά νοικοκυριά. Στόχος είναι να ανακουφιστούν τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο κατώφλι της φτώχειας και να δημιουργηθεί ένα δίκτυο κοινωνικής αλληλεγγύης μεταξύ των κατοίκων. Παραδείγματα δημοτικών λαχανόκηπων συναντάμε στους Δήμους Λάρισας, Θέρμης, Αλεξανδρούπολης, Έδεσσας, αλλά και στο Νομό Αττικής, όπως Δήμος Αμαρουσίου, Λυκόβρυσης-Πεύκης, Κορωπί-Μαρκόπουλο, Άγιο Δημήτριο και άλλους.

Συνοψίζοντας, στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα, η πρόσφατη εμφάνιση της αστικής γεωργίας συνδέεται κυρίως με την ανακούφιση των σύγχρονων κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών αναγκών των κατοίκων των πόλεων, είτε μέσα από την ιδιωτική πρωτοβουλία (κινήματα πολιτών, εθελοντική δράση, οικιακή χρήση), είτε μέσα από ένα πιο οργανωμένο σχεδιασμό της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ως ποιο βαθμό θα επιτευχθεί αυτό θα το δείξει το μέλλον και η εξάπλωση αυτών των πρωτοβουλιών.

1.2 Όψεις και τύποι της αστικής γεωργίας

Η αστική γεωργία πέρα από αυτόν καθαυτό τον παραγωγικό της χαρακτήρα είναι πολυδιάστατη προσφέροντας κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη στους κατοίκους των πόλεων. Πτυχές που ως ένα βαθμό αλληλοσυμπληρώνονται στον αστικό και περι-αστικό ιστό, με κύριο στόχο την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής.

Όσον αφορά την κοινωνική της πτυχή, εστιάζεται στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων. Με εφαρμογές τόσο για την ανακούφιση κοινωνικών αναγκών (επισιτιστική ένδεια, κοινωνική ένταξη αδύναμων πληθυσμιακών ομάδων και την ανάπτυξη δικτύων που προωθούν την κοινωνική ασφάλεια), όσο και υπό το πρίσμα

αυτό καθαυτό της παραγωγικής διαδικασίας (διατροφική ασφάλεια, παραγωγή πιο υγιεινών και θρεπτικών προϊόντων)⁹.

Επί πλέον, η οικονομική της διάσταση αναφέρεται σε πρακτικές που προωθούν την απασχόληση και την επιχειρηματική της ανάπτυξη, μέσα από μια πιο προσοδοφόρα παραγωγή που αποσκοπεί στην εμπορευσιμότητα της συγκομιδής. Επιπροσθέτως, το οικολογικό της προφίλ εστιάζεται κυρίως στην βιωσιμότητα του αστικού οικοσυστήματος. Με πρακτικές βελτίωσης τόσο του αστικού και περι-αστικού τοπίου (πρασίνισμα των πόλεων, εξωραϊσμός και εξυγίανση εγκαταλειμμένων οικοπέδων, δημιουργία εστιών περιβαλλοντικής αγωγής και ψυχαγωγίας, κλπ.), όσο και με πιο ορθές πρακτικές στη διαχείριση των αστικών αποβλήτων, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων της πόλης¹⁰ και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας του αστικού συστήματος.

Μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις βασικούς τύπους αστικών λαχανόκηπων σε σχέση με την πρόσβαση και τη διαχείριση της καλλιεργούμενης γης¹¹:

- Οικιακούς κήπους (home gardens) συνήθως, μικρά ιδιωτικά αγροκήπια που δημιουργούνται σε αυλές, ταράτσες και μπαλκόνια και καλλιεργούνται από τα αστικά νοικοκυριά, πρωτίστως για ιδιο-κατανάλωση.
- Καλλιεργούμενα αυτόνομα τεμάχια σε συλλογικούς λαχανόκηπους που κατανέμονται σε μικρότερα κηπάρια (allotment gardens) προς ατομική καλλιέργεια. Η γη μπορεί να ανήκει στην τοπική κοινότητα ή σε σχολεία, εκκλησίες, σε συγκροτήματα κατοικιών και να παραχωρείται προς χρήση στα μέλη της συλλογικότητας (μεμονωμένοι δημότες, μαθητές, ενορία, κλπ) σύμφωνα με τους όρους συγκεκριμένου καταστατικού (πχ ενοίκιο γης, διαχείριση νερού, οργανική καλλιέργεια, τοπική διακυβέρνηση).
- Κοινοτικοί λαχανόκηποι (community gardens), όπου η διαχείριση της γης, της καλλιέργειας και της παραγωγής είναι συλλογική από τα μέλη της κοινότητας και όχι ατομική. Ο σκοπός τους μπορεί να είναι παραγωγικός αλλά συνήθως

⁹ FAO, 2007, *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*, p. 24-25, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

¹⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 24-25.

¹¹ FAO, 2007, *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*, p. 19, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

συνοδεύεται από εκπαιδευτικούς (πχ περιβαλλοντική εκπαίδευση) και κοινωνικούς σκοπούς (κοινωνική ένταξη, δημόσια υγεία). Έτσι οι κοινοτικοί λαχανόκηποι διοικούνται από τα μέλη της κοινότητας (με κυρίως παραγωγική χρήση από τα μέλη της κοινότητας) ή από διάφορους φορείς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς που κατά περίπτωση μπορεί να ασχολούνται με την εκπαίδευση των μαθητών σε θέματα περιβάλλοντος και διατροφής, την ψυχική ενδυνάμωση των νοσηλευόμενων ασθενών, την ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων του πληθυσμού (π.χ. φυλακισμένοι, κλπ.) και έχουν ως στόχο την οικολογική ευαισθητοποίηση, την δημόσια υγεία και την κάλυψη μέρους των διατροφικών τους αναγκών.

- Εμπορικούς κήπους και μικρά αγροκτήματα ποικίλων μεγεθών. Πρόκειται συνήθως για αγροκήπια μεγαλύτερα από τους οικιακούς και τους κοινοτικούς κήπους. Ειδικότερα, οι εμπορικοί κήποι τοποθετούνται συνήθως σε κενούς χώρους ή κατοικήσιμες περιοχές ή μισθωμένα αγροτεμάχια από τον παραγωγό. Οι δραστηριότητες που μπορεί να συμπεριληφθούν πέρα από την παραγωγή βρώσιμων προϊόντων (φρούτα, λαχανικά, βολβούς, όσπρια) ή την μικρή εκτροφή ζώων (πουλερικά, βοοειδή, κλπ.) είναι και η αξιοποίηση των φυσικών πόρων με την τεχνική της κομποστοποίησης και της ανακύκλωσης των αστικών λυμάτων.

Επιχειρώντας μια επιγραμματική προσέγγιση λοιπόν, στις διάφορες μορφές της αστικής γεωργίας θα λέγαμε ότι εξαρτώνται από τη χωροθέτηση (ταράτσες, σε παραθεριστικές περιοχές μακριά από αυτοκινητόδρομους, ενδο-αστικούς και περι-αστικούς χώρους), από τον οργανωτικό σχεδιασμό σε σχέση με την πρόσβαση στη γη, το ιδιοκτησιακό καθεστώς και τον σκοπό (ατομικοί ιδιόκτητοι οικιακοί κήποι σε αυλές και ταράτσες ή μεγαλύτερης εμβέλειας περι-αστικά αγροκτήματα, αυτόνομοι λαχανόκηποι σε συλλογική γη, κοινοτικοί λαχανόκηποι παραγωγικού ή/και κοινωνικού σκοπού) καθώς και από τον τύπο διαχείρισης της γης και διακυβέρνησης (κοινοτικοί λαχανόκηποι από ΜΚΟ, συλλογικότητες «πράσινων ανταρτών» και κινήσεων πολιτών σε επίπεδο γειτονιάς ή Δήμου). Επίσης, από το είδος της συγκομιδής και των ζώων εκτροφής (λαχανικά,μανιτάρια, χόρτα, μικρά ζώα, κλπ.) καθώς και από το τεχνολογικό επίπεδο και τις επενδύσεις κεφαλαίου καθώς και από τον βαθμό εμπορευματοποίησης (από τη φτωχή παραγωγή για ιδιο-κατανάλωση σε φτωχή εμπορευσιμότητα)¹².

¹² Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Marielle Dubbeling, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming*

Μέσα από αυτές τις όψεις οι διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με τη γεωργία και τη διατροφική ασφάλεια (FAO, RUAF, κλπ.) αναγνώρισαν τον πολυλειτουργικό χαρακτήρα της αστικής γεωργίας και τη συνεισφορά της τόσο στην επισιτιστική ασφάλεια και στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της πόλης όσο και στην βιωσιμότητα του αστικού περιβάλλοντος.

Αναλυτικότερα, οι πολλαπλές λειτουργίες¹³ της αστικής γεωργίας θα μπορούσαν να αποτυπωθούν ως εξής:

- Οικολογική λειτουργία: εστίες πρασίνου και αναψυχής, εξυγίανση των φυσικών πόρων μέσω ορθών καλλιεργητικών πρακτικών (π.χ. βιολογικές μέθοδοι, κομποστοποίηση).
- Πολιτιστική λειτουργία: αξιοποίηση της αγροτικής πολιτιστικής κληρονομιάς και ανάδυση νέων πολιτιστικών προτύπων.
- Παιδαγωγική λειτουργία: με την ανάπτυξη κηπευτικών δράσεων και προγραμμάτων κατάρτισης για σωστή χρήση του εδάφους και των ενεργειακών πηγών (αειφόρα ανάπτυξη).
- Οικονομική λειτουργία: ανάπτυξη θέσεων εργασίας, νέες μικρο-επιχειρηματικές δράσεις με στόχο την αειφορία του περιβάλλοντος.
- Κοινωνική και θεραπευτική λειτουργία: κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων, ανάπτυξη δικτύων κοινωνικής αλληλεγγύης μεταξύ των κατοίκων της πόλης, ανάπτυξη αισθήματος κοινωνικής ευθύνης.

Κατανοώντας τον πολυλειτουργικό ρόλο της αστικής γεωργίας, στα επόμενα κεφάλαια που ακολουθούν στην παρούσα μελέτη θα εστιάσουμε κυρίως στην οικολογική και κοινωνική λειτουργία της αστικής καλλιέργειας. Στόχος μας είναι να αναλυθούν πληρέστερα οι εν λόγω όψεις της, μέσα από μια πιο εκτενή αναφορά και συσχέτιση με τις υποθέσεις εργασίας μας.

Futures, RUAF Foundation, p. 2-3,
<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

¹³ Γεωργόνη Παναγιώτα, τριμελή εξεταστική επιτροπή: Ανθοπούλου Θ., Μωυσίδης Α., Δρ. Τζώρτζη, 2012, *Η συμβολή της αστικής γεωργίας στα άτομα με ψυχικές διαταραχές. Διερεύνηση πρωτοβουλιών «πράσινης φροντίδας» στην Αττική*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ΠΜΣ Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, σελ. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων μέσα από αστικούς δημοτικούς λαχανόκηπους

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά στην έννοια και τις όψεις της αστικής γεωργίας. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε εκτενέστερα, την έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης ευπαθών κοινωνικά ομάδων μέσα από το ρόλο της κηπευτικής. Θα εστιάσουμε κυρίως στην υπο-ομάδα του πληθυσμού, που περιλαμβάνει άτομα ευρισκόμενα σε κατάσταση φτώχειας, ή στα πρόθυρα να περιέλθουν σ' αυτή την κατάσταση.

2.1 Η έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης ευπαθών ομάδων

Καταρχάς, η έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης αναφέρεται στη θέση και στο ρόλο που λαμβάνει το άτομο μέσα στην κοινωνία, ώστε να μπορέσει να αφομοιωθεί και να είναι λειτουργικό, χτίζοντας την προσωπική του κοινωνική ταυτότητα. Παρόλα αυτά, οι κοινωνικές συνθήκες και μεταβολές μπορεί να επιφέρουν αλλαγές ακόμα και στο κοινωνικό προφίλ του ατόμου, με αποτέλεσμα το άτομο να επαναδιαπραγματεύεται τη θέση και το ρόλο του μέσα στο κοινωνικό σύστημα όπου διαβιεί, με στόχο την ανακατασκευή της κοινωνικής του υπόστασης. Κατά τον Ντάρεντορφ P., μέσα στην κοινωνία κάθε επιμέρους στοιχείο εκτελεί μια λειτουργία συμβάλλοντας στη διατήρηση του συστήματος¹⁴. Ένας επί πλέον ορισμός της λοιπόν, είναι η δυνατότητα του ατόμου να έχει ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας και στις κοινωνικο-προνοιακές παροχές της χώρας όπου ζει.

Εξ ορισμού, η κοινωνική ένταξη είναι *''η διαδικασία ενσωμάτωσης κατά την οποία η κοινωνία ή ένα σύστημα επιτρέπει στο άτομο να κατέχει θέσεις και ρόλους, αλλά και η διαδικασία με την οποία το άτομο αποδέχεται τις θέσεις και τους ρόλους που του αποδίδονται στα πλαίσια της κοινωνικής οργάνωσης''*¹⁵.

Σύμφωνα με τον Μέρτον, υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου, η οποία ορίζεται με πέντε τρόπους προσαρμογής του ατόμου στην κοινωνική επιταγή. Πρώτον, με τη συμμόρφωση, όπου το άτομο αποδέχεται τις

¹⁴ Τσαούση Δ.Γ., 2002, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Αθήνα, Gutenberg, σελ. 183-184.

¹⁵ Βασιλείου Θ.Α., Σταματάκης Ν., 2000, *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα, σελ. 215.

επιδιώξεις (πολιτιστική δομή) και τα διατιθέμενα μέσα (κοινωνική δομή), επιτυγχάνοντας υψηλό βαθμό ταύτισης. Δεύτερον, με την καινοτομία, όπου το άτομο απορρίπτει τη παρούσα ένταξη, επιδιώκοντας μια νέα ένταξη και κοινωνική δομή για την επίτευξη των επιδιώξεων. Τρίτον, με την τυπολατρία, όπου η συμπεριφορά του ατόμου δε παρεκκλίνει από την υπάρχουσα ένταξη, αποδέχεται την κοινωνική δομή και δεν επιδιώκει υψηλότερους στόχους. Τέταρτον, με τον αναχωρητισμό, όπου το άτομο αποστασιοποιείται. Και πέμπτον, με την ανταρσία, όπου το άτομο επιδιώκει τον επαναπροσδιορισμό των διατιθέμενων μέσων και των επιδιώξεων¹⁶.

Επιπροσθέτως, ο όρος κοινωνική ένταξη εμπρικλείει και την έννοια του κοινωνικού ελέγχου. Ενός συνόλου δηλαδή, μηχανισμών που χρησιμοποιεί μια κοινωνία για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης των πολιτών στους κανόνες και τα κανονιστικά πρότυπα (νόμοι, θεσμοί, κλπ.), που ισχύουν σε δεδομένη στιγμή. Σύμφωνα με τον Φρόντ *“η διαδικασία της κοινωνικοποίησης συνίσταται στη μετάδοση και την εσωτερίκευση των κοινωνικών κανόνων και αξιών”*¹⁷. Εν ολίγοις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το άτομο εντάσσεται μέσα σε μια ή περισσότερες *“κοινωνικές ομάδες”*¹⁸, στη προσπάθειά του να αναπτύξει κυρίως το αίσθημα του *“ανήκειν”* και να χτίσει ή να ανακατασκευάσει την προσωπική του ταυτότητα. Η επιτυχία της ένταξης λοιπόν, βρίσκεται στο *“μαζί”*, αφού μαζί τα άτομα μπορούν να συνδημιουργήσουν¹⁹.

Επομένως, η κοινωνική ενσωμάτωση των ευπαθών κοινωνικά ομάδων του πληθυσμού αποτελεί μια διαδικασία τόσο σε κοινωνικό (θεσμούς, αξίες, κλπ.), όσο και σε ατομικό επίπεδο. Με τον όρο *“ευπαθείς κοινωνικές ομάδες”*²⁰ εννοούμε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες που στερούνται σε σημαντικό βαθμό τη πρόσβαση στην υγειονομική και κοινωνικο-προνοιακή φροντίδα ενός κράτους. Κατεπέκταση στις μέρες μας με τη νέα υπο-ομάδα που αρχίζει να διαμορφώνεται *“άνθρωποι στα πρόθυρα*

¹⁶ Τσαούση Δ.Γ., 2002, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Αθήνα, Gutenberg, σελ. 163-165.

¹⁷ Όπως παραπάνω, σελ. 171-174.

¹⁸ Κοινωνική ομάδα με τη στενή σημασία του όρου εννοούμε ένα συγκροτημένο και πολύσκοπο σύνολο ατόμων με ισχυρούς αμοιβαίους δεσμούς που διαμορφώνουν τη συνείδηση της υπόστασής του με συχνές και άμεσες επικοινωνίες μεταξύ των μελών του. (Τσαούση Δ.Γ., 2002, σελ. 270)

¹⁹ Σούλης Σ. Γ., 2002, *Παιδαγωγική της ένταξης Από το Σχολείο του διαχωρισμού σε ένα Σχολείο για όλους*, Τόμος Α', Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, σελ. 45.

²⁰ Σ' αυτή την ομάδα συγκαταλέγονται τα Αμεα (άτομα με ειδικές ανάγκες – άτομα με ψυχιατρικά, κινητικά, διανοητικά και χρόνια νοσήματα), οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι μετανάστες, οι παλιννοστούντες, οι αιτούντες άσυλο, οι πρώην ουσιο-εξαρτημένοι, οι αποφυλακισμένοι, οι θρησκευτικές και πολιτισμικές μειονότητες (μουσουλμάνοι, αθίγγανοι, κλπ.), άτομα με παραβατική συμπεριφορά, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι άστεγοι, τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας ή στα πρόθυρα φτώχειας καθώς και οι ηλικιωμένοι και οι χαμηλο-συνταξιούχοι.

της φτώχειας'', που αδυνατούν να εξασφαλίσουν ακόμα και τα απαραίτητα αγαθά, μιλάμε και για αδυναμία πρόσβασης στην τροφή.

Συνεπώς, ζητήματα όπως η επιβίωση, ο βιοπορισμός, η επισιτιστική ένδεια, η ανάγκη για φθηνότερη πρόσβαση σε τρόφιμα καθώς και η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων πρόσβασης στην τροφή, συνετέλεσαν ως έναν βαθμό, στην εμφάνιση των λαχανόκηπων στην Ελλάδα. Φαίνεται ότι οι αστοί αναζητούν λύσεις μέσα από την παραδοσιακή αγροτική κουλτούρα, έτσι όπως μεταφέρθηκε από γενιά σε γενιά, προκειμένου να εξασφαλίσουν την κάλυψη μέρους των διατροφικών αναγκών των ίδιων και των οικογενειών τους.

2.2 Ο κοινωνικός χαρακτήρας της αστικής και περι-αστικής γεωργίας σε ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού

Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της αστικής και περι-αστικής γεωργίας αναδεικνύονται μέσα από τον πολειουργικό της χαρακτήρα και τα πολλαπλά οφέλη της για τον άνθρωπο πέρα από αυτή καθαυτή την παραγωγική της λειτουργία. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσα στις μεγαλουπόλεις οι έντονοι ρυθμοί ζωής, οι ολοένα αυξανόμενες οικονομικές απαιτήσεις (που εντείνονται μέσα από τα κυρίαρχα πρότυπα της κοινωνίας της κατανάλωσης) καθώς και η ζωή μέσα σ' ένα ασφυκτικά οικιστικό περιβάλλον οδηγούν στην εμφάνιση αγχωτικών καταστάσεων. Ως εκ τούτου, οι κάτοικοι νιώθουν την ανάγκη εκτόνωσης των συσσωρευμένων αρνητικών συναισθημάτων μέσα από ομαδικές δραστηριότητες.

Παράλληλα, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στις πρακτικές και τα οφέλη της οριζόμενης ως «κοινωνική γεωργία». Αν και λαμβάνει χώρα κυρίως στον περι-αστικό και αγροτικό χώρο, οι αρχές και οι λειτουργίες της κοινωνικής γεωργίας θα είχαν ενδιαφέρον να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό της αστικής γεωργίας στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής και της ένταξης των ευπαθών κοινωνικά ομάδων του αστικού πληθυσμού. Μια από τις βασικές της λειτουργίες αναφέρεται σε δραστηριότητες που προωθούν την κοινωνικο-υγειονομική φροντίδα μέσα στο κοινοτικό πλαίσιο. Εξ ορισμού η κοινωνική γεωργία περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που χρησιμοποιούν γεωργικούς πόρους σε εξειδικευμένες φάρμες προσφέροντας απασχόληση σε ευπαθείς ομάδες. Στόχος της κοινωνικής γεωργίας είναι να προωθηθούν κοινωνικές υπηρεσίες τόσο σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο όσο και σε εθνικό. Παραδείγματα αυτών των υπηρεσιών είναι τόσο η αποκατάσταση και η

θεραπεία, όσο και η προφυλαγμένη εργασία, η δια βίου εκπαίδευση και άλλες δραστηριότητες που συμβάλλουν στην κοινωνική ένταξη των συμμετεχόντων.

Πρωτοβουλίες για την κοινωνική γεωργία λαμβάνονται κυρίως από τα μέλη των τοπικών κοινοτήτων. Η κοινωνική γεωργία θα λέγαμε ότι αποτελεί ένα “πάντρεμα” ανάμεσα στις νέες και τις παραδοσιακές έννοιες για την γεωργία. Σήμερα η έννοια έχει ουσιαστικά αναπροσαρμοστεί σε έναν καινοτόμο και εξελισσόμενο τρόπο. Πλέον τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματά εμπεριέχουν ένα είδους πρόληψης από ασθένειες, κοινωνική ενσωμάτωση και καλύτερη ποιότητα ζωής²¹.

Με συνοπτική ανασκόπηση σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, διαπιστώνουμε διαφορές στον τρόπο άσκησης της. Αυτό συμβαίνει λόγω των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των εκάστοτε αγροτικών περιοχών και στον διαφορετικό τρόπο λειτουργίας των δομών της υγείας και των κοινωνικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Ενδεικτικά, μερικοί από τους τρόπους εφαρμογής της είναι η γεωργία για την υγεία και η “πράσινη φροντίδα” (green care²²), δείχνοντας πως η γεωργία μπορεί να αξιοποιηθεί και για κοινωνικούς σκοπούς²³. Εντούτοις, ορισμένα από τα οφέλη που αποκομίζουν οι συμμετέχοντες μέσα από την έμπρακτη εφαρμογή της κοινωνικής γεωργίας είναι η επαφή με άλλους ζωντανούς οργανισμούς (φυτά και ζώα), η ενίσχυση της ατομικής υπευθυνότητας και οι κοινωνικές συναναστροφές καθώς και η βελτίωση

²¹ Francesco Di Lacovo, Deirdre O’Connor, 2009, *Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, ARSIA, p. 21-22, http://ec.europa.eu/research/agriculture/pdf/sofar_book.pdf, (πρόσβαση 4/2015).

²² Με τον όρο “green care” εννοούμε τη φροντίδα που παρέχεται μέσα από την κηπευτική και την επαφή με τα ζώα. Συνοπτικά οι δραστηριότητες της στοχεύουν πρώτον στην υγειονομική φροντίδα, δεύτερον στην κοινωνική αποκατάσταση, τρίτον στην εκπαίδευση και τέταρτον στην εργασία. Η κοινωνική αποκατάσταση αφορά την διασύνδεση με την κοινότητα και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων επιβίωσης. Απευθύνεται σε κέντρα αποκατάστασης από τις ουσιο-εξαρτήσεις, ανένταχτες ομάδες του πληθυσμού, μεταναστευτικές οργανώσεις και άλλους οργανισμούς. Στο τομέα της υγειονομικής φροντίδας επιδιώκει κυρίως η θεραπεία και οι ειδικές παρεμβάσεις. Απευθύνεται σε μονάδες πρωτοβάθμιας φροντίδας, κοινωνικές υπηρεσίες και άλλους οργανισμούς που εστιάζουν στην υγεία. Επί πλέον, η αξιοποίησή της στον τομέα της εκπαίδευσης παρέχει εναλλακτική εκπαίδευση και εγκαταστάσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες. Εφαρμόζεται σε σχολεία και άλλους οργανισμούς εκπαίδευσης. Τέλος, στον τομέα της εργασίας η εφαρμογή της παρέχει υποστήριξη σε ευάλωτες ομάδες, δεξιότητες καλλιέργειας/διαχείρισης εδάφους, κατάρτιση εργασίας και προφυλαγμένη εργασία. Απευθύνεται σε οργανισμούς εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων, κέντρα αποκατάστασης από ουσιο-εξαρτήσεις, υπηρεσίες δικαστικής επιμέλειας και άλλα σχήματα προφυλαγμένης εργασίας. (Semptik J., Hine R., Wilcox D., 2010, *Green Care: A conceptual Framework - A report of the working group on the health benefits of Green Care*, Cost - Loughborough University, London, p. 22)

²³ Francesco Di Lacovo, Deirdre O’Connor, 2009, *Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, ARSIA, p. 24, http://ec.europa.eu/research/agriculture/pdf/sofar_book.pdf (πρόσβαση 4/2015).

στην υγεία. Όσον αφορά την υγεία, έχουν σημειωθεί καινοτόμες πρωτοβουλίες όπως οι “πράσινες κοινωνικές μονάδες” στην Ιταλία και η “γεωργική φροντίδα” στην Ολλανδία που ειδικεύονται σε υπηρεσίες φροντίδας της υγείας²⁴. Κατόπιν όλων αυτών, θα λέγαμε ότι η κοινωνική γεωργία συνδέεται κυρίως με το αίτημα για την ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής που προέρχεται από την κοινωνία των πολιτών και τις υπηρεσίες υγειονομικής φροντίδας.

Από την άλλη, η θεραπευτική ιδιότητα²⁵ της φυτοκομικής και κηπευτικής ενασχόλησης αποτελεί ένα από τα κοινωνικά γνωρίσματα της αστικής γεωργίας, συμβάλλοντας κυρίως στην ενδυνάμωση της ψυχοκοινωνικής κατάστασης του ατόμου. Ως φυτοκομική θεραπεία εννοούμε τη χρήση των φυτών από εκπαιδευμένους επαγγελματίες με κλινικά καθορισμένους στόχους. Επομένως, αυτού του είδους η θεραπευτική προσέγγιση μπορεί να υλοποιηθεί είτε ως κηπευτικό πρόγραμμα μέσα σε ιδρύματα φροντίδας, είτε ως προγράμματα κατάρτισης νέων θεραπειών κηπουρικής²⁶.

Εντούτοις, οι θεραπευτικοί κήποι είναι περισσότερο σχεδιασμένοι για να στηρίξουν τις θεραπευτικές διαδικασίες και να αποκαταστήσουν αισθήματα άγχους. Συνήθως, βρίσκονται κοντά στα ιδρύματα φροντίδας και είναι σχεδιασμένοι για διαφορετικές ομάδες στόχου, όπως ασθενείς με νόσο Alzheimer, παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, ψυχιατρικούς ασθενείς. Κάθε ομάδα στόχου έχει τις δικές της εξειδικευμένες ανάγκες για τον σχεδιασμό αυτών των κήπων. Ορισμένες κατηγορίες όπου θα μπορούσε να αξιοποιηθεί αυτή η οπτική είναι οι ακόλουθες:

- Σε ψυχιατρικούς ασθενείς

Σύμφωνα με μελέτες, η κηπευτική βελτιώνει την κοινωνική λειτουργικότητα των ψυχιατρικών ασθενών. Επί πλέον, είναι πολύ σημαντική η δυναμική της ομάδας. Επιπροσθέτως, το να δουλεύουν σε ομάδα επιτρέπει στους συμμετέχοντες να επικεντρώσουν την προσοχή τους ο ένας στον άλλον, δίνοντας τους κίνητρα για να

²⁴ Francesco Di Lacovo, Deirdre O’Connor, 2009, *Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, ARSIA, p. 23, http://ec.europa.eu/research/agriculture/pdf/sofar_book.pdf (πρόσβαση 4/2015).

²⁵ Semptik J., Hine R., Wilcox D., 2010, *Green Care: A conceptual Framework - A report of the working group on the health benefits of Green Care*, Cost - Loughborough University, London, p. 40.

²⁶ Semptik J., Hine R., Wilcox D., 2010, *Green Care: A conceptual Framework - A report of the working group on the health benefits of Green Care*, Cost - Loughborough University, London, p. 41.

ολοκληρώσουν τους στόχους της ομάδας με κέρδος την προσωπική ικανοποίηση. Επίσης, είναι σημαντική η βελτίωση των αισθητηριακών πτυχών από την ενασχόληση με τις φυτοκομικές δραστηριότητες, η οποία προέρχεται από την επαφή με το χώμα, τις μυρωδιές και την ανάπτυξη των φυτών. Εν συντομία, τα οφέλη από την φυτοκομική δραστηριότητα σε ψυχιατρικούς ασθενείς είναι η βελτίωση της επικοινωνίας με άλλους, η εκμάθηση πρακτικών δεξιοτήτων, η ομαδική εργασία, ο προγραμματισμός καθώς και η βελτίωση της αυτό-εικόνας, με την ανάπτυξη αισθήματος αυτό-πεποίθησης²⁷.

- Σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες

Όσον αφορά, τη φυτοκομική θεραπεία μπορεί να αυξήσει το συναίσθημα της προσωπικής αξίας και να αναπτύξει το αίσθημα του αυτό-σεβασμού. Η αγροθεραπεία ως προσέγγιση έχει βασικά οφέλη όπως την αισθητική εκτίμηση του τοπίου, την κοινωνική ανάπτυξη μέσω της συνεργασίας και την αποδοχή της εφαρμογής των κοινωνικών ορίων²⁸.

- Σε ασθενείς που πάσχουν από μορφές της άνοιας

Μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα Ιδρύματα (βραχείας ή μακροχρόνιας φιλοξενίας, Κέντρα Ημέρας, κλπ.) για ηλικιωμένους με Alzheimer και άλλες μορφές άνοιας έδειξαν ότι η δραστηριότητα με τη φύση ως ημερήσια δράση, σε κατάλληλα σχεδιασμένους (περιφραγμένους) ανοιχτούς χώρους, βελτιώνει στην ποιότητα της ζωής των συμμετεχόντων²⁹. Ως επί το πλείστον, βελτιώνει τη σωματική άσκηση όπως και τις γνωστικές δεξιότητες και μπορεί να αποτελέσει (δυσνητικά) πηγή ενίσχυσης των αισθητηριακών λειτουργιών (όσφρηση, ακοή, κλπ.). Επίσης, μπορεί να υποκινήσει συναισθήματα συγκίνησης, θετικά συναισθήματα και μνήμες. Επί πλέον, η φυτοκομική ενασχόληση των ασθενών συμβάλει στη μείωση της αποδιοργανωτικής συμπεριφοράς, των διαταραχών του ύπνου και των βίαιων ξεσπασμάτων.

²⁷ Elings M., 2006, *People-plant interaction, the physiological, psychological and sociological effects of plants on people*, Wageningen university and research centre, plant research international, the Netherlands, p. 48, <http://library.wur.nl/ojs/index.php/frontis/article/view/1257/829>, (πρόσβαση 2/2015).

²⁸ Όπως παραπάνω, σελ. 48.

²⁹ Elings M., 2006, *People-plant interaction, the physiological, psychological and sociological effects of plants on people*, Wageningen university and research centre, plant research international, the Netherlands, p. 49, <http://library.wur.nl/ojs/index.php/frontis/article/view/1257/829>, (πρόσβαση 2/2015).

Εν συνεχεία, τα φυσικά οφέλη της κηπευτικής δραστηριότητας είναι ποικίλα. Διάφορες μελέτες δείχνουν ότι η φύση γενικά μπορεί να ανακουφίσει τον άνθρωπο από την πίεση και τη διανοητική κούραση. Επίσης, επισημαίνουν ότι ένα πράσινο περιβάλλον μπορεί να ενθαρρύνει τους ανθρώπους να ασχοληθούν με τη φυσική άσκηση. Είναι γνωστό ότι η φυσική άσκηση μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα στην υγεία, μειώνοντας τον κίνδυνο εμφάνισης διάφορων χρόνιων ασθενειών. Επιπροσθέτως, έρευνες δείχνουν ότι αυτού του είδους η ενασχόληση μπορεί να χρησιμεύσει ακόμα και στη θεραπεία προβλημάτων άγχους και κατάθλιψης³⁰.

Επιπροσθέτως, μια άλλη χρήση της κηπευτικής είναι να αξιοποιηθεί ως μέσο αναψυχής. Εφαρμόζεται κυρίως, σε κοινοτικούς κήπους και σε κήπους διανομής (allotment gardens), όπου οι άνθρωποι εργάζονται μόνοι ή σε ομάδες, αυξάνοντας τη συγκομιδή στον λαχανόκηπό τους. Για παράδειγμα, στην Ολλανδία οι κοινότητες διευκολύνουν τέτοιες πρωτοβουλίες για τη συντήρηση χώρων πρασίνου στις γειτονιές.

Εντούτοις, στις αναπτυγμένες χώρες η αστική γεωργία αξιοποιείται για τη φυσική και ψυχολογική χαλάρωση των κατοίκων. Μέσα από διαδραστικές ενασχολήσεις για τους πολίτες (ψυχαγωγικές διαδρομές, αγορά τροφίμων, γεύματα στο αγρόκτημα και δημιουργία εγκαταστάσεων αναψυχής) καθώς και την παροχή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (επαφή της νεολαίας με τα φυτά, ενημέρωση και εκπαίδευση σε οικολογικά ζητήματα)³¹.

Συμπερασματικά, η ενασχόληση με την κηπουρική μπορεί να περιορίσει τις παρενέργειες από τις αγχωτικές καταστάσεις της καθημερινής ζωής, αλλά και να συμβάλει στην ενσωμάτωση ευάλωτων κοινωνικά ομάδων του πληθυσμού στην τοπική κοινωνία.

³⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 49.

³¹ Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF FOUNDATION, p. 14, <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Πολυλειτουργικότητα της αστικής γεωργίας και Βιώσιμη πόλη

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναπτυχθούν θεματικές σχετικά με: α) τη βιωσιμότητα του αστικού οικότοπου μέσα από το πρίσμα της γεωργίας, β) την αστική διατροφική ασφάλεια και την επισιτιστική ένδεια στις πόλεις. Θα αναφερθούμε σε πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί τόσο σε αναπτυσσόμενες, όσο και σε αναπτυγμένες χώρες, προκειμένου να δοθεί μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη οπτική για τον ρόλο της αστικής γεωργίας. Έως τώρα αναφερθήκαμε στο τι είναι, πώς αξιοποιείται και ποια είναι η συνεισφορά της γεωργίας, σε σχέση με την ομάδα στόχου στην οποία απευθύνεται μέσα στον αστικό ιστό.

3.1 Η έννοια της αστικής βιωσιμότητας σε σχέση με την πολυλειτουργική γεωργία στις πόλεις

Εξ ορισμού η βιωσιμότητα εμπερικλείει την έννοια της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων όσο το δυνατόν με μικρότερο ρυθμό από αυτόν που απαιτείται για την ανάπτυξη τους, ώστε να επιτευχθεί η περιβαλλοντική ευημερία. Εντούτοις, η οικολογική υποβάθμιση προκαλείται λόγω της αδυναμίας του οικοσυστήματος να υποστηρίξει τις σύγχρονες καθημερινές ανάγκες των ανθρώπινων πληθυσμών. Από το 1990, η Ευρωπαϊκή κοινότητα καλείται να βρει εναλλακτικούς τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας τόσο σε μεταφορικά μέσα, όσο και στην κάλυψη των διατροφικών αναγκών, μέσω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της βιοτεχνολογίας³² στην προοπτική της αειφόρου ανάπτυξης. Σύμφωνα λοιπόν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι απαραίτητος ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων και δράσεων ολοκληρωμένης στρατηγικής αστικής ανάπτυξης, με στόχο την μακροπρόθεσμη κοινωνική, πολιτισμική και οικολογική βιωσιμότητα³³.

³² “Αειφόρος Ανάπτυξη”, 2015, http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B5%CE%B9%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7

³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014, *Ολοκληρωμένη βιώσιμη αστική ανάπτυξη: Οι νέοι κανόνες και η νομοθεσία που διέπουν τον επόμενο γύρο επένδυσης από την πολιτική συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020 υιοθετήθηκαν επίσημα από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2013. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2014-2020*, σελ. 1.

Η έννοια της αστικής βιωσιμότητας εστιάζει επίσης στην ανάπτυξη τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο ανθρώπινων πόλεων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες (οικολογικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές) για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, προσδοκώντας στη διατήρηση και την μελλοντική εξασφάλιση της ποιότητας της ζωής³⁴. Σε σχέση με την αστική γεωργία, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Rene van Veenhuizen *''Η αειφορία της αστικής γεωργίας είναι στενά συνδεδεμένη με τη συμβολή της στην ανάπτυξη μιας αειφόρου πόλης, δηλαδή μιας πόλης ποικιλόμορφης, παραγωγικής, περιβαλλοντικά υγιούς και η οποία θα έχει επιτύχει τη διατροφική της ασφάλεια''*³⁵.

Μιλάμε πλέον για το ρόλο της πολυλειτουργικής γεωργίας μέσα στην πόλη όπου δύναται να συνεισφέρει: στη διατήρηση του περιβάλλοντος και στη φροντίδα του τοπίου, στην αλλαγή της νοοτροπίας των ανθρώπων απέναντι στη φύση, στην ενίσχυση της παραγωγικότητας και την αστική οικονομική βιωσιμότητα. Ειδικά για την ενδυνάμωση της παραγωγικότητας και της οικονομικής βιωσιμότητας των πόλεων, κρίνεται αναγκαίο να επιτευχθεί μέσα από το θεσμικό πλαίσιο σχεδιασμού τόσο των τοπικών, όσο και των εθνικών Αρχών.

Αναλυτικότερα τα οφέλη της πολυλειτουργικής γεωργίας για τη βιωσιμότητα του αστικού περιβάλλοντος³⁶ συνίστανται στα ακόλουθα:

- Διατήρηση των πράσινων ανοιχτών χώρων και βελτίωση της διατροφικής επάρκειας των κατοίκων με φρέσκα λαχανικά που καλλιεργούνται μέσα στην πόλη.
- Βελτίωση του μικροκλίματος. Η αστική γεωργία μπορεί να αποτρέψει την οικοδόμηση και να προάγει θετικές επιδράσεις στο υπέδαφος αποφεύγοντας φαινόμενα όπως πλημμύρες, καθίζηση εδάφους και να περιορίσει άλλες οικολογικές καταστροφές, βελτιώνοντας συνάμα την αστική βιοποικιλότητα και τις

³⁴ FAO, 2007, *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*, p. 70, <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

³⁵ Halweil B., Nierenberg D. (Επιμ. ελληνικής έκδοσης: Προμπονάς Μ.), 2007, *Η Κατάσταση του Κόσμου 2007: Το Αστικό μας Μέλλον - Καλλιεργώντας στις πόλεις*, Worldwatch Institute, Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 113.

³⁶ Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Marielle Dubbeling, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities in developing countries - Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming Futures*, Journal of Agricultural Science, Cambridge University Press, p. 3-5, <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

συνθήκες διαβίωσης μέσα στην πόλη. Επίσης, στους ανοιχτούς πράσινους χώρους μέσα και γύρω από την πόλη μπορεί να συνδυαστούν δράσεις που να στοχεύουν πέρα από την παραγωγή τροφής και σε άλλες λειτουργίες για τους κατοίκους της πόλης, όπως είναι ο αγρο-τουρισμός, η δημιουργία πάρκων και η συντήρηση του τοπίου.

- Μείωση της χρήσης της ενέργειας και των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου με την παραγωγή φρέσκων προϊόντων κοντά στην πόλη. Εν όψει της παγκόσμιας διατροφικής κρίσης είναι σημαντικό οι αλλαγές του αστικού σχεδιασμού να στοχεύουν στη μείωση των αποστάσεων μεταφοράς της τροφής με την ενθάρρυνση πρωτοβουλιών τοπικής παραγωγής τροφίμων, όπου είναι εφικτό, ανάμεσα στα όρια της πόλης και ειδικά στα κοντινά περίχωρα των πόλεων. Το νέο διατροφικό σύστημα σε πολλές βιομηχανοποιημένες χώρες χρησιμοποιεί πάνω από τέσσερις φορές περισσότερη ενέργεια για να φτάσει η τροφή από την ύπαιθρο στο πιάτο των καταναλωτών. Γι'αυτό επιδιώκεται πλέον η τροφή να προέρχεται από καλλιεργητικές πρακτικές των κατοίκων της πόλης. Η ενθάρρυνση τέτοιων πρωτοβουλιών βοηθάει στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος (μείωση εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα CO₂ από τις βιομηχανίες και της υπερβολικής θερμότητας, κλπ.) στις πόλεις, επιτρέποντας συνεργατικές και κυκλικές διαδικασίες ανάμεσα στην οικιακή παραγωγή μέσα στην πόλη, των βιομηχανικών τομέων και της γεωργίας.
- Αποκεντρωμένη επαναχρησιμοποίηση των υδάτινων λυμάτων και κομποστοποίηση οργανικών αποβλήτων μέσα στο αστικό περιβάλλον. Τα αστικά υδάτινα λύματα μπορούν να ανακυκλωθούν για την άρδευση και τη λίπανση των κηπευτικών συγκομιδών, την ανθοκομία και τη συγκομιδή φρούτων.

Ως εκ τούτου, είναι σημαντική η εκπαίδευση των καλλιεργητών και η παροχή τεχνικής βοήθειας για βιώσιμες και ασφαλείς καλλιεργητικές δραστηριότητες με τεχνικές φιλικές προς το περιβάλλον. Ειδικά αν αναλογιστούμε και τους κινδύνους που ελλοχεύουν για τη δημόσια υγεία με την άσκηση της αστικής γεωργίας κάτω από ορισμένες συνθήκες. Συγκεκριμένα το χώμα και το νερό άρδευσης θα πρέπει να ελέγχονται διότι μπορεί να έχει μολυνθεί (πχ ύπαρξη ρύπων από την ατμόσφαιρα, βαρέων μετάλλων από πρότερες αστικές χρήσεις στο ίδιο οικόπεδο).

Τέτοιου είδους πολιτικές εφαρμόζονται και στον αναπτυσσόμενο κόσμο (Νότια Αφρική, Ασία, Αργεντινή-Ροζάριο, Βραζιλία, κλπ.), με την ανάπτυξη προγραμμάτων αστικής γεωργίας, όπου παρέχουν τεχνική βοήθεια και κατάρτιση στις ομάδες των

καλλιεργητών³⁷. Επίσης, αναπτύσσουν σχέδια πολιτικής που απευθύνονται σε φορείς έρευνας και οργανισμούς κατάρτισης και υποστήριξης της γεωργίας μέσα και γύρω από τις πόλεις, ώστε να παρέχουν στους αστούς καλλιεργητές επαρκή κατάρτιση σε πρακτικές για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας με την αξιοποίηση τεχνικών δεξιοτήτων και μάρκετινγκ φιλικά προς το τοπικό οικοσύστημα.

Στις πόλεις των αναπτυσσόμενων χωρών, τα δημοτικά κοινοτικά προγράμματα κηπουρικής έχουν μια ξεκάθαρη εστίαση στις οικολογικές μεθόδους κηπουρικής. Στους αστικούς συλλογικούς κήπους επιβάλλεται να αξιοποιούνται καλλιεργητικές τεχνικές φιλικές προς το περιβάλλον ακόμα και για την αντιμετώπιση ασθενειών στα φυτά, τον περιορισμό των ζουφίων και την προσβολή από ζιζάνια³⁸. Μερικές από τις οποίες είναι η επαναχρησιμοποίηση των τοπικών γεωργικών προϊόντων και η χρήση εισροών φιλικά προς το περιβάλλον (φυσικά λιπάσματα, οργανικά απόβλητα, βιολογικά εντομοκτόνα, εδαφολογικές τροποποιήσεις και μη γενετικά μεταλλαγμένοι σπόροι), με στόχο την βιωσιμότητα του οικοσυστήματος³⁹.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά την πτυχή της οικονομικής βιωσιμότητας της χρήσης δημοτικής γης, είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα στο Άμστερνταμ⁴⁰ όπου η τοπική ένωση των κηπουρών (που αριθμεί περίπου 7200 μέλη) νοικιάζει πάνω από 250 εκτάρια από την τοπική αυτοδιοίκηση. Τα μέλη της ένωσης νοικιάζουν αυτή την καλλιεργήσιμη έκταση ως αγροκήπια ξεχωριστά και πληρώνουν ένα μερίδιο ύψους περίπου 300 ευρώ ετησίως ανά αγροτεμάχιο. Αυτό το εισόδημα επιτρέπει στη τοπική ένωση να συντηρήσει τους φράχτες και να εμπλουτίσει το χώρο με άλλες υποδομές, ώστε να παρέχει ορισμένες υπηρεσίες στα μέλη του (π.χ. δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης, κομποστοποίηση, κλπ.).

³⁷ FAO, 2007, *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*, p. 63-64. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

³⁸ Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF FOUNDATION, p. 26. <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

³⁹ Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF FOUNDATION, p. 27, <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

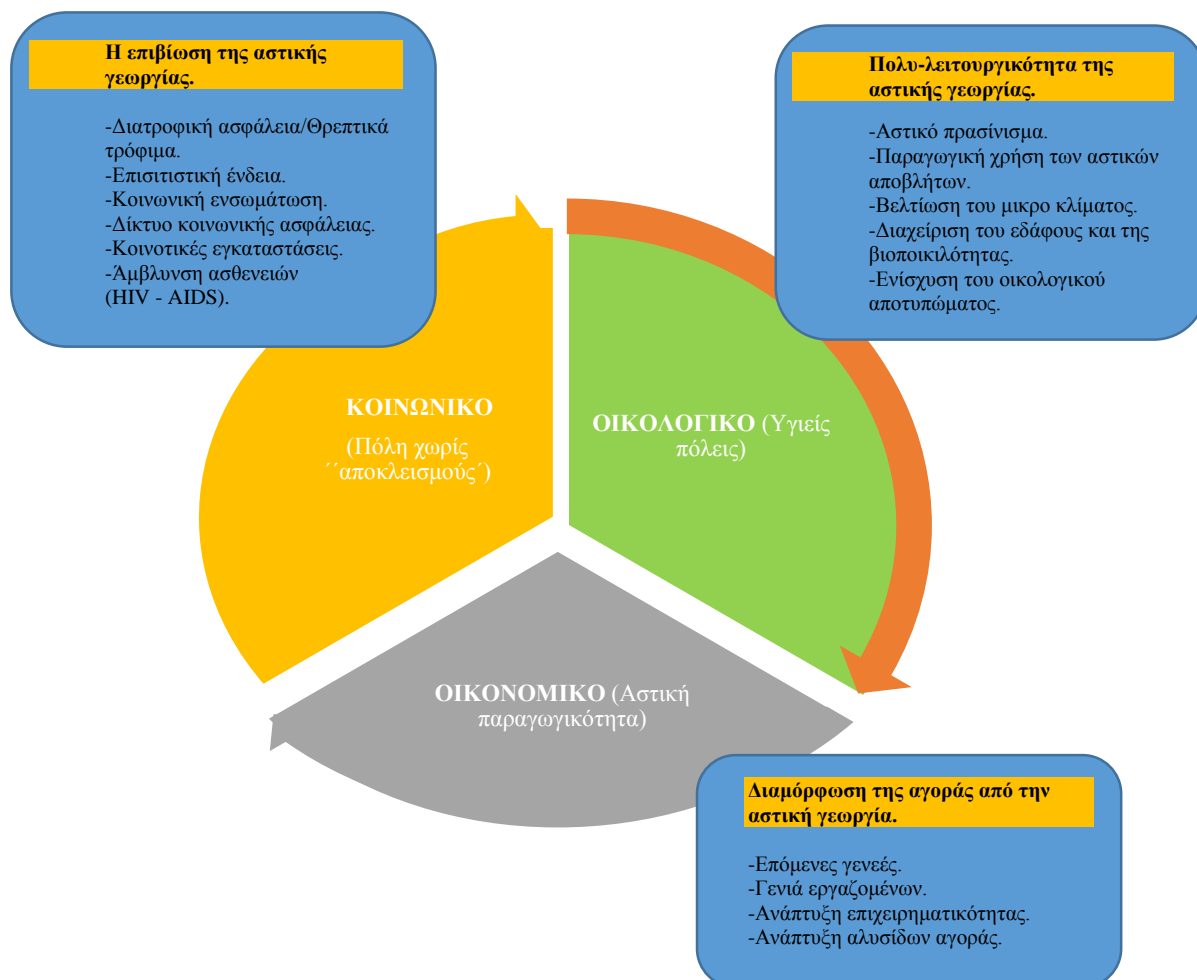
⁴⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 22.

Τη δεκαετία του 1880 στο απόγειο της βιομηχανικής πόλης και της έντονης αστικοποίησης, ο Χάουαρντ ⁴¹ επισημαίνει ότι η ανάπτυξη “κηπουπόλεων” με την εισαγωγή των καλλιεργειών στον αστικό πολεοδομικό σχεδιασμό πέρα από την δημιουργία πρασίνου και πηγής οξυγόνου μέσα σ’ ένα ασφυκτικά οικιστικό περιβάλλον συμβάλει γενικότερα στην αστική βιωσιμότητα μέσα από το πάντρεμα της κουλτούρας της υπαίθρου και της πόλης. Η ιδιοπαραγωγή φρέσκων κηπευτικών από τους νέους εργάτες που προέρχονται από την ύπαιθρο συμβάλει επίσης, στην άσκηση και στην ψυχική τους υγεία καθώς και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του αυξανόμενου εργατικού πληθυσμού που συσσωρεύεται στις πόλεις, με απώτερο στόχο τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Επομένως, θα ήταν σημαντικό οι τοπικές κυβερνήσεις να παρουσιάσουν σαφή δέσμευση για την ανάπτυξη της αστικής γεωργίας, αξιοποιώντας τους υπάρχοντες τοπικούς πόρους με στόχο την ενσωμάτωση της αστικής γεωργίας στην τοπική κοινότητα και με άξονα την επέκτασή της σε εθνικό επίπεδο.

Τέλος, σχηματικά θα μπορούσαμε να αναπαραστήσουμε ως εξής τους τρεις τομείς που αλληλοεπιδρούν στην άσκηση της αστικής γεωργίας, σύμφωνα με το Ίδρυμα RUAF (Resource Centers on Urban Agriculture and Food Security).

⁴¹ Halweil B., Nierenberg D. (Επιμ. ελληνικής έκδοσης: Προμπονάς Μ.), 2007, *Η Κατάσταση του Κόσμου 2007: Το Αστικό μας Μέλλον - Καλλιεργώντας στις πόλεις*, Worldwatch Institute, Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 105-106.

Διάγραμμα 3.1 Ο πολυλειτουργικός ρόλος της γεωργίας στην αστική βιωσιμότητα

Πηγή : RUA FOUNDATION, <http://www.ruaf.org/urban-agriculture-what-and-why>

3.2 Διατροφική ασφάλεια

Καταρχάς, είναι γνωστό ότι στις μεγαλουπόλεις η άμεση πρόσβαση σε φρέσκα και υγιεινά τρόφιμα είναι περιορισμένη. Χρειάζεται να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις και να περάσουν από διάφορα στάδια (αποθήκευση, συσκευασία, ψύξη, κλπ.) για να καταλήξουν στο πιάτο των καταναλωτών. Κατά συνέπεια, το έδαφος είναι ένας πολύ σημαντικός πόρος για την άσκηση της αστικής γεωργίας, η διαθεσιμότητα, η δυνατότητα πρόσβασης και η καταλληλότητα της γης είναι καίρια ζητήματα όταν

προορίζεται για αστική καλλιέργεια με σκοπό την ενισχυμένη διατροφική ασφάλεια και την τοπική οικονομική και περιβαλλοντική ανάπτυξη⁴².

Καινοτόμες προσεγγίσεις έχουν διαμορφωθεί σχετικά με την ενίσχυση της τοπικής παραγωγής και τη βελτίωση των συστημάτων διανομής τροφίμων. Οι παραγωγικές τεχνικές εφόσον προσαρμόζονται επαρκώς στη φυσική αστική ρύθμιση επιτυγχάνουν τα αναμενόμενα παραγωγικά και ποιοτικά αποτελέσματα. Επομένως, η παροχή κατάλληλης τεχνικής υποστήριξης στους καλλιεργητές (πχ. προετοιμασία εδαφών, βιολογική καλλιέργεια, κομποστοποίηση) είναι αναγκαία για την αύξηση της τοπικής παραγωγής. Η δημιουργία συνδέσμου ανάμεσα στους καλλιεργητές και στους προμηθευτές είναι επίσης αναγκαία, για την ανταλλαγή πληροφοριών και την ενίσχυση πιο βιώσιμων και βιο-εντατικών μεθόδων καλλιέργειας.

Εικόνα 3.1 “Organoponicos” στην Κούβα (Havana)

Πηγή: www.havanatimes.org Cuba's Urban Agriculture.

⁴² Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF FOUNDATION, p. 14 – 15, <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

Μια από τις πιο καινοτόμες τεχνικές και παραγωγικές λύσεις έχει αναπτυχθεί στην Αβάνα (Κούβα) και αποκαλείται ‘‘Organoponics’’⁴³. Εφαρμόζεται σε κρατικά αγροκήπια με εξαιρετικά φτωχό υπέδαφος που χρησιμοποιούν υψηλή αναλογία σε κομποστοποιημένο χώμα για εντατική φύτευση λαχανικών. Η κομποστοποίηση οργανικών αποβλήτων ενισχύει την εδαφική γονιμότητα και είναι αναγνωρισμένη και δυναμικά υποστηριζόμενη ως μια εφικτή εναλλακτική για την επίλυση του ζητήματος των δημοτικών αποβλήτων. Η χρήση επίσης, φυσικών μεθόδων φυτοπροστασίας με συγκαλλιέργειες, όπως η καλλιέργεια δέντρων, γνωστά ως ‘‘Neem tree’’⁴⁴ που συμβάλλουν στη φυτοπροστασία απωθώντας και καταπολεμώντας βλαβερά έντομα, αξιοποιείται ως καινοτόμος τρόπος για την ασφαλή παραγωγή μη μολυσμένης συγκομιδής στην Άκκρα (Γκάνα).

Ανακεφαλαιώνοντας, στο αστικό περιβάλλον υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι για την διατροφική αλυσίδα. Εντούτοις, έχουν αναπτυχθεί ασφαλείς μέθοδοι και πρακτικές τόσο στις καλλιεργητικές δραστηριότητες, όσο και στη διανομή των προϊόντων κατά τρόπο ώστε να επιτρέπουν την βιωσιμότητα της αστικής γεωργίας με την παραγωγή ασφαλών τροφίμων. Ως εκ τούτου, στο Τορόντο (Καναδά), το Συμβούλιο Πολιτικής Τροφίμων που οργανώθηκε το 1991, είχε βασική επιδίωξη, μέσα από επιχειρησιακές και κοινοτικές ομάδες, την ανάπτυξη πολιτικών και προγραμμάτων που προωθούν την αστική ασφάλεια τροφίμων και τη δημιουργία ενός ισορροπημένου αστικού διατροφικού συστήματος⁴⁵.

3.3 ‘‘Ερημοί τροφίμων’’ των μεγαλουπόλεων (Food deserts)

Στο συγκεκριμένο μέρος θα αναφερθούμε σε δύο πτυχές που θίγονται από την εμφάνιση των ‘‘ερήμων τροφίμων’’ στο αστικό και περι-αστικό ιστό. Η πρώτη πτυχή αφορά τη προσβασιμότητα σε υγιεινά και θρεπτικά τρόφιμα και η δεύτερη αναφέρεται στην οικονομική προσιτότητα. Το κοινό χαρακτηριστικό που εμφανίζεται μεταξύ

⁴³ Mario González Novo, 2003, *Organoponics a productive option*, Latin American Network on Urban Agriculture Research, Cuba, RUAF, p. 11.

⁴⁴ Βιολογική φυτοπροστασία: ‘‘Neem’’ tree (*Azadirachta indica*)
<http://www.ftiaxno.gr/2010/09/neem-azadirachta-indica.html>

⁴⁵ Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF FOUNDATION, p. 20,
<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf>, (πρόσβαση 5/2015).

αυτών των περιοχών και των δημοτικών λαχανόκηπων που μελετάμε είναι οι συνέπειες της αποστέρησης που βιώνουν τα ευάλωτα κοινωνικά άτομα σχετικά με τις δαπάνες σε τρόφιμα, τη διατροφική αξία και την υγεία.

Στην Αμερική πάνω από 23 εκατομμύρια άτομα ζουν σε περιοχές χαρακτηριζόμενες ως “έρημοι τροφίμων”. Πρόκειται για αστικές γειτονίες χωρίς απευθείας πρόσβαση σε φρέσκο, υγιεινό και προσιτό οικονομικά φαγητό. Αυτή η έλλειψη πρόσβασης συμβάλει σε μια φτωχή θρεπτικά τροφή και μπορεί να οδηγήσει σε υψηλά επίπεδα παχυσαρκίας και άλλες σχετικές ασθένειες, όπως διαβήτης και καρδιακά νοσήματα. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού, το Υπουργείο Γεωργίας, το Υπουργείο Οικονομικών και Υπηρεσιών υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών στις Η.Π.Α. συγκεντρώνουν πόρους για να υποστηρίξουν την ανάπτυξη βιώσιμων προγραμμάτων, με σκοπό να αυξηθεί η πρόσβαση σε υγιή, προσιτά τρόφιμα και να εξαλειφθούν οι “έρημοι τροφίμων”⁴⁶.

Η φράση “έρημος τροφίμων” χρησιμοποιήθηκε το 1990 στη Σκωτία. Σε μια μελέτη του Hendrickson⁴⁷ ως “έρημοι τροφίμων” ορίστηκαν οι αστικές περιοχές με 10 και λιγότερα καταστήματα (supermarket και μανάβικα) ακόμα και κανένα κατάστημα σε ένα προσδιορισμένο κατά περίπτωση μέγεθος του πληθυσμού της περιοχής. Βέβαια οι προϋποθέσεις που εντάσσουν μια περιοχή στα πλαίσια του όρου “έρημος τροφίμων” δεν έχουν επαρκώς αποσαφηνιστεί. Στις ΗΠΑ, έχουν διαμορφωθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με το ζήτημα. Μια από τις οποίες εκτιμά ότι η αύξηση των αλυσίδων υπεραγοράς (μεγάλα πολυκαταστήματα) που λειτουργούν στα περίχωρα της καρδιάς της πόλης και κυρίως σε περισσότερο εύπορες περιοχές προσφέρει στους καταναλωτές μια καλύτερη ποιότητα, ποικιλία και αξία στην επιλογή τροφίμων⁴⁸.

Επιπλέον, αποτελούν χώρους συνάντησης, διαθέτουν μεγάλους χώρους για στάθμευση και είναι πιο προσβάσιμοι για τα άτομα που εργάζονται σε γραφεία. Από

⁴⁶ USDA 2015, “Food deserts - Creating Access to Healthy, Affordable Food”,
<http://apps.ams.usda.gov/fooddeserts/> (πρόσβαση 26/5/2015).

⁴⁷ Walker E. Renee, Keane R. Christopher, Bruke G. Jessica, 2010, *Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature*, University of Pittsburgh Graduate School of Public Health Boston, p. 880, www.elsevier.com/locate/healthplac (πρόσβαση 5/2015).

⁴⁸ Όπως παραπάνω, σελ. 882.

την άλλη μεριά, η επέκταση αυτών των υπεραγορών έχει προκαλέσει τη μείωση στα μικρότερα, ανεξάρτητα μανάβικα της γειτονιάς, με αποτέλεσμα τα προσιτά, ποικίλα τρόφιμα να είναι προσβάσιμα στα άτομα που διαθέτουν μεταφορικό μέσο ή έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν το εισιτήριο για να μεταφερθούν με μέσα μαζικής μεταφοράς. Γεγονός που δημιουργεί περιοχές με υψηλό ανταγωνισμό από τις αλυσίδες καταστημάτων των μεγάλων υπεραγορών με συνέπεια το διατροφικό κενό – τις ‘‘ερήμους τροφίμων’’.

Για να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη οπτική επί του θέματος είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά των κατοίκων αυτών των περιοχών, που αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τη προσβασιμότητα. Για παράδειγμα σε έρευνα που διεξήχθη στο Σικάγο, διαπίστωσαν ότι σε περιοχές, όπου κατοικούσαν κυρίως έγχρωμοι υπήρχαν λιγότερες αλυσίδες υπεραγοράς έναντι των περιοχών, όπου κατοικούσαν κυρίως λευκοί. Σχεδόν ο μισός αριθμός (52%)⁴⁹ από το συνολικό αριθμό των υπεραγορών που λειτουργούσαν σε περιοχές όπου κατοικούν λευκοί.

Εν συνεχεία, σε αντίστοιχη μελέτη που αξιοποίησε το γεωγραφικό σύστημα πληροφοριών GIS⁵⁰, για να μετρήσει τη χωρική δυνατότητα πρόσβασης σε αλυσίδες υπεραγορών στις περιοχές του Ντιτρόιτ και στο Μίσιγκαν διαπίστωσαν ότι η φυλετική σύνθεση της γειτονιάς και η ένδεια αποτελούν μεταβλητές σχετικά με τη προσβασιμότητα. Η υπεραγορά σε περιοχές όπου κατοικούσαν περισσότερο αφρο-αμερικανοί ήταν 1.1 μίλι μακρύτερα από ότι βρισκόταν μια παρόμοια σε περιοχές όπου κατοικούσαν λευκοί. Αυτό οδηγεί σε ένα συμπέρασμα ότι οι υπεραγορές αναπτύσσονται σε περιοχές, όπου οι κάτοικοι διαθέτουν την αγοραστική δύναμη, ώστε να είναι κερδοφόρες επιχειρήσεις. Με αποτέλεσμα ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες να αναγκάζονται να εξαρτώνται από τα μικρά καταστήματα με περιορισμένες επιλογές τροφίμων και συνήθως σε σημαντικά υψηλότερες τιμές⁵¹.

⁴⁹ Walker E. Renee, Keane R. Christopher, Bruke G. Jessica, 2010, *Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature*, University of Pittsburgh Graduate School of Public Health Boston, p. 881, www.elsevier.com/locate/healthplac, (πρόσβαση 5/2015).

⁵⁰ Όπως παραπάνω, σελ. 881.

⁵¹ Η πλειοψηφία των μικρών μαγαζιών (π.χ. μπακάλικα, κλπ.) βρίσκονται σε αστικές περιοχές με νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος (Alwitt και Donley, 1997; Hendrickson et al., 2006). Ο Hendrickson σε έρευνα που διεξήχθη το 2006 διαπίστωσε ότι οι τιμές των τροφίμων ήταν αυξημένες και η ποιότητά τους μειωμένη, κυρίως σε περιοχές όπου η φτώχεια ήταν αυξημένη σε σύγκριση με τις παραποτάμιες περιοχές. Επί πλέον, αποτελέσματα από την ίδια έρευνα έδειξαν

Επίσης, έρευνες έδειξαν⁵² ότι η πλειοψηφία των μικροκαταστημάτων, που βρίσκονται στις αστικές περιοχές είναι σε γειτονίες με χαμηλή αγοραστική δυνατότητα. Στις φτωχές περιοχές οι τιμές των τροφίμων είναι υψηλότερες, η ποιότητα τους χειρότερη και μικρότερη ποικιλία έναντι των τροφίμων που διακινούνται στις πιο εύπορες περιοχές. Σε έκθεση του τμήματος καταναλωτικών υποθέσεων της Νέας Υόρκης, το 1991, αναφέρθηκαν τα αποτελέσματα από τις έρευνες τιμών σε 60 καταστήματα και από 140 συνεντεύξεις με καταναλωτές και λιανοπωλητές, όπου έδειξαν ότι οι κάτοικοι φτωχών αστικών περιοχών πλήρωναν περισσότερο για την αγορά των τροφίμων σε παντοπωλεία και τα τρόφιμα ήταν χειρότερης ποιότητας⁵³.

Στις πόλεις της Ελλάδας μπορεί να μην υπάρχουν "έρημοι τροφίμων", σίγουρα όμως οι κοινωνικο-οικονομικά ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη πρόσβαση σε ποιοτικά τρόφιμα σε προσιτές τιμές. Το κόστος είναι υψηλό και πολύ καταφεύγουν σε τροφές χαμηλού ποιοτικού επιπέδου, προκειμένου να καλύψουν τις επισιτιστικές τους ανάγκες. Ίσως οι τοπικοί λαχανόκηποι να συμβάλλουν στην ενημέρωση και στην αναζήτηση θρεπτικών τροφών. Είναι πολύ πρόσφατη η εμφάνισή τους και τα αποτελέσματα αυτών των καινοτόμων δράσεων θα φανούν στο μέλλον.

3.4 Επισιτιστικά οφέλη από την ενασχόληση με την αστική γεωργία –

Ανακούφιση από την ένδεια

Με μια σύντομη ιστορική αναδρομή, η έννοια της επισιτιστικής ασφάλειας εισήλθε στη διεθνή ατζέντα από το 1948, όταν με διεθνή διακήρυξη για τα Ανθρώπινα

ότι σε υποβαθμισμένες περιοχές προσφέρεται μικρότερη ποσότητα και ποικιλία τροφίμων. Αυτά τα ευρήματα συνάδουν με αυτά και άλλων ερευνών, οι οποίες δείχνουν ότι οι κάτοικοι που ζούνε σε περιοχές που δεν υπάρχουν υπεραγορές (supermarket) πληρώνουν περισσότερα για την αγορά των τροφίμων. [Walker E. Renee, Keane R. Christopher, Bruke G. Jessica, 2010, *Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature*, University of Pittsburgh Graduate School of Public Health Boston, p. 881, www.elsevier.com/locate/healthplac, (πρόσβαση 5/2015)]

⁵² Williams Ryan, Nulph David, Michele Ver Ploeg, 2011, *Mapping Food Deserts in the United States*, United States Department of Agriculture (USDA) – Economic Research Service (ERS). http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2011-december/data-feature-mapping-food-deserts-in-the-us.aspx#.VWTO1c_tmkp, (πρόσβαση 5/2015).

⁵³ Williams Ryan, Nulph David, Michele Ver Ploeg, 2011, *Mapping Food Deserts in the United States*, United States Department of Agriculture (USDA) – Economic Research Service (ERS). http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2011-december/data-feature-mapping-food-deserts-in-the-us.aspx#.VWTO1c_tmkp, (πρόσβαση 5/2015).

Δικαιώματα ορίστηκε ότι *'' Καθένας έχει δικαίωμα σ' ένα καθορισμένο επίπεδο επαρκής διαβίωσης για την υγεία και την ευημερία του εαυτού του και της οικογένειάς του, συμπεριλαμβανομένης και της διατροφής. ''* (άρθρο 11 του Διεθνούς Συμβουλίου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα). Περαιτέρω το 1966, ορίστηκε η ελευθερία του καθενός από το αίσθημα της πείνας, που πλέον είναι χαρακτηριστικό θεμελιώδες δικαίωμα, αναγνωρισμένο ως πρωταρχικό κοινωνικο-οικονομικό δικαίωμα για την ανθρωπότητα. Η επισιτιστική ασφάλεια προσδιορίστηκε με τις εμπορικές τιμές της τροφής, τις ανάγκες και την κατανάλωση, ειδικά σε οικονομικά ευάλωτες κοινωνικές ομάδες⁵⁴.

Κατά συνέπεια, η σημασία της αστικής γεωργίας δε συνίσταται στην ικανοποίηση των αστικών απαιτήσεων για τις βασικές συγκομιδές, όπως σιτηρά και βολβούς, που μπορούν να αποθηκευτούν και να μεταφερθούν με χαμηλό κόστος, από τις αγροτικές περιοχές σε μακρινές αγορές. Αλλά, στην παραγωγή των *''φθαρτών''* προϊόντων⁵⁵, όπως λαχανικά, φρούτα, αβγά, και άλλα, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας στη διατροφή και τη μείωση της επισιτιστικής ανασφάλειας των κοινωνικο-οικονομικά ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού.

Η ανάπτυξη, λοιπόν, της αστικής γεωργίας έχει δυνατές επιρροές από την αλληλοσύνδεση μεταξύ των αστικο-κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, οικολογικών και εδαφικών συστημάτων. Με αποτέλεσμα να προσαρμόζει νέες οικονομικές και εδαφικές συνθήκες. Είναι γνωστό ότι η παραγωγή τροφής από φτωχά αστικά νοικοκυριά μπορεί να ανεφοδιάσει το 20 με 60 τοις εκατό από τη συνολική τους διατροφική κατανάλωση⁵⁶. Εντούτοις, τα αστικά νοικοκυριά μπορούν να συμπεριλάβουν μερικές μικρές αγροτικές και κηπευτικές δραστηριότητες περισσότερο για την επισιτιστική ασφάλεια και για να έχουν καλύτερη και περισσότερη διατροφική ποικιλομορφία.

Επιπλέον, όσον αφορά τα οικονομικά οφέλη στα φτωχά νοικοκυριά που ασκούν την αστική και περι-αστική γεωργία μπορεί να προέλθουν με ποικίλους τρόπους από

⁵⁴ Armar-Klemesu Margaret, 2000, *Urban Agriculture and Food Security, Nutrition and Health*, RUAF, p. 99, http://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme4_1_1.PDF (πρόσβαση 3/2015).

⁵⁵ Armar-Klemesu Margaret, 2000, *Urban Agriculture and Food Security, Nutrition and Health*, RUAF, p. 105-106, http://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme4_1_1.PDF (πρόσβαση 3/2015).

⁵⁶ Armar-Klemesu Margaret, 2000, *Urban Agriculture and Food Security, Nutrition and Health*, RUAF, p. 105, http://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme4_1_1.PDF (πρόσβαση 3/2015).

τις παραγωγικές τους δραστηριότητες. Το πρώτο κέρδος είναι η μείωση των δαπανών, τα φτωχά νοικοκυριά ξοδεύουν 60 με 80 τοις εκατό από τον οικογενειακό τους προϋπολογισμό για φαγητό⁵⁷. Δεύτερον τα νοικοκυριά μπορεί να παράγουν περισσότερα από όσα χρειάζονται για τη δική τους κατανάλωση με αποτέλεσμα να μπορούν να πουλήσουν το δικό τους πλεόνασμα. Άλλα φτωχά αστικά νοικοκυριά μπορεί να κερδίσουν εισόδημα από την παραγωγή και επεξεργασία άλλων προϊόντων αναγκαίων για τις καλλιεργητικές δραστηριότητες (όπως οργανικά λιπάσματα, κομποστοποίηση, κ.α.) ακόμα και αναπτύσσοντας εμπορικές δραστηριότητες ή με την παροχή άλλων υπηρεσιών (μεταφορά, κτηνιατρικές υπηρεσίες).

Ένας άλλος σημαντικός τομέας που ενισχύεται από τη συμμετοχή στην αστική γεωργία είναι η ενδεχόμενη μείωση των ασθενειών (καλύτερη διατροφή, καλλιέργεια ιατροφαρμακευτικών φυτών), περισσότερη σωματική άσκηση, επισιτιστική βοήθεια και ενίσχυση του αυτό-σεβασμού. Η θετική αξία της αστικής γεωργίας δε περιορίζεται μόνο στα νοικοκυριά που καλλιεργούν τα δικά τους γεωργικά προϊόντα⁵⁸. Η αστική γεωργία γενικά αυξάνει την ικανότητα των φρέσκων, υγιεινών και προσιτών τροφίμων για ένα μεγάλο αριθμό αστών καταναλωτών, αυξάνοντας περισσότερο την παραγωγή τροφίμων από τους αστούς γεωργούς που είτε τα ανταλλάσσουν είτε τα πωλούν τοπικά. Υπολογίζεται ότι το 15 με 20 τοις εκατό της παγκόσμιας διατροφής παράγεται στις αστικές περιοχές. Εντούτοις, τα τοπικώς παραχθέντα τρόφιμα είναι πιο φρέσκα και θρεπτικά, από αυτά που αγοράζονται σε supermarkets και σε αλυσίδες γρήγορου φαγητού. Αυτό είναι πολύ σημαντικό για τα νέα παιδιά, τους ηλικιωμένους, τους αρρώστους, τις εγκυμονούσες και τις γυναίκες που θηλάζουν. Είναι εξίσου σημαντικής αξίας ο διαπολιτισμικός ρόλος της αστικής γεωργίας. Μετανάστες συχνά επιστρέφουν στη παραγωγή των δικών τους τοπικών τροφίμων, ως μια προσπάθεια για τη διατήρηση της δικής τους πολιτιστικής διατροφής και ταυτότητας⁵⁹.

⁵⁷ Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Marielle Dubbeling, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities - Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming Futures*, RUAF Foundation, p. 7,

<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

⁵⁸ Alberto Zezza, Luca Tasciotti, 2008, *Does Urban Agriculture Enhance Dietary Diversity? Empirical Evidence from a Sample of Developing Countries*, FAO, p. 7,

<ftp://193.43.36.93/docrep/fao/011/aj304e/aj304e.pdf>, (πρόσβαση 8/2015).

⁵⁹ Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Marielle Dubbeling, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities - Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming Futures*, RUAF Foundation, p. 7,

<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Συνεπώς, μπορεί να γίνει πολύ κερδοφόρα έναντι άλλων αστικών εργασιών και επίσης έναντι της αγροτικής γεωργίας, και δη στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Για παράδειγμα στη Γκάνα, οι γεωργοί των ποτιστικών αστικών λαχανικών κερδίζουν 2-3 φορές υψηλότερα μέσα ετήσια έσοδα από τους γεωργούς των αγροτικών περιοχών. Αν και τα επίπεδα παραγωγής και ο κύκλος των εργασιών των ιδιωτών αστικών παραγωγών σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να είναι μικρότερα, ο μεγάλος αριθμός των αστών παραγωγών σε κάθε πόλη συμβάλλει στην αστική οικονομία, παρέχοντας εισοδηματικά αντίτιμα ή ένα υψηλότερο εισόδημα από τον επίσημο βασικό μισθό⁶⁰.

Η αστική γεωργία, επίσης, διασφαλίζει την παραγωγική χρήση της γης σε υποβαθμισμένες εδαφικά περιοχές, όπως οι σεισμοπαθείς περιοχές, γη σε αποβιομηχανοποιημένες και εγκαταλειμμένες ζώνες, προσθέτοντας αξία στη γη που υπό διαφορετικές συνθήκες δεν θα είχε οικονομική αξία. Ακόμα, προσδίδει μια παραγωγική χρήση σε αστικά λύματα και οργανικά απορρίμματα που μπορούν να διαδραματίσουν ένα ρόλο στη διαχείριση των δημόσιων πάρκων και στη συντήρηση των ανοικτών πράσινων αστικών περιοχών, μειώνοντας κατά συνέπεια τις σχετικές δημόσιες δαπάνες. Εν τέλει, λαμβάνοντας υπόψη τους τοπικούς συμμετέχοντες επιδιώκεται μια αναφορά στην ανάγκη να παρέχεται περισσότερη θεσμική προστασία στην αστική γεωργία ως αναγνωρισμένη χρήση γης με την ενσωμάτωσή της στον αστικό σχεδιασμό και τα σχέδια πόλης. Η θεσμική κατοχύρωση επιτρέπει την ασφαλή ανάπτυξη και κερδοφόρα άσκηση της αστικής γεωργίας μέσω διευκολυντικών πολιτικών προγραμμάτων σε συνδυασμό με τη διαχείριση των ανοικτών πράσινων περιοχών.

Συνοψίζοντας, απ' όσα αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο είναι σημαντικό να επισημανθεί και η έννοια της διατροφικής κυριαρχίας (food sovereignty). Όπως αναφέρεται στην έκθεση που δημοσιεύτηκε από τη βρετανική οργάνωση "Παγκόσμια δικαιοσύνη τώρα", με τίτλο "Από τις ρίζες προς τα πάνω: Πώς η αγροοικολογία μπορεί να ταΐσει την Αφρική", η διατροφική κυριαρχία μπορεί να επιτευχθεί μακριά

⁶⁰ Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Marielle Dubbeling, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities - Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming Futures*, RUAF Foundation, p. 7-8, <http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

από τα συμφέροντα των εταιρειών⁶¹ μέσα από μεθόδους εναλλακτικής γεωργίας. Το ζήτημα λοιπόν είναι το πώς παράγεται η τροφή, που και από ποιόν και τα μέσα που χρησιμοποιούνται. Στην εντατική γεωργία (βιομηχανική παραγωγή) οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται βλάπτουν το περιβάλλον, η εναλλακτική γεωργία επιδιώκει την βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, ώστε να έχουμε τροφή και στο μέλλον.

⁶¹ Global Justice Now, 2015, *From the roots up: How agroecology can feed Africa*, p. 16-17, <http://www.globaljustice.org.uk/sites/default/files/files/resources/agroecology-report-from-the-roots-up-web-version.pdf> (πρόσβαση 7/2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η εμφάνιση των δημοτικών λαχανόκηπων στην Ελλάδα

Η εμφάνιση των δημοτικών λαχανόκηπων στην Ελλάδα συνάδει με την οικονομική και επισιτιστική ένδεια ολοένα και περισσότερων νοικοκυριών. Μέρος αυτών αποτυπώνεται στο Δελτίο Τύπου της έρευνας 'εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014'⁶², όπου γίνεται αισθητός ο κίνδυνος φτωχοποίησης ολοένα και περισσότερων νοικοκυριών του πληθυσμού (Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 2015, σελ. 1-2).

Συγκεκριμένα το εισοδηματικό έτος 2014, ο πληθυσμός που βρισκόταν στο κατώφλι της φτώχειας ανερχόταν στο 36%, με ανοδική πορεία αύξησης του, κατά 8,4 ποσοστιαίες μονάδες εκείνης του αντίστοιχου ποσοστού που εμφανιζόταν το 2009⁶³. Ακόμα και το εισοδηματικό έτος 2013 το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε στο 35,7%, δηλαδή μέσα σε διάστημα ενός έτους αυξήθηκε κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες.

Επί πλέον, το 23,1%⁶⁴ του συνολικού πληθυσμού της χώρας που βρισκόταν στο κατώφλι της φτώχειας το οικονομικό έτος 2013 (με βάση το όριο φτώχειας 60% του διάμεσου συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος του νοικοκυριού), το 2014 φάνηκε να μειώνεται κατά 1 ποσοστιαία μονάδα και να ανέρχεται στο 22,1%. Μείωση παρατηρήθηκε και στο ποσοστό των ατόμων ηλικίας 18 έως 59 ετών, που διαβιούν σε νοικοκυριά, που είτε δεν εργάζεται κανένα μέλος, είτε εργάζεται για λιγότερο από 3 μήνες συνολικά μέσα στο έτος. Το οικονομικό έτος λοιπόν, 2014 ανήλθε στο 19,4%, έναντι του 19,6%⁶⁵ που εμφανιζόταν το οικονομικό έτος 2013.

Παρόλη τη μείωση που εμφανίζουν τα αντίστοιχα ποσοστά μεταξύ των δύο εισοδηματικών περιόδων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο κίνδυνος της φτώχειας ολοένα και περισσότερων ατόμων του πληθυσμού συνεχώς αυξάνεται. Κατά συνέπεια, το Ευρωπαϊκό στρατηγικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του φαινομένου φτώχειας, με την ονομασία 'Ευρώπη 2020' στοχεύει ως 'το 2020 στη μείωση κατά 20 εκατομμύρια

⁶² Η εν λόγω έρευνα πραγματοποιείται με τη δειγματοληπτική μέθοδο και τα αποτελέσματα της έρευνας EU-SILC, παράγονται σύμφωνα με το διεθνές σύστημα κατάταξης. Τα αποτελέσματα του 2014, αφορούν την περίοδο εισοδήματος 2013. (Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ 2015)

⁶³ Βλ. Παράρτημα 1. Πίνακες και Διαγράμματα άλλων ερευνών. Διάγραμμα 1. Ποσοστό πληθυσμού στο κατώφλι της φτώχειας από το 2005 έως το 2014 (περίοδοι αναφοράς εισοδήματος 2004-2013).

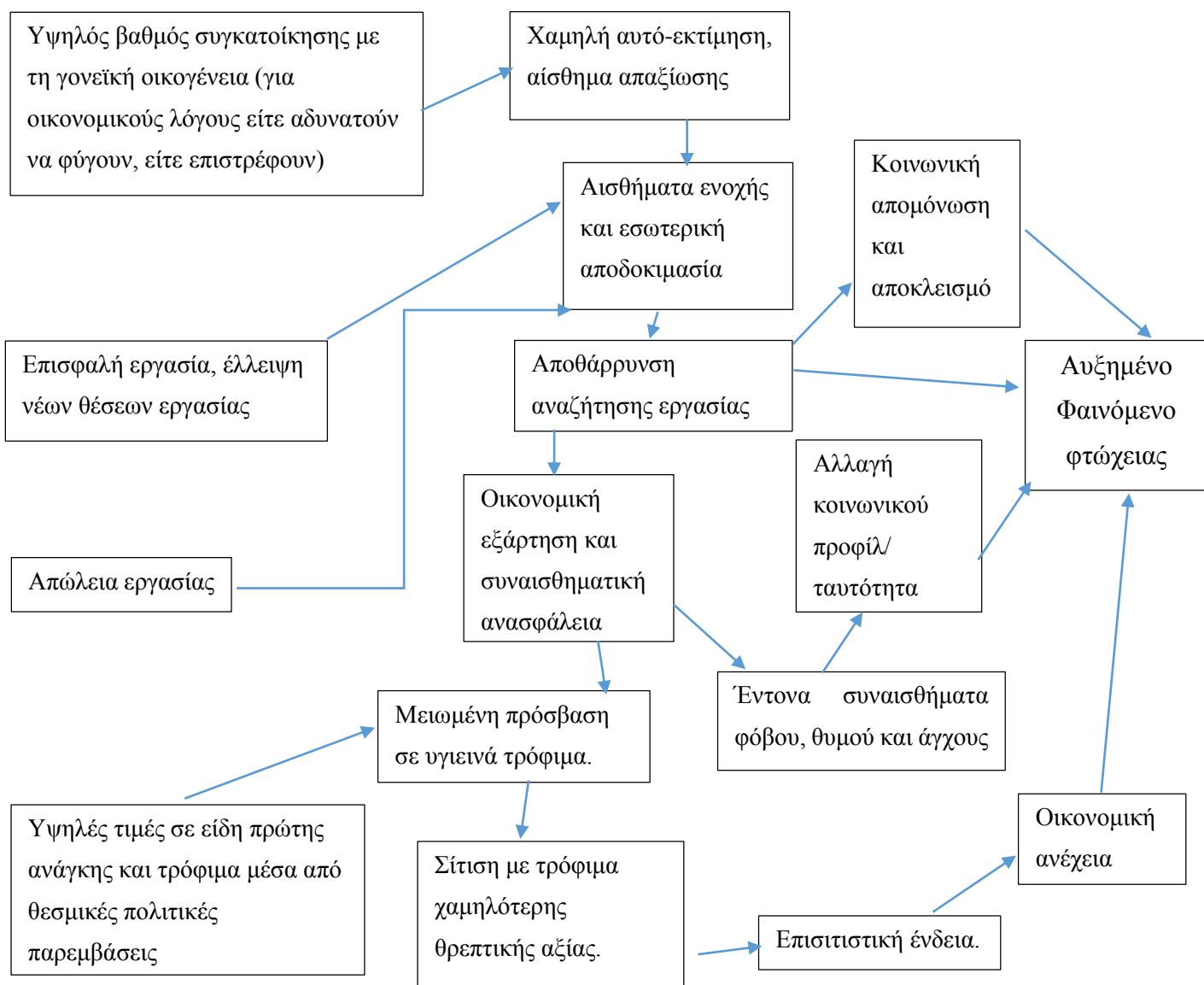
⁶⁴ ΕΛΣΤΑΤ, 2015, *Δελτίο Τύπου: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2013) - Κίνδυνος φτώχειας*, σελ. 2-3.

⁶⁵ ΕΛΣΤΑΤ, 2015, *Δελτίο Τύπου: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2013) - Κίνδυνος φτώχειας*, σελ. 2-3.

σε ευρωπαϊκό επίπεδο, των ανθρώπων που βρίσκονται ή υπάρχει πιθανότητα να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό⁶⁶.

Εν συνεχεία, η αλυσίδα αιτιότητας που ακολουθεί συνοψίζει σχηματικά τις αιτίες που οδήγησαν στην ανάγκη δημιουργίας των δημοτικών λαχανόκηπων στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 4.1 Αλυσίδα αιτιότητας του φαινομένου της φτώχειας και της επισιτιστικής ένδειας

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα.

⁶⁶ ΕΛΣΤΑΤ, 2015, Δελτίο Τύπου: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2013) - Κίνδυνος φτώχειας, σελ. 1.

Σχηματικά, η αλυσίδα αιτιότητας μας δείχνει ποια είναι τα πιθανά αίτια και ποιες οι συνέπειες που απολήγουν στο κοινωνικό πρόβλημα της έξαρσης της φτώχειας. Μέσα απ' αυτή τη σχηματική αναπαράσταση παρατηρούμε ότι υπάρχει μια αλληλοσύνδεση μεταξύ των αιτιών και των επιπτώσεων που προκαλούν την έξαρση του φαινομένου. Γίνεται φανερό ότι οι συνέπειες της φτώχειας είναι κυρίως οικονομικής, κοινωνικής και ψυχολογικής φύσεως. Όσον αφορά την οικονομική όψη παρατηρούμε την αδυναμία του ατόμου να ανταπεξέλθει στις οικονομικές του ανάγκες, στη μειωμένη δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά εργασίας (είτε λόγω έλλειψης νέων θέσεων εργασίας, είτε αυξημένων απαιτήσεων στις ήδη υπάρχουσες θέσεις), μείωση των εισοδημάτων του (μισθό, σύνταξη, κλπ.), έλλειψη αυτόνομης στέγης και την αδυναμία κάλυψης των καθημερινών διατροφικών αναγκών. Κατά συνέπεια, η κοινωνική όψη του φαινομένου συνδέεται με ενδεχόμενη κοινωνική περιθωριοποίηση, απομόνωση, αισθήματα απαξίωσης και προσωπικής ανασφάλειας.

Επιπροσθέτως, με πρακτικές, όπως παροχή συμβουλευτικής στήριξης και την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ τόσο των καλλιεργητών, όσο και με το ανθρώπινο δυναμικό και την τοπική κοινότητα γίνεται προσπάθεια για την επίτευξη ως ένα βαθμό της ψυχολογικής ενδυνάμωσης, την δραστηριοποίηση των συμμετεχόντων, τη συμμετοχική δράση με απώτερο στόχο την κοινωνική συνεκτικότητα.

Εν τέλει όπως θα δούμε και από τη διερεύνηση του δημοτικού λαχανόκηπου στο Δήμο Αγίου Δημητρίου, η συμμετοχή του ατόμου σε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες αναδεικνύουν το θετικό αντίκτυπο στην ποιότητα της ζωής του καθώς και στα διατροφικά του πρότυπα.

ΜΕΡΟΣ 2 Μελέτη περίπτωσης στον δημοτικό λαχανόκηπο του Αγίου Δημητρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η ανάπτυξη των δημοτικών λαχανόκηπων, ως εναλλακτική μορφή κοινωνικής ενσωμάτωσης των ευπαθών ατόμων

5.1 Μεθοδολογία της επιτόπιας έρευνας

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στα αποτελέσματα της μελέτης περίπτωσης (case study), που διεξήχθη με επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο του Αγίου Δημητρίου. Η βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι οι δημοτικοί λαχανόκηποι στην Ελλάδα εντάσσονται πρωτίστως στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής και όχι μιας πιο σύνθετης πολιτικής και στόχευσης (περιβαλλοντική, εκπαιδευτική, διατροφική πολιτική). Στόχος της έρευνας είναι να μελετηθεί αν αυτή η μορφή της αστικής γεωργίας (δημοτικός λαχανόκηπος) και η πρακτική εφαρμογή της απαντά στις κοινωνικές ανάγκες των συμμετεχόντων και ποια είναι η συμβολή της στην κοινωνική ενσωμάτωση των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού της πόλης.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση και η συγκέντρωση ερευνητικού υλικού από ανάλογες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες καθώς και στην Ελλάδα (συγκεκριμένα στο Δήμο Θέρμης και Αλεξανδρούπολης) βοήθησαν στη διαμόρφωση των υποθέσεων εργασίας και στην ανάλυση των δεδομένων της επιτόπιας έρευνας. Θεωρήθηκε σημαντικό να ορίσουμε τι είναι η αστική γεωργία και ποιες είναι οι εκφάνσεις της στον αστικό ιστό, ώστε να διαμορφωθούν τα βασικά μας ερευνητικά ερωτήματα.

Οι υποθέσεις εργασίας:

- α) Η αστική γεωργία μέσα από τη μορφή του δημοτικού λαχανόκηπου καλύπτει τις διατροφικές ανάγκες των καλλιεργητών σε φρέσκα λαχανικά.
- β) Η αστική γεωργία μέσα από τον δημοτικό λαχανόκηπο συνεισφέρει στην κοινωνική ένταξη ευπαθών ατόμων του πληθυσμού.
- γ) Οι διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στον δημοτικό λαχανόκηπο ενδυναμώνουν το αίσθημα της κοινωνικής συνοχής και της ασφάλειας.

Σχετικά με το σχεδιασμό της επιτόπιας έρευνας αξιοποιήθηκαν δύο μεθοδολογικά εργαλεία:

A) Ο οδηγός συνέντευξης εφαρμόστηκε σε πληροφορητές κλειδιά, με τη χρήση ημι-δομημένης συνέντευξης. Οι πληροφορητές ήταν: μία αιρετή (Αντιδήμαρχος του Τμήματος Περιβάλλον και ποιότητα ζωής), οι εργαζόμενοι του δημοτικού λαχανόκηπου (Γεωπόνος, Κοινωνικός λειτουργός, κλπ.) καθώς και εκπρόσωπος από τον φορέα συνδιαχείρισης (Α.μ.κ.ε. Άνοδος). Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στο Δημαρχείο Αγίου Δημητρίου, στα γραφεία της Α.Μ.Κ.Ε. "ΑΝΟΔΟΣ" και στο κίосκι εντός του δημοτικού λαχανόκηπου.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν βάσει των ακόλουθων θεματικών του Οδηγού συνέντευξης:

- Ποια είναι η ταυτότητα του Φορέα;

Πληροφορίες σχετικά με το ιστορικό δημιουργίας της δομής, τους αρχικούς στόχους, το κατά πόσο οι στόχοι διαμορφώθηκαν σε συσχετισμό με την ένταξη της δομής στα Προγράμματα κατά της φτώχειας του ΕΣΠΑ και το πλαίσιο συνεργασίας των Φορέων υλοποίησης.

- Ποιος είναι ο σκοπός, οι προσδοκίες το κοινωνικό προφίλ της δομής; Συλλογή δεδομένων σχετικά με τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται εντός του λαχανόκηπου, τη δημιουργία δικτύου κοινωνικής αλληλεγγύης, τις παροχές του δημοτικού λαχανόκηπου.

- Ποια είναι τα μελλοντικά σχέδια για τον συγκεκριμένο λαχανόκηπο και της τεχνογνωσίας που έχει αποκτηθεί από την άσκηση των καλλιεργητικών δραστηριοτήτων; Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αφορούσαν θέματα χρήσης γης, ανθρώπινου δυναμικού και αξιοποίηση της μέχρι τώρα τεχνογνωσίας πάνω στη βιολογική αστική καλλιέργεια.

Η ανάλυση των συνεντεύξεων στους πληροφορητές προηγήθηκε της εφαρμογής των ερωτηματολογίων.

B) Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε και διανεμήθηκε προσωπικά στον κάθε συμμετέχοντα. Ως μονάδα δειγματοληψίας επιλέχθηκε ο /η αστός/η που κατέχει αγροτεμάχιο στον δημοτικό λαχανόκηπο. Το δείγμα μας περιέλαβε όλο το πλήθος των συμμετεχόντων συνολικά 45. Η σύνταξη του ερωτηματολογίου περιέλαβε τους

σκοπούς και την υπόθεση εργασίας, ενώ βασίστηκε στην ποιοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Το ερωτηματολόγιο περιέλαβε τέσσερις βασικές ενότητες σχετικές με το υπό διερεύνηση θέμα, που αναπτύχθηκαν σε 31 ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου καθώς και ερωτήσεις με προκατασκευασμένες απαντήσεις. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις τύπου Ναι και Όχι, ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, κλίμακας Likert και κλίμακας βαθμονόμησης.

Οι τέσσερις βασικές ενότητες ήταν οι ακόλουθες:

- **Δημογραφικά στοιχεία και οικονομική διάσταση.** Όπου οι ερωτήσεις στόχευαν στη συλλογή δεδομένων σχετικά με το φύλο, την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα ή την ανεργία, την εισοδηματική κατάσταση του νοικοκυριού.
- **Τα κίνητρα και η διαδικασία ενημέρωσης και ένταξης στο δημοτικό λαχανόκηπο.** Όπου οι ερωτήσεις εστιάστηκαν στον τρόπο ενημέρωσης και το βαθμό δυσκολίας για την ένταξη στον δημοτικό λαχανόκηπο, τα κίνητρα που τους ώθησαν για τη συμμετοχή καθώς και αν υπήρχε και πώς αποκτήθηκε πρότερη κηπευτική εμπειρία.
- **Η βιοποριστική διάσταση και ο τρόπος ζωής.** Σ' αυτό το μέρος επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί το διατροφικό πρότυπο, τα κριτήρια επιλογής της τροφής (φθηνότερα, λιγότερα υγιεινά ή υγιεινά και θρεπτικά τρόφιμα) καθώς και η ποιότητα ζωής τους αν και κατά πόσο άλλαξε μέσα από τη συμμετοχή τους στο λαχανόκηπο.
- **Τα οφέλη που αποκόμισαν και τα μελλοντικά τους σχέδια όσον αφορά την καλλιέργεια.** Σε ποιο βαθμό ικανοποιήθηκαν οι αρχικές τους προσδοκίες, πώς βλέπουν την πόλη τους, τι αλλαγές προτείνουν για τον βιολογικό αγρό και τι ονειρεύονται για το μέλλον τους σε σχέση με αυτή την εμπειρία;

Επί πλέον, στο εξώφυλλο του ερωτηματολογίου γίνεται σαφές μέσα από ένα μικρό εισαγωγικό κείμενο, ο σκοπός της έρευνας και το απόρρητο των πληροφοριών που θα δοθούν. Με στόχο να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης και να αποφευχθούν τυχόν δειγματοληπτικά σφάλματα ή ηθελημένες λανθασμένες

απαντήσεις. Η μέση χρονική διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν 15'-20' λεπτά, αποδεκτός χρόνος σύμφωνα με σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

Όσον αφορά την επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας έγινε με την εφαρμογή τεχνικών περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης (ανάλυση συχνοτήτων και διασταυρώσεις μεταβλητών). Η ανάλυση των δεδομένων παρουσιάζονται στο Παράρτημα II της εν λόγω μελέτης με τη μέθοδο πινακοποίησης και γραφικής παρουσίασης των αποτελεσμάτων.

Σχετικά με τα οφέλη της επιτόπιας έρευνας ήταν η συλλογή πολύ περισσότερων πληροφοριών απ' ότι θα συγκεντρώναμε με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο. Εμπόδια που προέκυψαν κατά την ερευνητική διαδικασία στο πεδίο είναι ότι πρώτον το δείγμα ήταν περιορισμένο (45 άτομα), με αποτέλεσμα να μη μπορεί να γίνει επεξεργασία των δεδομένων στη στατιστική βάση SPSS με ομαδοποίηση (Cluster analysis). Να σημειώσουμε ωστόσο ότι απάντησε το σύνολο του πληθυσμού αναφοράς, δηλαδή όλοι οι συμμετέχοντες καλλιεργητές στον δημοτικό λαχανόκηπο, όσα δηλαδή και τα αγροκήπια του δημοτικού λαχανόκηπου.

Δεύτερον αποτελεί μια ανοιχτή δομή που οι καλλιεργητές έχουν τη δυνατότητα να πηγαίνουν στο χώρο ότι ώρα το επιθυμούν. Κατά συνέπεια, για τη συλλογή έπρεπε να μεταβούμε στο χώρο πρωινές και απογευματινές ώρες. Το προσωπικό ήταν πρόθυμο να στηρίξει αυτή τη διαδικασία δίνοντας μας τις απαραίτητες πληροφορίες για το χώρο και τις δραστηριότητες και βοηθώντας μας στην επαφή με τους καλλιεργητές (ώρες που έρχονται συνήθως, κλπ.).

Τέλος, διαπιστώσαμε ότι η εμπιστοσύνη είναι σημαντικό να κερδηθεί από τον ερευνητή προκειμένου να συλλέξει πληροφορίες από την υπό μελέτη κοινωνική ομάδα. Παρά τις δυσκολίες που μπορεί να εμφανιστούν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, δε παύει να είναι μια επιστημονική μέθοδος που ενισχύει τη σφαιρική διερεύνηση του υπό μελέτη ερευνητικού θέματος, τη συμβολή της αστικής γεωργίας στην κοινωνική ένταξη ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Επίσης, μας δόθηκε η δυνατότητα να συλλέξουμε φωτογραφικό υλικό. Όλες αυτές οι πληροφορίες και το εποπτικό υλικό δε θα μπορούσαν να συλλεχθούν χωρίς την επιτόπια έρευνα.

5.2 Προφίλ του Δήμου Αγίου Δημητρίου

Με μια σύντομη ιστορική αναδρομή, μέχρι το 1947 αποτελούσε ενιαία Κοινότητα με τη Δάφνη, έπειτα έγινε Κοινότητα Αγίου Δημητρίου. Το 1964 έγινε Δήμος, έπειτα από διάταγμα αφού ο πληθυσμός ανερχόταν στους 21.365, με την απογραφή του 1961⁶⁷.

Σήμερα, ο Δήμος Αγίου Δημητρίου έχει συνολική έκταση 36,4 εκτάρια και μόνιμο πληθυσμό 70.970 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Αποτελεί προάστιο της Νοτιοανατολικής Αττικής και συνορεύει ανατολικά με το Δήμο Ηλιούπολης, δυτικά με το Δήμο Νέας Σμύρνης, βόρεια με το Δήμο Δάφνης - Υμηττού και νότια με το δήμο Αλίμου – Παλαιού Φαλήρου.

Όπως χαρακτηριστικά περιέγραψε το κοινωνικό προφίλ η Αντιδήμαρχος και υπεύθυνη του δημοτικού λαχανόκηπου *“Ξεκίνησε ως αμιγώς λαϊκή περιοχή, ενώ η κοινωνική σύνθεση των κατοίκων έχει διαφοροποιηθεί θα μπορούσαμε να πούμε ότι μεγάλο ποσοστό ανήκει πλέον στη μεσαία τάξη”*. Ο Δήμος παρέχει κοινωνικές υποδομές σε ιδιόκτητες εγκαταστάσεις όπως Δημοτικές Υπηρεσίες, Δημοτικό Θέατρο, αθλητικά γήπεδα (μπάσκετ, τένις, βόλεϊ) και παιδικές χαρές. Επίσης, διαθέτει ιδιόκτητο κατασκηνωτικό κέντρο σε πευκόφυτη περιοχή της Ραφήνας⁶⁸, για την αναψυχή των παιδιών δείχνοντας *“το κοινωνικό πρόσωπο”* και μια καινοτόμα οπτική που αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής.

Αναλυτικά στοιχεία για τον δημοτικό λαχανόκηπο θα παρουσιαστούν σε αυτό το κομμάτι της εργασίας. Θα αναπτυχθούν θεματικές σχετικά με τους στόχους και τις προσδοκίες τόσο της τοπικής Αρχής, όσο και των καλλιεργητών, το πλαίσιο συνεργασίας με άλλους φορείς και τη συμβολή του λαχανόκηπου στην ευρύτερη γειτονιά, όπου στεγάζεται. Επίσης, θα γίνει αναφορά και σε μελλοντικά στρατηγικά σχέδια για τη διατήρηση της δομής σε ενδεχόμενη παύση του ΕΣΠΑ καθώς και τη διατήρηση της τεχνογνωσίας, που αποκτήθηκε από αυτή την πρακτική εμπειρία.

⁶⁷ Πληροφορίες σχετικά με το Δήμο Αγίου Δημητρίου. <http://www.dad.gr/index.php/municipality> (πρόσβαση 5/2015).

⁶⁸ Πληροφορίες σχετικά με το Δήμο Αγίου Δημητρίου. <http://www.dad.gr/index.php/municipality> (πρόσβαση 5/2015).

5.3 Ιστορικό δημιουργίας του δημοτικού λαχανόκηπου Αγίου Δημητρίου

Ο δημοτικός λαχανόκηπος ως ιδέα ξεκίνησε το Μάιο του 2012, από την προεκλογική περίοδο και δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της δημοτικής αρχής. Ύστερα από απόφαση του δημοτικού συμβουλίου στις 18 Ιουλίου 2012, με τίτλο ‘‘Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτη’’ (ΦΕΚ Α΄87, αρθρ. 67), συστάθηκε Επιτροπή Δημοτικού Λαχανόκηπου και εγκρίθηκε ο Κανονισμός λειτουργίας Δημοτικού Λαχανόκηπου. Πρακτικά ξεκίνησε να λειτουργεί τον Οκτώβριο του 2012 σε μια ιδιόκτητη περιφραγμένη έκταση του Δήμου. Το Πρόγραμμα διανύει σήμερα το τρίτο έτος υλοποίησής του. Το 2013 εντάχθηκε στα πλαίσια των δομών κατά της φτώχειας του ΕΣΠΑ μαζί με την υπηρεσία του Κοινωνικού Παντοπωλείου που προϋπήρχε και νέων υπηρεσιών κοινωνικού σκοπού που δημιουργήθηκαν από αυτό το Πρόγραμμα. Στα πλαίσια του οποίου συνέχισε την απρόσκοπτη λειτουργία του με την οικονομική στήριξη αυτών των Προγραμμάτων.

Για την υλοποίησή του λοιπόν, συντάχθηκε κανονισμός λειτουργίας τον οποίο γνωρίζουν όλοι οι συμμετέχοντες και υπογράφουν ατομικό συμβόλαιο πριν εισαχθούν στο λαχανόκηπο. Οι καλλιεργητές επιλέγονται, από πενταμελή επιτροπή που έχει συγκροτηθεί από τρεις δημοτικούς συμβούλους της πλειοψηφίας και δύο δημοτικούς συμβούλους της μειοψηφίας. Τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων είναι κυρίως κοινωνικο-οικονομικά, προτεραιότητα δίνεται στους δημότες.

Σχετικά με την τοποθεσία, ο δημοτικός λαχανόκηπος βρίσκεται σε ιδιόκτητη δημοτική έκταση περίπου 2.500 στρεμμάτων⁶⁹, στην περιοχή Ασυρμάτου δίπλα από το αμαξοστάσιο της ΕΘΕΛ. Στην έκταση υλοποιήθηκαν δράσης περίφραξης και δημιουργίας 46 αγροκηπίων έκτασης περίπου 40 τμ. το καθένα. Όσον αφορά την αξιοποίηση των αγροκηπίων, 45 απ’ αυτά διατέθηκαν στους 45 ωφελούμενους που επιλέχθηκαν από την Επιτροπή του Δημοτικού λαχανόκηπου και 1 παραχωρήθηκε στην Κ.Ε.Ε.Π.Ε.Α. ‘‘ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ’’.

⁶⁹ΑΔΑ: Β41ΘΩ63-ΩΒ5, 18.07.2012, Αρ. ΑΠ.: 219/2012, άρθρο 67 του Ν. 3852/7-6-2010 (ΦΕΚ Α΄ 87) με τίτλο : *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης*, <https://yperdiavgeia.gr/decisions/downloadPdf/5184342> (πρόσβαση 6/2015)

Ως δημοτική πρωτοβουλία είχε στόχο να απευθυνθεί στην τοπική κοινωνία με κοινωνικά και φιλοπεριβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, οι στόχοι είναι τόσο κοινωνικού χαρακτήρα, υποστήριξη ευπαθών κοινωνικά ατόμων (όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 2. της παρούσας μελέτης), όσο και φιλοπεριβαλλοντικοί - ανάπτυξη περιοχής και δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.

Σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων με την υπεύθυνη του λαχανόκηπου, ένας από τους επιμέρους στόχους της δράσης ήταν να αξιοποιηθεί η έκταση που ήταν απομονωμένη και εγκαταλειμμένη στη γειτονιά του Ασυρμάτου. Η περιοχή όπου εγκαταστάθηκε ο λαχανόκηπος ήταν επικίνδυνη, είχε γκετοποιηθεί και ήταν γεμάτη σκουπίδια, σε σημείο που οι κάτοικοι το βράδυ φοβόντουσαν να τη διασχίσουν. Χάριν σ' αυτήν την πρωτοβουλία η περιοχή αναβαθμίστηκε και έγινε βιώσιμη, πλέον είναι πόλος έλξης των κατοίκων και των περαστικών. Σημείο συνάντησης για αναψυχή και αθλοπαιδείες. Αφού μέσα στον περιφραγμένο χώρο υπάρχει γήπεδο ποδοσφαίρου και ξύλινο κίосκι που κατασκευάστηκε με τη βοήθεια των προσκόπων.

Η επιλογή των δικαιούχων γίνεται με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια. Τα δικαιολογητικά: αίτηση, φωτοτυπία ταυτότητας, πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης, εκκαθαριστικό εφορίας και Ε9 και κάρτα ανεργίας εφόσον υπάρχει. Ύστερα, όλα συγκεντρώνονται και εξετάζονται από την πενταμελή Επιτροπή. Σε περίπτωση όμοιας κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, γίνεται κλήρωση. Η Επιτροπή έχει το δικαίωμα να απομακρύνει κάποιον ωφελούμενο σε περίπτωση που δε τηρεί τους όρους του πρωτοκόλλου εγκατάστασης.

Εντός του δημοτικού λαχανόκηπου πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές δραστηριότητες, ημερίδες ενημέρωσης πάνω σε βιολογικές καλλιεργητικές δραστηριότητες και σε θέματα διαχείρισης των αστικών αποβλήτων (π.χ. κομποστοποίηση, κάδοι ανακύκλωσης) και διασύνδεση με λοιπές υπηρεσίες του Δήμου (Κοινωνικό Παντοπωλείο, Κοινωνική Υπηρεσία, κλπ.). Όσον αφορά την κομποστοποίηση υπάρχουν ειδικές κατασκευές εντός του αγροκηπίου και ενημερωτικό υλικό, που εξηγεί στους πολίτες πως και για ποιους λόγους πρέπει να γίνεται. Επίσης, διανέμονται οικιακοί κάδοι κομποστοποίησης στους κατοίκους του Δήμου.

Επίσης στο πλαίσιο λειτουργίας του λαχανόκηπου επιχειρείται και μια δικτύωση με την εκπαιδευτική κοινότητα, αφού σύμφωνα με την Αντιδήμαρχο περιβάλλοντος και ποιότητας ζωής στο ξεκίνημα της σχολικής χρονιάς διανέμεται στα σχολεία του Δήμου ενημερωτικό υλικό σχετικά με τις εκπαιδευτικές δράσεις του Δήμου, που στοχεύουν στην επαφή των μαθητών με τη φύση και στην ενημέρωσή τους σχετικά με το φυσικό πλούτο της ευρύτερης περιοχής.

Αναλυτικότερα στον δημοτικό λαχανόκηπο πραγματοποιούνται:

- Προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε συνεργασία με σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Διοργανώνονται εκδηλώσεις περιβαλλοντικού περιεχομένου. Σε συνεργασία με Πανεπιστήμια, Διευθύνσεις Αγροτικής Ανάπτυξης, κλπ.).
- Μέσα στην καλλιεργήσιμη έκταση αναπτύσσονται ορθές περιβαλλοντικές και γεωργικές πρακτικές με βάση τη βιολογική καλλιέργεια. Στους ωφελούμενους παρέχεται ειδικός εξοπλισμός (γάντια, εργαλεία, γεωργικά μηχανήματα, οργανικά φάρμακα για την καταπολέμηση ασθενειών στα κηπευτικά, κλπ.). Η τεχνογνωσία παρέχεται απ' όλο το ανθρώπινο δυναμικό του δημοτικού λαχανόκηπου (την Υπεύθυνη, την Γεωπόνο, τον Γενικών καθηκόντων και την Κοινωνική Λειτουργό).

Όσον αφορά, τις υποχρεώσεις του Δήμου είναι σαφείς στους συμμετέχοντες. Ο Δήμος καλείται να παρέχει: 1. Νερό για άρδευση, 2. Πόσιμο νερό, 3. Τουαλέτα (W.C.), 3. Περίφραξη του χώρου, 4. Καλλιεργήσιμη γη, 5. Φωταγώγηση του χώρου, 6. Χώρο φύλαξης και αποθήκευσης εξοπλισμού (εργαλεία, κλπ.), 7. Επαρκή ενημέρωση για ορθές καλλιεργητικές πρακτικές, 8. Φύλαξη του χώρου, εφόσον υπάρχει η οικονομική δυνατότητα, χωρίς να φέρει ευθύνη σε τυχόν απώλειες, κλοπές, 9. Ανάπτυξη εκδηλώσεων στο ευρύ κοινό και 10. Βράβευση του εκάστοτε ωφελούμενου – καλλιεργητή, για τη σωστή πρακτική, τη ποιότητα και τη ποσότητα της παραγωγής⁷⁰.

⁷⁰ Δημοτικό Συμβούλιο Αγίου Δημητρίου, 2012, *Καταστατικό Λειτουργίας 2012 - Δημοτικού Λαχανόκηπου Αγίου Δημητρίου*, Άρθρο 2. Υποχρεώσεις του Δήμου, σελ. 2 - 3.

Από την άλλη μεριά οι συμμετέχοντες υπογράφουν πρωτόκολλο εγκατάστασης, από το οποίο λαμβάνουν αντίγραφο και δεσμεύονται στα ακόλουθα:

1. Να μη χρησιμοποιούν χημικά σκευάσματα και λίπασμα με χημική σύνθεση.
2. Απαγορεύεται η πώληση των κηπευτικών, που παράγονται στα αγροκήπια.
3. Να δίνουν το 10% από την παραγωγή τους στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου.
4. Να μη φυτεύουν οπωροφόρα δέντρα στο λαχανόκηπο.
5. Να καθαρίζουν το χώρο της καλλιεργήσιμης έκτασης και στο τέλος, να παραδώσουν το αγροκήπιο στην κατάσταση που το παρέλαβαν (καθαρό και φροντισμένο).
6. Να φυλάσσουν τα αγροκήπια τους και να βγάλουν αντικλείδι για το λαχανόκηπο. Όταν φεύγουν να το κλειδώνουν.
7. Να μη φέρνουν οικιακά ζώα μέσα στο λαχανόκηπο.

Στον Κανονισμό Λειτουργίας ορίζονται και τα δικαιώματα που έχουν όπως:

1. Να φυτεύουν καλλωπιστικά φυτά στους κοινόχρηστους χώρους σε συνεννόηση με την υπηρεσία Πρασίνου του Δήμου.
2. Να διοργανώνουν δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα ακόμα και εθελοντικές κατόπιν συνεννόησης με την Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου.

Συνοψίζοντας, πέρα από τη διασύνδεση με την εκπαιδευτική κοινότητα του Δήμου και των όμορων Δήμων, το πρόγραμμα στοχεύει επίσης, και στη διαμόρφωση ``νησίδων συλλογικότητας στη τοπική κοινωνία``⁷¹. Μέσα από δράσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση αισθήματος αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης ανάμεσα στους καλλιεργητές, όπου άνθρωποι διαφορετικών ηλικιών και κουλτούρας συνεντρώνονται με κοινό σκοπό να καλλιεργήσουν, να εκπαιδευτούν και να ενημερωθούν.

5.4 Ο συμπληρωματικός ρόλος της Α.Μ.Κ.Ε. «ΑΝΟΔΟΣ».

Αρχικά, είναι γνωστό ότι για να λάβει μέρος ένας Δήμος στις Δομές Κατά της Φτώχειας, που συγχρηματοδοτούνται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα πρέπει να αναζητήσει Φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Ως κύριοι λοιπόν δικαιούχοι ορίζονται τέτοιου είδους Φορείς, που λειτουργούν τουλάχιστον τρία χρόνια με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα (κοινωνική ένταξη, κοινωνικές υπηρεσίες, κλπ.)⁷². Σύμφωνα με την Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος

⁷¹ Δημοτικό Συμβούλιο Αγίου Δημητρίου, 2012, *Καταστατικό Λειτουργίας 2012 - Δημοτικού Λαχανόκηπου Αγίου Δημητρίου*, Άρθρο 1. Σκοποί, σελ. 2.

⁷² Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012, *Πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα - Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Θεματικό Άξονα 4: Πλήρης*

γι' αυτές τις δομές, οι Ο.Τ.Α. και γενικά Φορείς Ν.Π.Δ.Δ. δε συμμετέχουν με ποσοστό μεγαλύτερο του 49%. Στα πλαίσια λοιπόν, του Εταιρικού Κοινωνικού Σχήματος, όπως ονομάζεται στην παρούσα Πρόσκληση, ο Δήμος Αγίου Δημητρίου απευθύνθηκε στην Α.Μ.Κ.Ε. «ΑΝΟΔΟΣ».

Η «ΑΝΟΔΟΣ» είναι μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρία, που συστάθηκε το 2001 και δραστηριοποιείται σε περιβαλλοντικά, κοινωνικά και θέματα υγείας. Ανήκει σε μέλος στο CRS IN GREECE⁷³. Η εταιρία αναπτύσσει δραστηριότητες υποστήριξης, συμβουλευτικής ευπαθών κοινωνικά ομάδων, θεραπειάς ατόμων με ψυχικές διαταραχές και την παροχή κοινωνικο-προνοιακών υπηρεσιών.

Όσον αφορά τη δομή του δημοτικού λαχανόκηπου, η Α.Μ.Κ.Ε. επιφορτίζεται για την στελέχωση σε ανθρώπινο δυναμικό. Είναι αρμόδια για τη πρόσληψη μιας Κοινωνικής Λειτουργού, μιας Γεωπόνου και ενός υπαλλήλου Γενικών καθηκόντων και όσον αφορά τα εργασιακά τους δικαιώματα, σύμβαση εργασίας, μισθοδοσία και προγραμματισμός αδειών. Οι υπάλληλοι προσλήφθηκαν με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου για δύο συναπτά έτη, με δυνατότητα παράτασης. Η χρηματοδότηση καλύπτεται από το κοινοτικό Πρόγραμμα ΕΣΠΑ, για τα Προγράμματα κατά της φτώχειας. Κάτι που αναδείχθηκε και από τις συνεντεύξεις είναι ότι η επισφάλεια στην εργασία προβληματίζει όλους τους εμπλεκόμενους (άμεσους και έμμεσους) αυτών των υπηρεσιών.

Σύμφωνα με την έρευνα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) το 2012 'Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2010 – Κίνδυνος Φτώχειας', το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ανέρχεται στο 27,7%. Τη στιγμή που το ποσοστό για την Ευρώπη των 27 κρατών εκτιμάται σε 16,4%⁷⁴. Εν ολίγοις, θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθεί και αυτή η κοινωνική πτυχή που

ενσωμάτωση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών, σελ. 12-13, <http://old.dad.gr/Documents/2012/prokhryjeis/%CE%92443%CE%9B-6%CE%A15-signed.pdf> (πρόσβαση 6/2015).

⁷³ Α.Μ.Κ.Ε. «ΑΝΟΔΟΣ» <http://www.csringreece.gr/index.php?lang=gr> (πρόσβαση 5/2015).

⁷⁴ Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012, *Πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα - Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Θεματικό Άξονα 4: Πλήρης ενσωμάτωση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών*, σελ. 3, <http://old.dad.gr/Documents/2012/prokhryjeis/%CE%92443%CE%9B-6%CE%A15-signed.pdf> (πρόσβαση 6/2015).

θίγει το εν λόγω Πρόγραμμα. Αλλά στη παρούσα έρευνα θα εστιάσουμε κυρίως στους άμεσα ωφελούμενους του δημοτικού λαχανόκηπου και στις οικογένειές τους.

5.5 Το προφίλ των καλλιεργητών

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης συχνοτήτων⁷⁵ των 45 ερωτηματολογίων (που αποτελούν το σύνολο των καλλιεργητών στη δομή) εντοπίζονται τα ακόλουθα χαρακτηριστικά, όσον αφορά το προφίλ των συμμετεχόντων:

Το 62% είναι γυναίκες και μόλις το 38% είναι άντρες. Σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε το προφίλ του μέσου καλλιεργητή θα λέγαμε ότι είναι γυναίκα ηλικίας 40-49 (33%), άνεργη (69%) ή ασχολείται με τα οικιακά, παντρεμένη (69%) και απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσιο/Λύκειο 60%) (Παράρτημα II, Πίνακες 1-3, σελ. 79-80). Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι μέσα στον αγρό δραστηριοποιείται όλη η οικογένεια και κυρίως οι γονείς ή τα πεθερικά. Το ποσοστό των ενεργά οικονομικά καλλιεργητών αγγίζει μόλις το 31%, ενώ οι υπόλοιποι δηλώνουν άνεργοι (σύμφωνα με την κάρτα ανεργίας τους) κυρίως από ένα έως τρία έτη σε ποσοστό 41% και λιγότερο από ένα έτος σε ποσοστό 8% (Παράρτημα II, Διάγραμμα 2, σελ. 84).

Επί πλέον, πάνω από τους μισούς καλλιεργητές (55,7%) ζουν σε ιδιόκτητο οίκημα, οι περισσότεροι μας δήλωσαν ότι το οφείλουν σε δάνεια, που δεν έχουν εξοφλήσει. Οι υπόλοιποι ζουν σε ενοικιαζόμενα (24,4%) ή φιλοξενούνται (19,9%) σε συγγενικά πρόσωπα (Παράρτημα II, Πίνακας 7, σελ. 85). Η οικονομική κρίση από το 2009 και έπειτα φαίνεται να έχει επηρεάσει σημαντικά τα εισοδήματα των νοικοκυριών των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, μόλις περίπου ένα στα τρία νοικοκυριά (36%) μπορεί έστω και λίγο να ανταπεξέλθει στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού, ενώ η πλειοψηφία (49%) αδυνατεί να ανταπεξέλθει εξολοκλήρου (Παράρτημα II, Διάγραμμα 4, σελ. 86).

Σε συσχέτιση της κατοικίας με το μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού παρατηρείται ότι το 40% των καλλιεργητών της δομής ζουν σε ιδιόκτητη κατοικία με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα μέχρι 1000€ και μόλις το 15,7% από 1001€ έως 2000€.

⁷⁵ Βλέπε Παράρτημα II Πίνακες συσχέτισεων, Σχήματα και Διαγράμματα από την ανάλυση των δεδομένων.

Το 24,4% των συμμετεχόντων διαβίει σε ενοικιαζόμενο διαμέρισμα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα μέχρι 1000 € (Παράρτημα II, Πίνακας 7, σελ. 85).

Επίσης, παρατηρήθηκαν πολυμελής οικογένειες με 3 και πάνω ενήλικα μέλη που είχαν 1 με 2 ανήλικα με ποσοστό 11,1% στο δείγμα μας. Οι τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες με ανήλικα έφτασε το ποσοστό ύψους 6,7%, δύο μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, το 33,3% αποτελείται από νοικοκυριά με 3 και πάνω ενήλικα μέλη και 6 οικογένειες με 1 ή 2 ανήλικα που το οικογενειακό τους εισόδημα δε ξεπερνούσε τα 1000 € μηνιαίως.

Εν τέλει, γίνεται εμφανές ότι η οικονομική δυσχέρεια ήταν βασικός λόγος για να τους παρακινήσει να συμμετάσχουν στο δημοτικό λαχανόκηπο. Ακολουθεί πιο αναλυτική περιγραφή των ερευνητικών μας αποτελεσμάτων.

5.6 Κίνητρα – προσδοκίες και βιωμένη εμπειρία

Τα κίνητρα και η διαδικασία ενημέρωσης και ένταξης στον δημοτικό λαχανόκηπο

Όσον αφορά τον τρόπο ενημέρωσης των συμμετεχόντων για τον δημοτικό λαχανόκηπο φαίνεται ότι προήλθε κυρίως από τη Δημοτική Αρχή είτε μέσω διαδικτύου (41%), είτε μέσω των υπηρεσιών της (Κοινωνική Υπηρεσία, κλπ.) σε ποσοστό περίπου 35%. Ο φιλικός περίγυρος, το οικογενειακό περιβάλλον και η γειτονιά συνέβαλαν μόλις στο 24%, για την ενημέρωση. Όλοι απάντησαν ότι δε τους δυσκόλεψε η διαδικασία για τη συμμετοχή τους στο δημοτικό λαχανόκηπο, εκτός από 2 άτομα που επισήμαναν ότι τους προβλημάτισε ο χρονικός ορίζοντας παραμονής, όπου θα πρέπει να ξανά υποβάλλουν τα δικαιολογητικά για τη συμμετοχή τους (Παράρτημα II, Διάγραμμα 5, σελ. 86).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το 60% των καλλιεργητών συμμετέχουν από 2 έως 3 έτη περίπου στο λαχανόκηπο, ενώ οι υπόλοιποι είναι νεοεισερχόμενοι από 7 έως 15 μήνες παραμονής με βάση την τελευταία διαδικασία επιλογής. Οι όποιες αποκλίσεις στους μήνες παραμονής έχει να κάνει και με τη διαδικασία που συντελείται για την επιλογή των συμμετεχόντων και την κλήρωση για τους επιλαχόντες, σε περίπτωση μη ανταπόκρισης του κύριου υποψηφίου (Παράρτημα II, Διάγραμμα 7, σελ. 88).

Σχετικά με προηγούμενη καλλιεργητική εμπειρία στο ερώτημα 'Έχετε εμπειρία από αγροτικές εργασίες και αν Ναι πώς προήλθε η εμπειρία;', η πλειοψηφία

κυρίως δεύτερο και τρίτο κίνητρο για τη συμμετοχή τους στο λαχανόκηπο, σε ποσοστό αθροιστικά 55,5%. Η σωματική άσκηση δείχνει να τους ενδιαφέρει κυρίως ως τρίτο κίνητρο με ποσοστό 17,7%. Ενώ η ψυχοθεραπεία-ψυχολογία κατείχε ίδια ένταση στο 1^ο, 2^ο, και 3^ο κίνητρο με ποσοστό αθροιστικά 35,5%. Η κοινωνικοποίηση αποτέλεσε κυρίως τρίτη προτεραιότητα όσον αφορά το ενδιαφέρον τους (13,3%). Αντίθετα, το οικολογικό ενδιαφέρον δε φαίνεται να αποτελεί προτεραιότητα, αφού συγκέντρωσε μόλις το 20%, αθροιστικά (1^ο, 2^ο, 3^ο) με μεγαλύτερη ένταση ως δεύτερο κίνητρο για τη συμμετοχή τους (Παράρτημα II, Διάγραμμα 6, σελ. 87).

Σε αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών το 2012, σε δύο δημοτικούς λαχανόκηπους του Δήμου Θέρμης και του Δήμου Αλεξανδρούπολης ως βασικά κίνητρα των εν-δυνάμει αστών καλλιεργητών, για να λάβουν μέρος ήταν η ανάγκη να παράγουν τα δικά τους βιολογικά τρόφιμα σε ποσοστό 84,2% στην Αλεξανδρούπολη και 67,4% στην Θέρμη. Όπου φάνηκε ο προβληματισμός των αιτούντων σχετικά με την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων⁷⁶. Υπήρχε όμως και ένα μέρος των αιτούντων που αποσκοπούσαν και στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής μέσα από την ενίσχυση της ψυχολογίας τους και την οικολογική αναβάθμιση της περιοχής.

Η βιοποριστική διάσταση και ο τρόπος ζωής

Σύμφωνα με την ιστορικότητα του φαινομένου της αστικής γεωργίας παρατηρήσαμε ότι εμφανίζεται κυρίως σε περιόδους επισιτιστικής και οικονομικής ένδειας. Για παράδειγμα το 19^ο αιώνα με τη βιομηχανική επανάσταση στις ΗΠΑ και την αθρόα προσέλευση στις πόλεις κατοίκων από την ύπαιθρο που αναζητούσαν εργασία δημιουργήθηκαν οι 'κήποι της ανακούφισης', με σκοπό κυρίως την επίλυση του υποσιτισμού και την κοινωνική ένταξη των νεοεισερχόμενων κατοίκων. Σήμερα λόγω της ύφεσης εμφανίζεται ξανά ως επισιτιστική ασφάλεια για τα ασθενέστερα στρώματα του πληθυσμού των πόλεων. Αυτή η ανάγκη αναδύθηκε και από τα αποτελέσματα της εν λόγω επιτόπιας έρευνας, όπου οι οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, από το 2009 και ύστερα, έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τα αστικά νοικοκυριά.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το 89% των καλλιεργητών έχει επηρεαστεί από την κρίση με συνέπειες και στη διατροφή τους. Για παράδειγμα, το

⁷⁶ Ανθοπούλου Π., Μωυσίδης Α., Παρταλίδου Μ., 2012, ΠΕ.7: Ανάλυση αποτελεσμάτων- Προτάσεις Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών – Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας, Αθήνα, σελ.5-7.

75,5% επιλέγουν τρόφιμα που είναι σε προσφορά στις εμπορικές αλυσίδες τροφίμων, ενώ το 82% αγοράζουν μόνο τα απαραίτητα τρόφιμα για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του νοικοκυριού. Επίσης, το 31% προμηθεύεται τρόφιμα από το Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου, που σημαίνει ότι τα εισοδήματά τους είναι πολύ χαμηλά αφού εντάχθηκαν και στους καταλόγους του εν λόγω Προγράμματος (Παράρτημα II, Διάγραμμα 8, σελ. 89).

Ποιότητα ζωής μέσα από τη συμμετοχή στο δημοτικό λαχανόκηπο

Η πρόσφατη οικονομική κρίση έχει μεταβάλει τόσο τον τρόπο ζωής των καλλιεργητών, όσο και τα διατροφικά τους πρότυπα. Η συμμετοχή τους στο λαχανόκηπο φαίνεται να τους βοηθάει στην αναζήτηση πιο θρεπτικής και υγιεινής τροφής. Όπως διακρίνεται και στη παρακάτω σχηματική αναπαράσταση συχνοτήτων, σε σχετικό ερώτημα “Άλλαξε κάτι στο διατροφικό σας πρότυπο μέσα από τη συμμετοχή στο λαχανόκηπο;” (ερώτηση 24). Οι περισσότεροι (με συχνότητα 32) επιλέγουν να αγοράζουν τα απαραίτητα τρόφιμα για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών της οικογένειας, ώστε να μη πετάνε τίποτα. Εντούτοις, η συμμετοχή τους στον δημοτικό λαχανόκηπο τους έκανε να τρώνε πιο υγιεινά (συχνότητα 31) και θρεπτικά (συχνότητα 10). Είναι χαρακτηριστικό αυτό που ανέφεραν κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, μας τόνισαν αρκετοί ότι φέρνουν σπόρους από τον τόπο καταγωγής τους ή τους προμηθεύονται από την αστική μη κερδοσκοπική εταιρία “Πελίτι”⁷⁷.

⁷⁷ Αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Α.Μ.Κ.Ε.) “Πελίτι”:
http://www.peliti.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=9&catid=5&Itemid=7&lang=el, (πρόσβαση 5/2015).

Σχήμα 5.2 Αλλαγές στο διατροφικό τους πρότυπο

Πηγή: Ανάλυση συχνοτήτων (μέσω Cloud Analysis), από τα ερευνητικά δεδομένα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου.

Η ενασχόληση με την κηπευτική μέσα στο αγροκήπιο φαίνεται να βελτιώνει και την ποιότητα της ζωής των καλλιεργητών. Αφού τους δίνεται η δυνατότητα πέρα από την παραγωγική λειτουργία να βελτιώσουν τη φυσική τους κατάσταση μέσα από την σωματική άσκηση. Κατά την επιτόπια έρευνα πολλοί ήταν αυτοί που μας τόνισαν ότι είναι ένας τρόπος εκγύμνασης, αφού πρέπει να φυτέψουν, να συλλέξουν τη συγκομιδή, κλπ. Αρκετοί δήλωσαν ότι ξεκίνησαν να κάνουν περπάτημα (ως τρόπο σωματικής άσκησης) και άλλοι ότι έρχονται με το ποδήλατο στο αγροκήπιο. Χαρακτηριστικά μας είπαν:

“Δεν έχω χρόνο να γυμναστώ, μέσα στο λαχανόκηπο ασκούμε και νιώθω καλύτερα”
[Κατερίνα, 50 ετών, μακροχρόνια άνεργη]

“Χάρη στο λαχανόκηπο ξεκίνησα να ενδιαφέρομαι για την υγεία μου, έρχομαι με το ποδήλατο” [Σταύρος, 65 ετών, συνταξιούχος]

Όσον αφορά την εβδομαδιαία απασχόλησή τους με το αγροκήπιο περίπου οι μισοί (42,2%) ασχολούνται 3 με 4 ημέρες και καθημερινά 3 στους 10 συμμετέχοντες (31,1%). Ένα σημαντικό ποσοστό ύψους 15,6% δήλωσε ότι λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων με το αγροκήπιο ασχολούνται συγγενικά πρόσωπα. Ενώ μόλις το 11,1%

πηγαίνει 2 μέρες την εβδομάδα στο λαχανόκηπο. Γίνεται εμφανές ότι όλη η οικογένεια στηρίζει αυτή την πρωτοβουλία και μέσα από την προσωπική επαφή με τους καλλιεργητές αναδείχθηκε και η αγωνία μη χάσουν το “προνόμιο” συμμετοχής στο λαχανόκηπο, λόγω των κριτηρίων ένταξης (Παράρτημα II, Πίνακας 8, σελ. 87).

Τα οφέλη που αποκόμισαν και τα μελλοντικά τους σχέδια όσον αφορά την καλλιέργεια

Το μεγαλύτερο ποσοστό (ύψους 82%) των καλλιεργητών δήλωσαν ότι καλύφθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι προσδοκίες τους από τη συμμετοχή στη δομή. Ενώ το 17,8% δήλωσε “πάρα πολύ”. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι αυτή η πρωτοβουλία είχε επιτυχία (Παράρτημα II, Διάγραμμα 12, σελ. 92).

Η εικόνα των συμμετεχόντων για το Δήμο τους είναι αρκετά θετική. Συγκεκριμένα, όπως παρατηρούμε και στη παρακάτω σχηματική αναπαράσταση συχνοτήτων υπερτερούν τα στοιχεία που δείχνουν ότι η Δημοτική αρχή κάνει μια αξιοπρεπή προσπάθεια και ενδιαφέρεται για τους κατοίκους. Επίσης, φαίνεται να είναι ικανοποιητική και ότι συνεχίζει να βελτιώνεται. Με ορισμένους να απαντούν ότι είναι “Άριστη”.

Σχήμα 5.3 Εικόνα για τον Δήμο που ζουν

Πηγή: Ανάλυση συχνοτήτων (μέσω Cloud Analysis), από τα ερευνητικά δεδομένα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου.

5.7 Συμπεράσματα από τα ερευνητικά δεδομένα στο πεδίο

Μέσα από την επιτόπια έρευνα διαπιστώσαμε ότι έχουν αναπτυχθεί διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων που δραστηριοποιούνται στον λαχανόκηπο. Επίσης, φαίνεται να έχει αναπτυχθεί ένα δίκτυο αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των καλλιεργητών, κάτι που επισήμαναν οι περισσότεροι σε σχετικό ερώτημα. Όπως φάνηκε και στη σχηματική αναπαράσταση, η εικόνα τους για τον Δήμο είναι θετική, επειδή σύμφωνα με τους ερωτώμενους προσπαθεί να καλύψει ολοένα και περισσότερες κοινωνικό-οικονομικές ανάγκες των πολιτών.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η αστική γεωργία έχει πολλαπλές λειτουργίες (οικολογική, πολιτιστική, παιδαγωγική, οικονομική και κοινωνική) όψεις που αναδύθηκαν και κατά την επιτόπια έρευνα. Εντός του λαχανόκηπου διενεργούνται δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ενημέρωση και την επαρκή κατάρτιση των καλλιεργητών σχετικά με ορθές καλλιεργητικές πρακτικές, διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, αναπτύσσεται δίκτυο συνεργασίας μεταξύ άλλων υπηρεσιών του Δήμου, αλλά και ανάμεσα στους καλλιεργητές. Συνεπώς, αυτή η εναλλακτική μορφή γεωργίας συνεισφέρει στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς και της τεχνογνωσίας, αναπτύσσοντας ένα πλαίσιο δικτύωσης ανάμεσα σε όσους εμπλέκονται άμεσα (καλλιεργητές, εργαζόμενοι) ή έμμεσα (γείτονες, οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον των καλλιεργητών) με το λαχανόκηπο.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να ορίσουμε την έννοια του "ωφελούμενος" τουλάχιστον για τους επιδοτούμενους δημοτικούς λαχανόκηπους όπου είναι ευρύς. Άμεσα ωφελούμενοι είναι αυτοί που έκαναν αίτηση και τους δόθηκε από το Δήμο κατόπιν κλήρωσης από ένα αγροκήπιο. Έμμεσα ωφελούμενοι όμως είναι: πρώτον οι ίδιοι οι ωφελούμενοι και το άμεσο και ευρύτερο οικογενειακό τους περιβάλλον, δεύτερον οι κάτοικοι της γειτονιάς όπου εδρεύει ο δημοτικός λαχανόκηπος, διότι εξωραϊστήκε και αξιοποιήθηκε για κοινωνικό σκοπό ένας παραμελημένος χώρος "σκουπιδότοπος", όπως ανέφερε η υπεύθυνη (αιρετή) του λαχανόκηπου. Τρίτον, ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, που προμηθεύονται τρόφιμα από το Κοινωνικό Παντοπωλείο, αφού οι καλλιεργητές δεσμεύονται να δίνουν το 10% από τη παραγωγή τους σ' αυτό. Τέταρτον, δημιουργήθηκε ένας χώρος αναψυχής στη περιοχή, αφού με τη βοήθεια και άλλων φορέων και οργανισμών τοποθετήθηκαν ξύλινα παγκάκια και κιάσκι, με σκοπό να μπορεί να το επισκέπτεται όποιος επιθυμεί. Πέμπτον, το ανθρώπινο δυναμικό του δημοτικού λαχανόκηπου καθώς δημιουργήθηκαν θέσεις

εργασίας, αν και είναι επισφαλής εργασία δόθηκε η δυνατότητα σε ειδικούς και μη ηλικίας έως 30 ετών (όπως ορίζει το ΕΣΠΑ) να εργαστούν για δύο συναπτά έτη στη δομή, με δυνατότητα παράτασης.

Επίσης, ο αντίκτυπος της οικονομικής δυσχέρειας έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τα νοικοκυριά των καλλιεργητών, όπως φάνηκε και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, καθώς η πλειοψηφία των καλλιεργητών προέβαλε ως βασικά κίνητρα για τη συμμετοχή τη φθηνότερη πρόσβαση σε φρέσκα και ποιοτικά λαχανικά και την ιδιοπαραγωγή (παράγω τα δικά μου προϊόντα και ξέρω τι τρώω). Άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που προέκυψε από την επιτόπια έρευνα είναι το γεγονός ήταν ότι η οικονομική δυσπραγία έχει μεταβάλλει και τη δομή της οικογένειας. Παρατηρήσαμε ενήλικες να επιστρέφουν ή να παραμένουν στην πατρική τους οικογένεια μαζί με τα παιδιά τους, για βιοποριστικούς λόγους. Άλλοι πάλι να φιλοξενούνται στο ευρύτερο οικογενειακό τους περιβάλλον λόγω έλλειψης εργασίας.

Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα, τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που αναδείχθηκαν από την επιτόπια έρευνα για τους επιδοτούμενους δημοτικούς λαχανόκηπους:

Πίνακας 5.1 Πλεονεκτήματα και αδυναμίες των επιδοτούμενων δημοτικών λαχανόκηπων (S.W.O.T. ανάλυση)

<p>Δυνατά σημεία</p>	<p><i>Οικολογικά πλεονεκτήματα</i> Καινοτόμα οικολογική δράση Επαφή των κατοίκων της πόλης με τη φύση Ορθή αξιοποίηση της τοπικής γης με καλλιεργητικές πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον Αξιοποίηση τεχνικών βιολογικής καλλιέργειας (οργανικά λιπάσματα και μη χημικά φυτοφάρμακα) και κομποστοποίησης Ανάπτυξη προγραμμάτων ευαισθητοποίησης σε ορθές κηπευτικές πρακτικές (π.χ. στα σχολεία της περιοχής)</p> <p><i>Κοινωνικά και διατροφικά πλεονεκτήματα</i> Ευαισθητοποίηση για το αγροδιατροφικό σύστημα Αναζήτηση πιο υγιεινής και θρεπτικής τροφής Δημιουργία κοινωνικής δικτύωσης των καλλιεργητών με τις υπόλοιπες δημοτικές υπηρεσίες Προώθηση αισθήματος κοινωνικής αλληλεγγύης (οι καλλιεργητές δίνουν το 10% από την παραγωγή τους στο Κοινωνικό Παντοπωλείο) Ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων εντός του λαχανόκηπου, δημιουργία αισθήματος "ανήκειν" σε ομάδα που αντιμετωπίζει παρόμοιες δυσκολίες Βελτίωση της ποιότητας της ζωής και ένταξη σε εβδομαδιαία βάση τη σωματική άσκηση</p>
<p>Αδύναμα σημεία</p>	<p>Περιορισμένη αποτελεσματικότητα στην απασχόληση (επισφαλή εργασία, μικρός αριθμός θέσεων απασχόλησης)</p> <p>Περιορισμένος αριθμός επωφελούμενων από τη δράση σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό του εκάστοτε Δήμου</p> <p>Σε ορισμένες περιπτώσεις γραφειοκρατικές δυσκολίες και συγκρούσεις για τη χρήση γης</p>
<p>Απειλές</p>	<p>Αδυναμία αποτελεσματικής διασύνδεσης της βιολογικής καλλιέργειας με την αγορά εργασίας</p> <p>Εκτιμώμενη δυσκολία διασφάλισης της βιωσιμότητας και συνέχειας των παρεμβάσεων του ΕΚΤ (ΕΣΠΑ)</p> <p>Συνεχόμενες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές της ελληνικής κοινωνίας (αύξηση φτωχοποίησης ολόένα και περισσότερων ατόμων)</p>

Ευκαιρίες	<p>Ανάπτυξης της κοινωνικής και οικολογικής βιωσιμότητας της πόλης</p> <p>Θεσμικής οριοθέτησης πλαισίων άσκησης της αστικής γεωργίας (χαρτογράφηση και ορισμός ως καλλιεργήσιμη γη)</p> <p>Προώθησης πρωτοβουλιών αστικής καλλιέργειας</p> <p>Επέκταση των δημοτικών λαχανόκηπων ως φορείς κοινωνικής ένταξης και άλλων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού</p> <p>Ενημέρωσης και κατάρτισης σε πρακτικές βιολογικής καλλιέργειας περισσότερων ατόμων</p> <p>Αξιοποίηση προγραμμάτων επιχειρησιακής δράσης μέσω της κηπευτικής</p>
-----------	---

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα.

Τελικά, όπως αποτυπώνεται και στον παραπάνω πίνακα γίνεται εμφανές ο κοινωνικός χαρακτήρας αυτών των πρωτοβουλιών. Όπως φάνηκε και από τα αποτελέσματα της έρευνας αυτό που απολαμβάνουν οι συμμετέχοντες στον δημοτικό λαχανόκηπο είναι τόσο ο βιοπορισμός, δυνατότητα κάλυψης επισιτιστικών αναγκών, όσο και η ψυχολογική ευχαρίστηση και η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων (βγαίνω από το σπίτι, συναναστρέφομαι με κόσμο, κλπ.). Επίσης, η διατροφική ευαισθητοποίηση (ξέρω τι τρώω, καλλιεργώ τα δικά μου λαχανικά, ενημερώνομαι για την ποιότητα και τα ασφαλή τρόφιμα, μέσα από βιολογικές μεθόδους καλλιέργειας) αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για τη δραστηριοποίησή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήσαμε βιβλιογραφικές αναφορές, πορίσματα άλλων ερευνών από ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία και πραγματοποιήσαμε επιτόπια έρευνα σε ένα δημοτικό λαχανόκηπο, που λειτουργεί με τη σύμπραξη δημοσίου και μη κερδοσκοπικού Φορέα. Στόχος μας ήταν να προσεγγιστεί το φαινόμενο της αστικής γεωργίας από την σκοπιά της κοινωνικής ένταξης ευπαθών κοινωνικά ομάδων, που πλήττονται από την οικονομική κρίση και να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό σχετικά με την επίκαιρη συμβολή και το ρόλο της ως μορφή Κοινωνικής Πολιτικής.

Αρχικά, διαπιστώσαμε ότι η πολυλειτουργική αστική γεωργία βρίσκεται αντιμέτωπη με σύνθετα πλαίσια ερμηνειών της, με πολλούς παράγοντες να αλληλεπιδρούν σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και επίπεδο πρακτικής εφαρμογής. Στην Ελλάδα η πολύ όψιμη εμφάνισή της ξεκίνησε στοχεύοντας στην ελεύθερη πρόσβαση και χρήση των λιγοστών ελεύθερων χώρων στις πόλεις, για κοινωνικούς σκοπούς μέσα από συλλογική δραστηριότητα των κατοίκων, είτε μέσω κινημάτων πολιτών, είτε μέσω συλλόγων με οικολογική δράση.

Σήμερα ο στόχος έχει διαφοροποιηθεί, πλέον οι αστικοί δημοτικοί λαχανόκηποι στην πλειοψηφία τους στοχεύουν στην ανακούφιση των ευπαθών ομάδων (μακροχρόνιοι άνεργοι, συνταξιούχοι, άτομα εν δυνάμει ή ευρισκόμενα στο κατώφλι της φτώχειας) παρέχοντας όσο το δυνατόν περισσότερη επισιτιστική και διατροφική ασφάλεια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι δημοτικοί λαχανόκηποι στη Θέρμη, την Αλεξανδρούπολη και τον Άγιο Δημήτριο, όπου πραγματοποιήθηκε η εν λόγω έρευνα.

Παρατηρήθηκε ότι μέσα από την κηπευτική διαδικασία τα άτομα έγιναν πιο δραστήρια και αναπτύχθηκε αίσθημα κοινωνικής αλληλεγγύης μεταξύ των καλλιεργητών. Αναδείχθηκαν δύο ομάδες καλλιεργητών: η μια που αναζητούσε μια διέξοδο από τις δυσκολίες (οικονομικές και οικογενειακές) που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητα, όπου μέσα από τη δραστηριοποίησή τους φάνηκε να αποκτούν ένα νόημα στη ζωή και η άλλη ομάδα που είχε ήδη ασχοληθεί με καλλιεργητικές δραστηριότητες και μέσα από το αγροκήπιο τους δόθηκε η δυνατότητα να τις αξιοποιήσουν. Και οι δύο ομάδες ανέφεραν ότι βελτιώθηκε η ποιότητα της ζωής τους πλέον έχουν εντάξει την σωματική άσκηση στη ζωή τους και το διατροφικό τους πρότυπο έχει ενισχυθεί με πιο θρεπτικά και υγιεινά τρόφιμα.

Όσον αφορά το γενικό μας προβληματισμό ο δημοτικός λαχανόκηπος επιτυγχάνει ως ένα βαθμό την κοινωνική ένταξη ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, από τη βάση προς τα πάνω. Μέσα σε ένα οργανωμένο πλαίσιο συνεργασίας, οι καλλιεργητές αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους, αναπτύσσοντας το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης. Αναπτύσσουν δεξιότητες και αποκτούν γνώσεις που ενδεχομένως να τους ωφελήσουν και μελλοντικά, είτε δημιουργώντας ένα θερμοκήπιο βιολογικής καλλιέργειας, είτε ασκώντας την κηπευτική σε οικιακό κήπο. Η συμβολή της αστικής γεωργίας μέσω αυτών των εναλλακτικών πρωτοβουλιών διευρύνει τους προσωπικούς ορίζοντες των συμμετεχόντων ακόμα και για επαγγελματική εξέλιξη.

Παρόλη την προσπάθεια που έχει γίνει είτε μέσω των αυτό-διαχειριζόμενων αγρών, είτε μέσω των σχεδιασμένων δημοτικών λαχανόκηπων, η έλλειψη θεσμικού πλαισίου που να κατοχυρώνει τη χρήση γης ως καλλιεργητική στα συγκεκριμένα αγροκήπια θέτει ένα προβληματισμό για τη μελλοντική τους αξιοποίηση.

Συνεπώς, όπως αναδείχθηκε και από τα αποτελέσματα της έρευνας οι δημοτικοί λαχανόκηποι ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των καλλιεργητών και συμβάλλουν στην ανακούφιση των οικονομικά ασθενέστερων νοικοκυριών του πληθυσμού μέσω της άμεσης και φθηνότερης πρόσβασης σε φρέσκα λαχανικά. Επίσης, αναδείχθηκε η ψυχολογική ικανοποίηση που λαμβάνουν οι καλλιεργητές μέσα από τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους και τη συμμετοχική δράση. Ωστόσο, τίθεται ένα σημαντικό ζήτημα σχετικά με τη βιωσιμότητα τέτοιων πρωτοβουλιών στο βαθμό που η αστική γεωργία δεν έχει ακόμα θεσμοθετηθεί στην Ελλάδα ως χρήση γης και δεν έχει ενταχθεί από τις δημοτικές αρχές στα σχέδια πόλης.

Και θα κλείσουμε με ένα απόσπασμα από το ποίημα 'Ή χαμογελαστή καρδιά' του Τσαρλς Μπουκόφσκι ...

*« Η ζωή σου είναι η δικιά σου ζωή
μην την αφήνεις να ενωθεί σε μια υγρή υποταγή.
να παραφυλάς
υπάρχουν έξοδοι,
υπάρχει ένα φως κάπου.
Μπορεί να μην είναι πολύ φωτεινό
αλλά διώχνει το σκοτάδι..
να παραφυλάς.»*

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Α. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

Πληροφορίες για την ιστορία της αστικής γεωργίας:

<https://wordpress.com/themes/> (πρόσβαση 1/2015).

<http://www.paragogi.net/> (πρόσβαση 1/2015).

Πληροφορίες για τις ταξινομήσεις των εκφάνσεων της αστικής γεωργίας:

RUAF, <http://www.ruaf.org/topics> (πρόσβαση 2/2015).

FAO, <http://www.fao.org/publications/en/> (πρόσβαση 2/2015).

Βιολογική φυτοπροστασία : ‘‘Neem’’ tree (Azadirachta indica)

<http://www.ftiaxno.gr/2010/09/neem-azadirachta-indica.html>

(πρόσβαση 6/2015).

Πληροφορίες για κοινά αποδεκτούς ορισμούς της βιώσιμης ανάπτυξης:

<http://el.wikipedia.org/wiki> (πρόσβαση 3/2015).

<http://www.localit.gr/archives/72288> (πρόσβαση 3/2015).

<https://communitygarden.org/programs/environmental-education-community-garden/>

(πρόσβαση 5/2015).

Αειφόρος Ανάπτυξη και Βιοποικιλότητα:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B5%CE%B9%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7 (πρόσβαση 26/5/2015).

Αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Α.Μ.Κ.Ε.) «ΑΝΟΔΟΣ»:

<http://www.csringreece.gr/index.php?lang=gr>, (πρόσβαση 5/2015).

Αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Α.Μ.Κ.Ε.) ‘‘Πελίτι’’:

http://www.peliti.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=9&catid=5&Itemid=7&lang=el, (πρόσβαση 5/2015).

Επιτόπια έρευνα:

http://portal.survey.ntua.gr/main/labs/geogr/geography_analysis/kef6.pdf (πρόσβαση 5/2015).

Πληροφορίες σχετικά με το Δήμο Αγίου Δημητρίου και τον δημοτικό λαχανόκηπο:

- <http://www.dad.gr/index.php/municipality> (πρόσβαση 5/2015).
- ΑΔΑ: Β41ΘΩ63-ΩΒ5, 18.07.2012, Αρ. ΑΠ.: 219/2012, άρθρο 67 του Ν. 3852/7-6-2010 (ΦΕΚ Α' 87) με τίτλο : *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*, <https://yperdiavgeia.gr/decisions/downloadPdf/5184342> (πρόσβαση 6/2015).

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού Έυπαθείς κοινωνικά ομάδες'', <http://www.epanad.gov.gr/default.asp?pID=36&la=1> (Πρόσβαση 20/5/2015).

USDA, *Food deserts - Creating Access to Healthy, Affordable Food*, <http://apps.ams.usda.gov/fooddeserts/> (πρόσβαση 26/5/2015).

WWF, 2014, *Πρόγραμμα Καλύτερη ζωή*, <http://www.wwf.gr/news/1255-2014-03-05> (πρόσβαση 8/2015).

B. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ανθοπούλου Θ., Μωυσίδης Α., Παρταλίδου Μ., Ανθόπουλος Π., 2012, *Αστική Γεωργία: Κοινωνική Ένταξη και Βιώσιμη Πόλη. Μελέτη δύο αστικών δημοτικών αγροκηπίων*, Τελική έκθεση (χρηματοδότηση Πράσινο Ταμείο – Υ.Π.Ε.Κ.Α), Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (Σελ.5).

Ανθοπούλου Θ., Παρταλίδου Μ., 2014, *Αστική γεωργία: Κοινωνική Ένταξη και Βιώσιμη πόλη. - Το παράδειγμα των δημοτικών λαχανόκηπων*, *Σχολικοί – Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς;*, ΚΔΒΜΠΑ Δραπετσώνας και Τροιζήνας Μεθάνων (σελ. 8-19).

Ανθοπούλου Π., Μωυσίδης Α., Παρταλίδου Μ., 2012, *ΠΕ.7: Ανάλυση αποτελεσμάτων- Προτάσεις Πολιτικής*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών – Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας, Αθήνα. (Σελ.56-75).

Ανθοπούλου Π., Μωυσίδης Α., Παρταλίδου Μ., Ανθόπουλος Π., Σιαμίδου Σ., Κτίστου Σ., 2012, *ΠΕ.1: Διερεύνηση Υφιστάμενης Κατάστασης στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα: Όψεις και Λειτουργίες της Αστικής Γεωργίας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών – Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας, Αθήνα. (Σελ.5-7).

Βασιλείου Θ.Α., Σταματάκης Ν., 2000, *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα, (Σελ. 213-215).

ΕΛΣΤΑΤ, 2015, *Δελτίο Τύπου: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2013) - Κίνδυνος φτώχειας*, Αθήνα, (Σελ. 1-10).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014, *Ολοκληρωμένη βιώσιμη αστική ανάπτυξη: Οι νέοι κανόνες και η νομοθεσία που διέπουν τον επόμενο γύρο επένδυσης από την πολιτική συνοχής της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020 υιοθετήθηκαν επίσημα από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2013*, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2014-2020 (Σελ.1).

Δημοτικό Συμβούλιο, 2012, *Καταστατικό Λειτουργίας 2012 Δημοτικού Λαχανόκηπου Αγίου Δημητρίου*, Άγιος Δημήτριος, (Σελ. 2-3).

Γεωργόνη Παναγιώτα, τριμελή εξεταστική επιτροπή: Ανθοπούλου Θ., Μωυσίδης Α., Δρ. Τζώρτζη, 2012, *Η συμβολή της αστικής γεωργίας στα άτομα με ψυχικές διαταραχές. Διερεύνηση πρωτοβουλιών «πράσινης φροντίδας» στην Αττική*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ΠΜΣ Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, (Σελ. 15).

Υπουργείο Εργασίας & Κοινωνικής Ασφάλισης, 2012, *Πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα - Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Θεματικό Άξονα 4: Πλήρης ενσωμάτωση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών*, (Σελ. 3, 12-13),

<http://old.dad.gr/Documents/2012/prokhryjeis/%CE%92443%CE%9B-6%CE%A15-signed.pdf> (πρόσβαση 6/2015).

Σούλης Σ. Γ., 2002, *Παιδαγωγική της ένταξης Από το Σχολείο του διαχωρισμού'' σε ένα ''Σχολείο για όλους*, Τόμος Α', Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, (Σελ. 45).

Τούντας Γ., 2000, *Κοινωνία και Υγεία*, Αθήνα, Οδυσσέας-Νέα Υγεία.

Τσαούση Δ.Γ., 2002, *Η Κοινωνία του Ανθρώπου - Η κοινωνική ένταξη και η ενσωμάτωση του ατόμου*, Αθήνα, Gutenberg, (Σελ. 135-177).

Halweil B., Nierenberg D. (Επιμ. ελληνικής έκδοσης: Προμπονάς Μ.), 2007, *Η Κατάσταση του Κόσμου 2007: Το Αστικό μας Μέλλον - Καλλιεργώντας στις πόλεις*, Worldwatch Institute, Αθήνα, Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, (Σελ. 8, 113).

Armar-Klemesu Margaret, 2000, *Urban Agriculture and Food Security – Nutrition and Health*, RUAF, (Σελ. 99-106),

http://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme4_1_1.PDF (πρόσβαση 3/2015).

Alberto Zezza, Luca Tasciotti, 2008, *Does Urban Agriculture Enhance Dietary Diversity? Empirical Evidence from a Sample of Developing Countries*, FAO, (Σελ. 7), <ftp://193.43.36.93/docrep/fao/011/aj304e/aj304e.pdf>, (πρόσβαση 8/2015).

Bellows A., Brown K., Smith J., *Health - Benefits of Urban Agriculture*, [http://www.co.fresno.ca.us/uploadedFiles/Departments/Behavioral_Health/MHSA/Health%20Benefits%20of%20Urban%20Agriculture%20\(1-8\).pdf](http://www.co.fresno.ca.us/uploadedFiles/Departments/Behavioral_Health/MHSA/Health%20Benefits%20of%20Urban%20Agriculture%20(1-8).pdf) (πρόσβαση 3/2015).

Burton Paul, Lyons Kristen, Carol Richards, Marco Amati, Rose Nicholas, Lotus Des Fours, Pires Victor and Rochelle, 2013, *Urban food security, urban resilience and climate change*, NCCARF,

http://www.nccarf.edu.au/sites/default/files/attached_files_publications/Burton_2013_Urban_food_security.pdf (πρόσβαση 4/2015).

Drescher Axel, 2001, *The integration of Urban Agriculture into urban planning – An analysis of the current status and constraints*, Netherlands, University of Freiburg Germany, ECT-RUAF, published by CTA Wageningen,

<http://areeweb.polito.it/didattica/UPWARD/dwd/agricolture/dreschler.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Elings M., 2006, *People–plant interaction, the physiological, psychological and sociological effects of plants on people*, Netherlands, Wageningen university and research centre, plant research international, (Σελ. 45-49),

<http://library.wur.nl/ojs/index.php/frontis/article/view/1257/829> (Πρόσβαση 2/2015).

FAO, 2007, *Profitability and sustainability of urban and peri-urban agriculture*, (Σελ. 1, 19-24, 63-64,70), <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a1471e/a1471e00.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Francesco Di Lacovo, Deirdre O’Connor, 2009, *Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, ARSIA, http://ec.europa.eu/research/agriculture/pdf/sofar_book.pdf (πρόσβαση 4/2015).

Francese E. Kuo, William C. Sullivan, 2001, *Environment and Crime in the Inner City Does Vegetation Reduce Crime?*, Sage Publication Inc, (Σελ. 21-23), <http://willsull.net/resources/Sullivan-papers/KuoSullivan2001crime.pdf> (πρόσβαση 4/2015).

Ghosh Sumita, 2011, *Growing Healthy Local Food: Sustainability Potential and Household Participation in Home Gardens*, http://soac.fbe.unsw.edu.au/2011/papers/SOAC2011_0099_final%281%29.pdf (πρόσβαση 5/2015).

Global Justice Now, 2015, *From the roots up: How agroecology can feed Africa*, (Σελ. 16-17), <http://www.globaljustice.org.uk/sites/default/files/files/resources/agroecology-report-from-the-roots-up-web-version.pdf> (πρόσβαση 7/2015).

González Novo Mario, 2003, *Organoponics a productive option*, Latin American Network on Urban Agriculture Research, Cuba, RUAF, (Σελ. 11), http://www.ruaf.org/sites/default/files/Organoponics%2C%20a%20Productive%20Option_1.pdf (πρόσβαση 6/2015).

Hardman Michael, 2011, *Considering the Impact of Illegal Food Cultivators: A critical exploration of Guerrilla Gardening and the 'Local Trap'*, United Kingdom, Salford Manchester, (Σελ. 290-292),

<http://core.ac.uk/download/pdf/9256934.pdf#page=289> (πρόσβαση 8/2015).

Harms, Ashley Marie Raes, et al., 2013, *Assessing the educational needs of urban gardeners and farmers on the subject of soil contamination*,

<http://www.joe.org/joe/2013february/a10.php> (πρόσβαση 4/2015)

Henk de Zeeuw, Dubbeling Marielle, Rene Van Veenhuizen and Wilbers Joanna, 2012, *Key Issues and Courses of Action for Municipal Policy Making on Urban Agriculture*, Working Paper 2, RUAF Foundation, (Σελ. 14-15, 20-27),

<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Municipal%20policies%20and%20strategies%20on%20urban%20agriculture.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Henk de Zeeuw, René van Veenhuizen, Dubbeling Marielle, 2011, *The role of urban agriculture in building resilient cities in developing countries - Paper for the UK Foresight project on Global Food and Farming Futures*, Journal of Agricultural Science, Cambridge University Press, (Σελ. 3-8),

<http://www.ruaf.org/sites/default/files/Paper%20for%20UK%20Foresight%20Food%20and%20Farming%20Futures.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Hubert De Bon, Laurent Parrot, Moustier Paule, 2010, *Sustainable urban agriculture in developing countries. A review*, HAL, (Σελ. 1),

<http://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00886446/document> (πρόσβαση 4/2015).

Knapp Ladina, 2013, *Implementing Urban Agriculture in Europe: A case Study of Urban Agriculture Projects in the Netherlands and Switzerland*, Wageningen University and Research Centre.

Mougeot L., 2005, *Agropolis - The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*, London, σελ. 3.

Rachel Nugent, 2000, *The Impact of Urban Agriculture on the Household and Local Economies*, Thematic paper 3, <http://wentfishing.net/farmlit/Theme3.pdf> (πρόσβαση 5/2015).

Semptik J., Hine R., Wilcox D., 2010, *Green Care: A conceptual Framework - A report of the working group on the health benefits of Green Care*, London, Loughborough University, (Σελ. 22, 40-41).

Smit, J., Nasr, J. and Ratta, A. 2001, *Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities. Producing Food and Fuel in Urban Areas, ch.5*, The Urban Agriculture Network, Inc. <http://jacsmi.com/book/Chap02.pdf> (πρόσβαση 3/2015).

Tasciotti Luca, Zezza Alberto, 2008, *Does Urban Agriculture Enhance Dietary Diversity? Empirical Evidence from a Sample of Developing Countries*, FAO, (Σελ. 7), http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/riga/pdf/aj304e.pdf (πρόσβαση 2/2015).

Van den Berg A. E., Hartig T. and Staats H., 2007, *Preference for nature in urbanized societies: stress, restoration and the pursuit of sustainability*, *Journal of Social Issues*, (Σελ. 63, 79-96).

Viljoen André, Bohn Katrin, Howe Joe, 2005, *Continuous Productive Urban Landscapes: Designing Urban Agriculture for Sustainable Cities*, British Library Cataloguing in Publication Data. http://library.uniteddiversity.coop/Food/Continuous_Productive_Urban_Landscapes.pdf (πρόσβαση 5/2015).

Walker E. Renee, Keane R. Christopher, Bruke G. Jessica, 2010, *Disparities and access to healthy food in the United States: A review of food deserts literature*, University of Pittsburgh Graduate School of Public Health Boston, (Σελ. 881), www.elsevier.com/locate/healthplac (πρόσβαση 5/2015).

Williams Ryan, Nulph David, Ver Ploeg Michele, 2011, *Mapping Food Deserts in the United States*, United States Department of Agriculture (USDA) – Economic Research Service (ERS), http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2011-december/data-feature-mapping-food-deserts-in-the-us.aspx#.VWTDas_tmko (πρόσβαση 5/2015).

The contribution of urban agriculture to social inclusion of vulnerable social groups. The example of the municipal garden in Agios Dimitrios.

Sougela Sofia

ABSTRACT

This study examines the contribution of urban agriculture to vulnerable social groups and especially the population affected by the adverse economic conditions. Through public discourse about urban agriculture recognized the multifunctionality and the multiple views held both in social - inclusive city and economic - urban productivity and the ecological - healthy cities.

In recent years of economic crisis appear for the first time in Greece collective community-based gardens with this predominant form of urban municipal gardens social purpose. The reasons vary and relate primarily to food security and improve quality of life of city residents. At the same time, promote the development of green spots in a stifflingly residential environment.

Our main aim is to investigate whether such innovative initiatives achieve social integration of weaker population groups through involvement with horticulture.

Regarding research methodology followed since we did literature review on phenomena and urban agriculture, we investigated the community gardens through empirical research aspects with case study the urban municipal garden in Agios Dimitrios.

The results showed that the urban municipal gardens satisfying the expectations of farmers and help to alleviate the financially weaker households of the population through direct and cheaper access to fresh vegetables. Furthermore, the socialization and the psychological satisfaction, that the cultivators receive through the interpersonal relations which are developed from each other and from the participative action, was emerged. However is placed an important question about the sustainability of such initiatives to the extend the urban agriculture still has not been enacted in Greece as use of ground and has not been included by the public Authorities in the city planning.

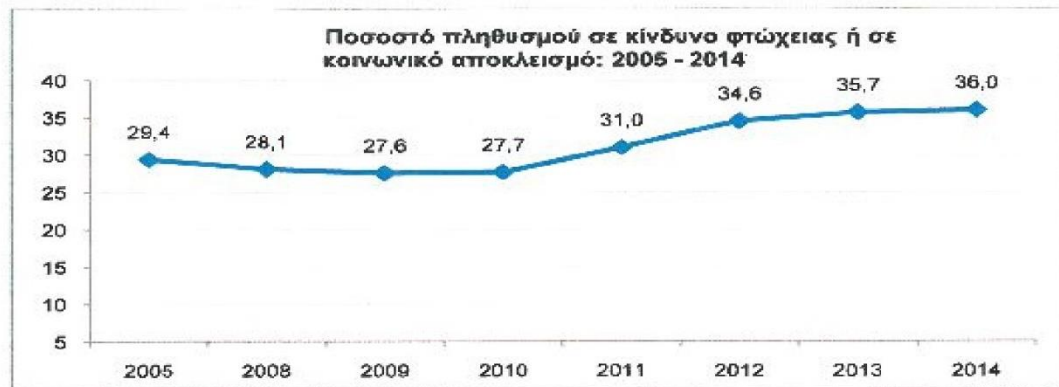
Keywords:

Urban agriculture, urban municipal gardens, urban sustainability, food and nutrition security, vulnerable social groups, Municipality of Agios Dimitrios.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι Πίνακες και Διαγράμματα άλλων ερευνών

Διάγραμμα 1. Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό στην Ελλάδα: 2005-2014

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Διαγράμματα αποτύπωσης του ποσοστού στώχειας των ελληνικών νοικοκυριών, από το 2005-2014. (Δελτίο Τύπου 2015, "Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2014"). Σημειώνεται ότι υπο-αντιπροσωπεύονται οι ομάδες του πληθυσμού που ανήκουν κατά τρικυήριο οι φτωχοί, άστεγοι, άτομα που διαβιών σε ιδρύματα, παράνομοι οικονομικά μετανάστες, Ρομά, κλπ.

Παράρτημα II Πίνακες συσχετίσεων, Σχήματα και Διαγράμματα από την ανάλυση των δεδομένων

Πίνακας 1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και την ηλικιακή ομάδα

Ηλικιακή ομάδα	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
20-29	- (0)	4,5* (2)*
30-39	- (0)	13,3 (6)
40-49	13,3 (6)	20 (9)
50-59	8,9 (4)	17,8 (8)
60-69	13,3 (6)	6,7 (3)
70 και άνω	2,2 (1)	- (0)

Σημείωση: N = 45

**Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό (%).*

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 2 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
Παντρεμένος/η	31,1* (14) *	37,8 (17)
Συμβίωση	2,2 (1)	- (0)
Ανύπαντρος/η	- (0)	17,8 (8)
Διαζευγμένος/η	2,2 (1)	6,7 (3)
Χήρος/α	2,2 (1)	- (0)

Σημείωση: N = 45

*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 3 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το φύλο και το εκπαιδευτικό επίπεδο

Επίπεδο εκπαίδευσης	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
Δημοτικό	15,5* (7)*	8,9 (4)
Γυμνάσιο/Λύκειο	17,9 (8)	42,2 (19)
ΙΕΚ	- (0)	2,2 (1)
ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,4 (2)	8,9 (4)

Σημείωση: N = 45

*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 4 Η δομή της οικογένειας σε σχέση με το φύλο

Δομή οικογένειας**	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
Οικογένεια με 1-2 ανήλικα	11,1* (5)*	9 (4)
Οικογένεια με 3-4 ανήλικα	4,4 (2)	2,2 (1)
Οικογένεια χωρίς ανήλικα	9 (4)	9 (4)
Πολυμελή οικογένεια με ενήλικες	4,4 (2)	31 (14)
Πολυμελή οικογένεια με 1-2 ανήλικα	4,4 (2)	6,7 (3)
Πολυμελή οικογένεια με 3-4 ανήλικα	2,2 (1)	- (0)
Μονογονεϊκή οικογένεια	2,2 (1)	4,4 (2)

Σημείωση: N = 45

*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

**Ως οικογένεια ορίζουμε το νοικοκυριό. Ως πολυμελή οικογένεια εννοούμε το νοικοκυριό που αποτελείται από 3 και πάνω ενήλικα μέλη.

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 5 Η κύρια δραστηριότητα των συμμετεχόντων σε σχέση με το φύλο

Κύρια δραστηριότητα	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
Ιδιωτικός/Δημόσιος υπάλληλος	2,2* (1)*	15,6 (7)
Αυτοαπασχολούμενος/η	2,2 (1)	- (0)
Άνεργος/η**	24,4 (11)	44,4 (20)
Συνταξιούχος	9 (4)	2,2 (1)

Σημείωση: N = 45

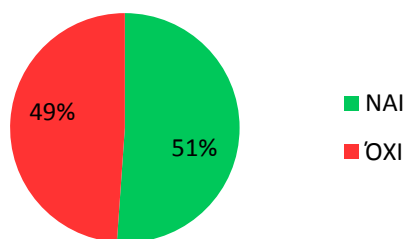
*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

**Η ανεργία ορίστηκε με βάση την κάρτα ανεργίας τους όταν εισήχθησαν στον δημοτικό λαχανόκηπο τον Οκτώβριο του 2014.

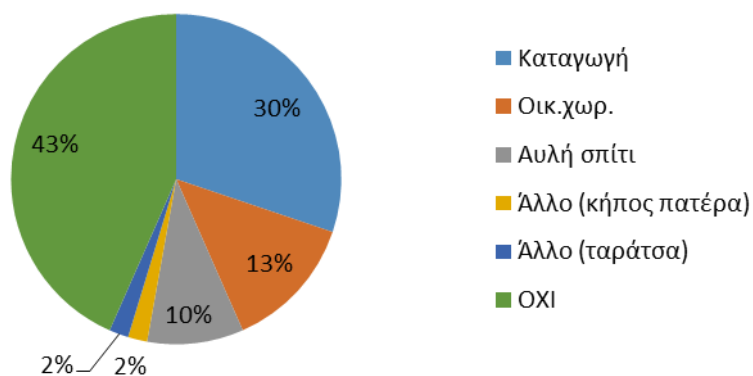
Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 1 Προηγούμενη καλλιεργητική εμπειρία και από πού προήλθε

Καλλιεργητική εμπειρία

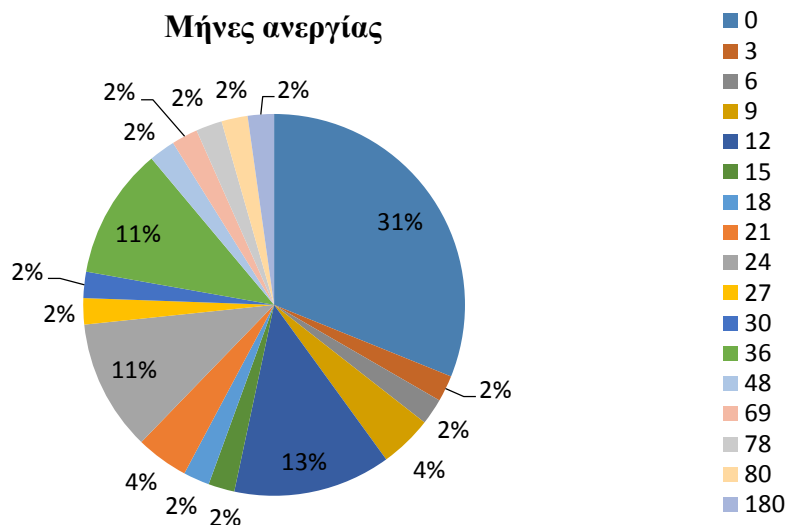

Τοποθεσία προέλευσης

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

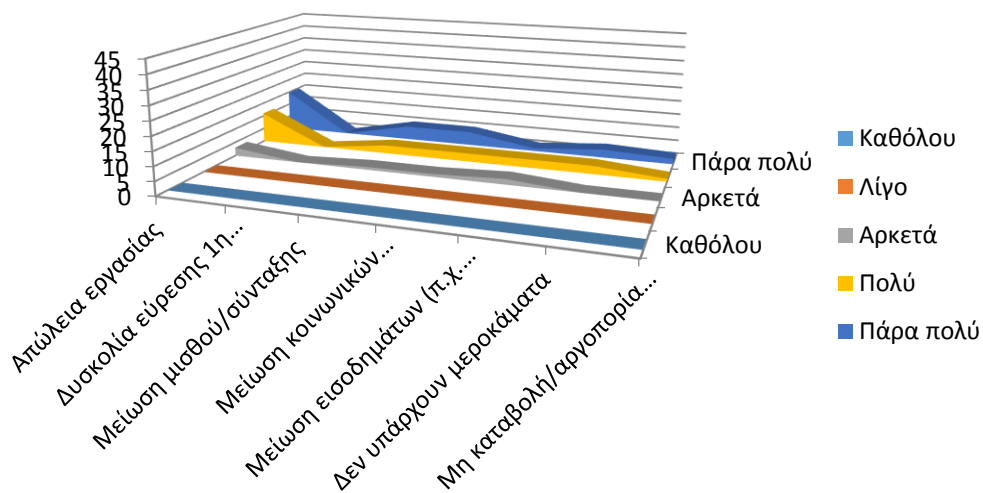
Διάγραμμα 2 Μήνες ανεργίας των συμμετεχόντων στον δημοτικό λαχανόκηπο

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στο δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Σημείωση: Η μέτρηση έγινε σύμφωνα με την κάρτα ανεργίας τους.

Διάγραμμα 3 Σε ποιους τομείς επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση και πόσο

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στο δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 6 Είδος κατοικίας σε σχέση με το φύλο

Κατοικία	Φύλο	
	Άνδρες	Γυναίκες
Ιδιοκατοίκηση	22,2* (10)*	33,3 (15)
Ενοικιαζόμενο	13,3 (6)	11,1 (5)
Φιλοξενία	2,2 (1)	17,9 (8)

Σημείωση: N = 45

*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Πίνακας 7 Μηνιαίο εισόδημα νοικοκυριού σε σχέση με την κατοικία

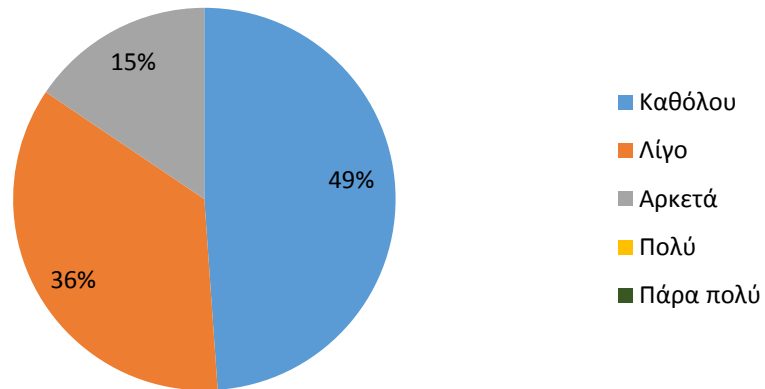
Μηνιαίο εισόδημα	Κατοικία		
	Ιδιοκατοίκηση	Ενοικιαζόμενο	Φιλοξενία
Έως 500 €	20* (9)*	11,1 (5)	13,3 (6)
501 €-1000 €	20 (9)	13,3 (6)	4,4 (2)
1001 €-1500 €	9 (4)	- (0)	2,2 (1)
1501 €-2000 €	6,7 (3)	- (0)	- (0)

Σημείωση: N = 45

*Στην παρένθεση αναγράφεται ο καθαρός αριθμός. Εκτός παρενθέσεων αποτυπώνεται το ποσοστό.

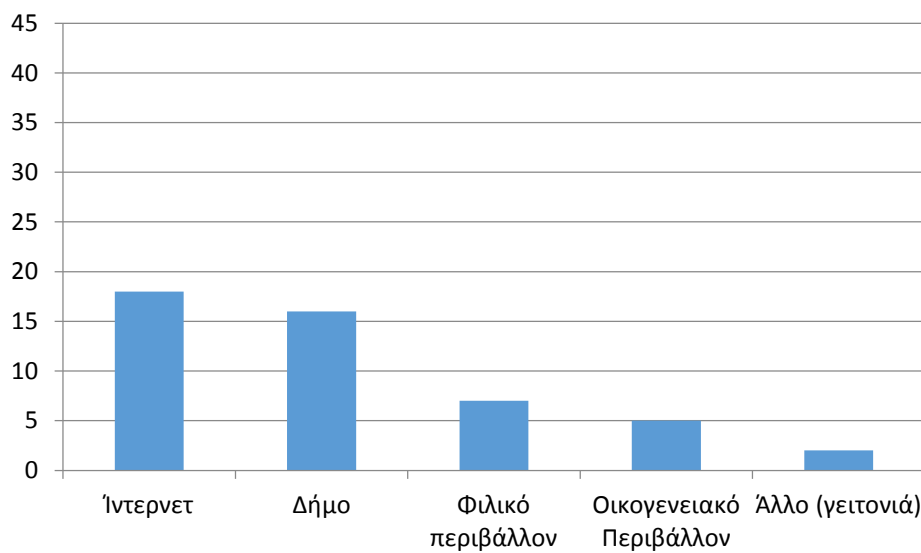
Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 4 Κατά πόσο ανταπεξέρχεται το οικογενειακό εισόδημα στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού

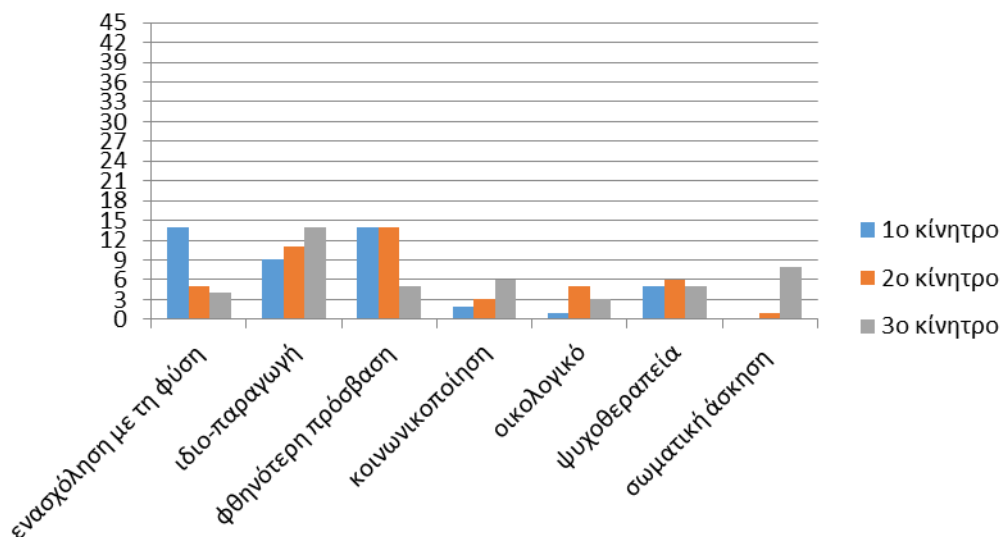
Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στο δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 5 Τρόπος ενημέρωσης για τη δομή του δημοτικού λαχανόκηπου

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 6 Τα κίνητρα των καλλιεργητών για τη συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

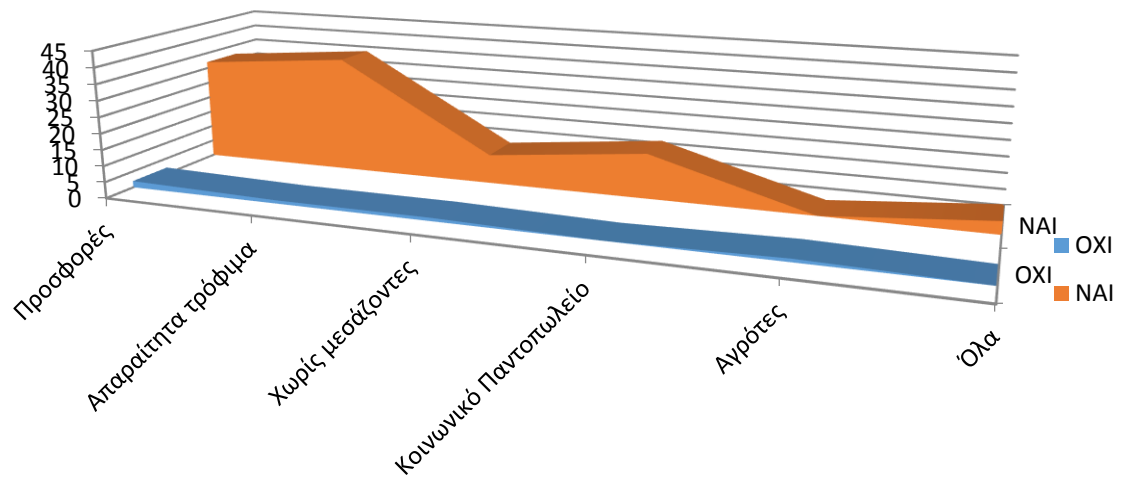
Πίνακας 8 Ενασχόληση με το αγροκήπιο σε εβδομαδιαία βάση

Ημέρες	N	(%)
Έως 2 ημέρες	5	11,1
3 έως 4 ημέρες	19	42,2
Καθημερινά	14	31,1
Άλλο*	7	15,6
Σύνολο	45	100

*Ως "Άλλο" εννοούμε τη συμμετοχή του οικογενειακού και φιλικού περιγύρου των συμμετεχόντων/δικαιούχων στο αγροκήπιο.

Πηγή: Συλλογή δεδομένων από την επιτόπια έρευνα στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 8 Τρόπος κάλυψης των διατροφικών αναγκών του νοικοκυριού και αν έχει επηρεαστεί από τις οικονομικές συνθήκες

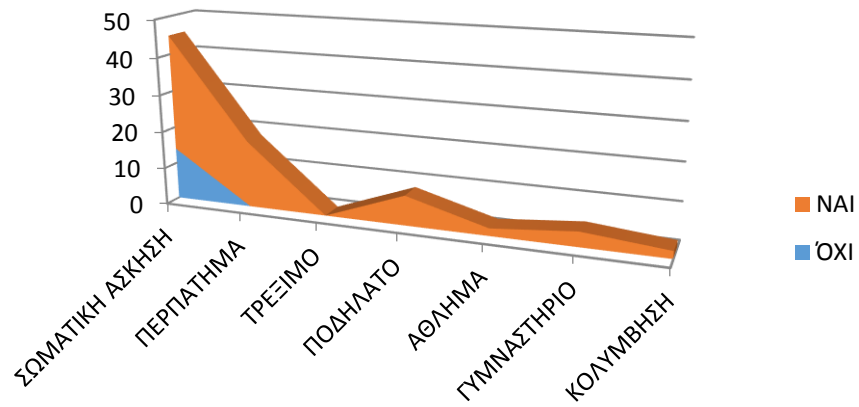
Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Σχηματική αναπαράσταση 2 Τι άλλαξε στο διατροφικό τους πρότυπο μέσα από τη συμμετοχή στο λαχανόκηπο

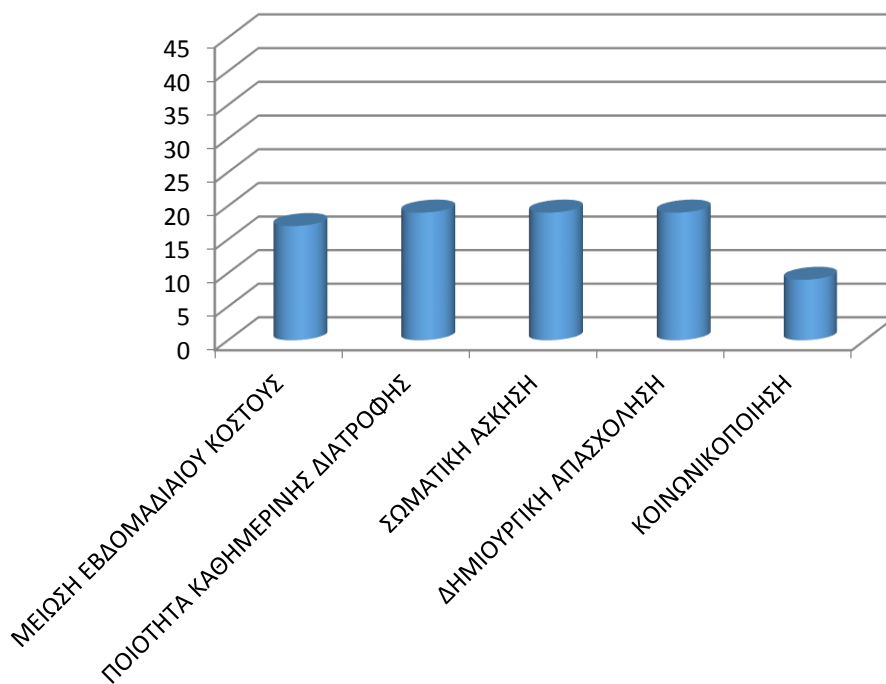
Πηγή: Ανάλυση συχνοτήτων (μέσω Cloud Analysis), από τα ερευνητικά δεδομένα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου.

Διάγραμμα 9 Ασχολούνται με τη σωματική άσκηση και πως;

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Διάγραμμα 10 Με ποιο τρόπο τους βοήθησε η συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο

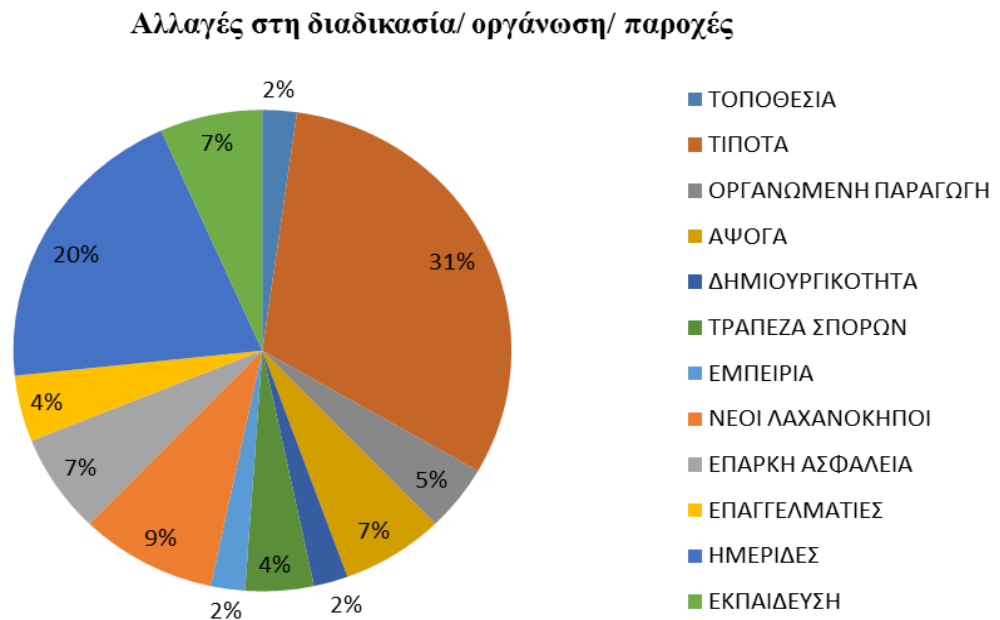
Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Σχηματική αναπαράσταση 3 Ποια είναι η εικόνα για τον Δήμο που ζουν;

Πηγή: Ανάλυση συχνότητας (μέσω Cloud Analysis), από τα ερευνητικά δεδομένα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Αγίου Δημητρίου.

Διάγραμμα 11 Τι αλλαγές θα προτεινάνε στη λειτουργία του δημοτικού λαχανόκηπου;

Πηγή: Συλλογή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας στον δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου. (2015)

Παράρτημα ΙΙΙ Τα μεθοδολογικά εργαλεία της επιτόπιας έρευνας

Α. Οδηγός συνέντευξης

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

α/α

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Στη παρούσα έρευνα επιχειρείται η συλλογή πληροφοριών σχετικά με: το Φορέα υλοποίησης του Προγράμματος, το πλαίσιο συνεργασίας του Φορέα με τη Μ.Κ.Ο., τα οφέλη του Προγράμματος τόσο για τους εργαζόμενους, όσο και για τους ωφελομένους.

Σκοπός: Να διερευνηθεί αν εντάσσεται στα πλαίσια της κοινωνικής πολιτικής και με ποιο τρόπο και αν διαφοροποιήθηκε από την αρχική του μορφή, που ξεκίνησε ως δημοτική πρωτοβουλία, πριν ενταχθεί στο ΕΣΠΑ. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού θα πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε πληροφορητές "κλειδιά" (Υπεύθυνη Προγράμματος - που ανήκει στη δημοτική αρχή, Προσωπικό Προγράμματος, Εκπρόσωπο της Μ.Κ.Ο.).

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΟΡΕΑ

- Πότε ξεκίνησε ο δημοτικός λαχανόκηπος;
.....
.....
.....
.....
- Ποιοι ήταν οι αρχικοί στόχοι;
.....
.....
.....
- Με ποιες προϋποθέσεις εντάχθηκε στα πλαίσια του ΕΣΠΑ;
.....
.....
.....
- Άλλαξαν οι αρχικοί στόχοι είτε με την ένταξη στο ΕΣΠΑ είτε από την πρακτική εμπειρία;
.....
.....
.....
- Που ανήκει το Πρόγραμμα;
.....
.....
.....
.....
- Πλαίσιο συνεργασίας εμπλεκόμενων Φορέων.
.....
.....
.....
.....

- Πόσα τετραγωνικά μέτρα είναι ο λαχανόκηπος;
.....
.....
.....
- Πόσα τετραγωνικά ανήκουν σε κάθε συμμετέχοντα;
.....
.....
.....
- Συνεργασίας με άλλους φορείς:
 - Εθελοντικές οργανώσεις
 - Συλλόγους
 - Εκπαιδευτικές Μονάδες
 - Μ.Κ.Ο.
 - Άλλο :.....

ΣΚΟΠΟΣ – ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ

- Δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα πλαίσια του Προγράμματος:
 - Εκπαιδευτικές δραστηριότητες.
.....
.....
.....
.....
 - Ερευνητικές δράσεις.
.....
.....
.....
.....
 - Δραστηριότητες κοινωνικής ενσωμάτωσης.
.....
.....
.....
.....

- Δικτύωση υπηρεσιών.
.....
.....
.....
.....

- Άλλο :.....

- Ποιες είναι οι προσδοκίες του Προγράμματος;
 - Κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων.
 - Μακροχρόνιοι άνεργοι
 - Συνταξιούχοι
 - Αμεα
 - Άλλο:.....

 - Επισιτιστική ανακούφιση των νοικοκυριών.
 - Περιβαλλοντική ευαισθητοποίησης, δημιουργία οικολογικής συνείδησης.
Δημιουργία βιώσιμης πόλης.

 - Αλλαγή ποιότητας ζωής, τροφές βιολογικής καλλιέργειας.
 - Ανάπτυξη εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.
.....
.....
.....
.....

 - Δημιουργία δικτύου κοινωνικής αλληλεγγύης.
.....
.....
.....
.....

 - Δημιουργία χώρων αναψυχής και κοινωνικοποίησης, αίσθημα ότι ανήκουν σε μια ομάδα.
.....
.....

- Ανάπτυξη ιδιωτικής πρωτοβουλίας με κοινωνικό σκοπό.
.....
.....
.....
- Συμβουλευτική στήριξη και ενίσχυση επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.
.....
.....
.....
- Άλλο:
- Εκτιμάτε ότι ο δημοτικός λαχανόκηπος γίνεται σημείο αναφοράς και κοινωνικοποίησης για τη γειτονιά; (πόλος έλξης και τόπος αναψυχής των κατοίκων)
.....
.....
.....
- Τυχόν δυσκολίες:
 - Γραφειοκρατία.
 - Οικονομικής φύσεως. (Χρηματοδότηση)
 - Στο πλαίσιο συνεργασίας με άλλους Φορείς.
 - Στις προϋποθέσεις ένταξης στο Πρόγραμμα.
 - Τυχόν διενέξεις εντός της ομάδας στόχου.
 - Στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο δράσης του Προγράμματος.
 - Άλλο:.....
.....
.....
- Αν σταματήσουν τα Προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας ΕΣΠΑ, ποιο είναι το μέλλον του δημοτικού λαχανόκηπου;
 1. Της χρήσης της γης.
.....
.....
.....

2. Του εργατικού δυναμικού. (απασχολησιμότητα)

.....
.....
.....

3. Της συσσωρευμένης τεχνογνωσίας από την εμπειρία της αστικής-βιολογικής καλλιέργειας; (περιβαλλοντική εκπαίδευση, σεμινάρια και συγγραφή "οδηγού" για τη συνέχιση αυτής της πρακτικής)

.....
.....
.....

Επιπλέον Παρατηρήσεις

Β. Ερωτηματολόγιο

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

α/α

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Γεια σας,

Το ερωτηματολόγιο διανέμεται στο πλαίσιο της διπλωματικής μου μελέτης με θέμα: «**Η συμβολή της αστικής γεωργίας στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Το παράδειγμα του δημοτικού λαχανόκηπου στον Άγιο Δημήτριο.**». Το ερωτηματολόγιο είναι ΑΝΩΝΥΜΟ και τα στοιχεία που θα προκύψουν είναι απολύτως εμπιστευτικά. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία.

Α.ΑΤΟΜΙΚΑ/ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1. Φύλο:

Ανδρας

Γυναίκα

2. Ηλικιακή ομάδα:

• 20 – 29

• 30 – 39

• 40 – 49

• 50 – 59

• 60 – 69

• 70 και άνω

3. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

- Απόφοιτος /η δημοτικού
- Απόφοιτος / η γυμνασίου
- Απόφοιτος /η λυκείου
- Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ
- Άλλο:

4. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;

- Ανύπαντρος-η
- Συμβίωση
- Παντρεμένος-η
- Χήρος-α
- Διαζευγμένος-η

5. Πόσα μέλη αποτελούν την οικογένεια σας;

- Ενήλικα:
- Ανήλικα:

6. Έχετε εμπειρία από αγροτικές εργασίες;

- Ναι
- Όχι

7. Πώς προήλθε η εμπειρία; (Παρακαλώ να απαντηθεί μόνο αν απαντήσατε θετικά στο προηγούμενο ερώτημα.)

- Μεγάλωσα στο χωριό
- Οι γονείς ήταν αγρότες
- Τα πεθερικά είναι αγρότες
- Ο/Η σύντροφος είναι αγρότης/ αγρότισσα
- Άλλο:

8. Ποια είναι η κύρια ασχολία σας αυτή τη χρονική περίοδο;

- Φοιτητής/ φοιτήτρια Ποια σχολή:
- Ιδιωτικός υπάλληλος Ειδικότητα:
- Δημόσιος υπάλληλος Ειδικότητα:
- Αυτοαπασχολούμενος Αντικείμενο εργασίας:
- Άνεργος/η Πόσους μήνες:
- Συνταξιούχος Προηγούμενη επαγγελματική ιδιότητα:
- Νοικοκυριό
- Άλλο:

9. Εκτιμάτε ότι η κρίση (2009 έως σήμερα) έχει επηρεάσει τη ζωή σας σε οικονομικό επίπεδο στο νοικοκυριό;

(Αξιολογείστε από το 1 έως το 5, όπου 1=Καθόλου και 5=Πάρα πολύ)

1	2	3	4	5

10. Αν σας επηρέασε έστω και λίγο σε ποιους τομείς;

- Απώλεια εργασίας
- Δυσκολία εύρεσης 1^{ης} εργασίας (για τους νεότερους)
- Μείωση μισθού/ σύνταξης
- Μη καταβολή/ αργοπορία καταβολής δεδουλευμένων μισθών
- Δεν υπάρχουν μεροκάματα (αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες)
- Μείωση κοινωνικών παροχών (επιδόματα, επικουρικά, ...)
- Μείωση εισοδημάτων από άλλες πηγές (ενοίκια, ...)
- Άλλο.....

11. Που κατοικείτε;

- Ιδιοκατοίκηση

- Ενοικιαζόμενο οίκημα

-Φιλοξενούμενος

-Άλλο:

12. Σε τι ποσό περίπου ανέρχεται το καθαρό μηνιαίο εισόδημα συνολικά για το νοικοκυριό σας;

- Έως 500 €

- 501 € - 1000 €

- 1001 € - 1500 €

- 1.501 € - 2000 €

- 2001 € και άνω

13. Σε τι βαθμό εκτιμάτε ότι το οικογενειακό εισόδημα ανταπεξέρχεται στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού σας;

(Αξιολογείστε από το 1 έως το 5, όπου 1=Καθόλου και 5=Πάρα πολύ)

1	2	3	4	5

Β.ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟ

14. Πως ενημερωθήκατε για το δημοτικό λαχανόκηπο;

- Από την ανάρτηση της προκήρυξης στην ιστοσελίδα του Δήμου
- Από υπηρεσίες του Δήμου (π.χ. Κοινωνική Υπηρεσία)
- Από το οικογενειακό μου περιβάλλον
- Από το φιλικό μου περίγυρο
- Από συλλογικούς φορείς (π.χ. εξωραϊστικό σύλλογο, σύλλογο πολυτέκνων, κλπ.)
- Από τα Μ.Μ.Ε.
- Άλλη πηγή ενημέρωσης:

15.Ποιο ήταν το κίνητρο για να συμμετάσχετε στο Πρόγραμμα;

(Παρακαλώ να δοθούν έως 3 απαντήσεις με σειρά προτεραιότητας)

- Ενασχόληση και επαφή με τη φύση/γη
- Παραγωγή δικών μου οπωροκηπευτικών (λαχανικά και φρούτα, για να ξέρω τι τρώω)
- Φθηνότερη πρόσβαση σε φρέσκα και ποιοτικά λαχανικά και φρούτα (οικονομικά μείωση δαπανών για τρόφιμα)
- Κοινωνική δικτύωση με άλλους συνανθρώπους/συμμετοχική δράση
- Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση
- Δημιουργική απασχόληση/ ψυχολογική ευεξία
- Σωματική άσκηση
- Άλλο:

16. Σας δυσκόλεψε η διαδικασία για τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα;

(Αξιολογείστε από το 1 έως το 5, όπου 1=Καθόλου και 5=Πάρα πολύ)

1	2	3	4	5

17. Τι ήταν αυτό που σας δυσκόλεψε;

(Παρακαλώ να απαντηθεί αν στο προηγούμενο ερώτημα επιλέξατε από το 1 έως το 3)

- Γραφειοκρατία (έγγραφα συμμετοχής)
- Μεγάλο χρόνο αναμονής μέχρι την εγκατάσταση στο αγροκήπιο
- Ανασφάλεια σε σχέση με τον χρονικό ορίζοντα παραμονής στο λαχανόκηπο (αποθάρρυνση ως ανασταλτικός παράγοντας)
- Άλλο:

18. Έχετε ξανά ασχοληθεί με την καλλιέργεια της γης;

Ναι Όχι

Σε ποιο μέρος;

- στον τόπο καταγωγής μου
- στα οικογενειακά μου χωράφια
- στην αυλή του σπιτιού μου
- Άλλο:

19. Πόσες μέρες ασχολείστε με το λαχανόκηπο σε εβδομαδιαία βάση;

- Έως δύο μέρες την εβδομάδα
- 3 έως 4 μέρες την εβδομάδα
- Καθημερινά
- Άλλο:

20. Θεωρείτε ότι έχει αναπτυχθεί δίκτυο αλληλοβοήθειας μεταξύ σας για τις καλλιεργητικές εργασίες; (π.χ. δυνατότητα να ποτίσει κάποιος άλλος σε περίπτωση που δε μπορείτε να πάτε οι ίδιοι)

Ναι Όχι

**21.Όταν ξεκινήσατε να ασχολείστε με το λαχανόκηπο πως αισθανθήκατε;
(με μια φράση)**

.....

22.Πόσα χρόνια συμμετέχετε στο Πρόγραμμα του δημοτικού λαχανόκηπου;

.....

Γ.Η ΒΙΟΠΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ

23.Έχει επηρεαστεί η καθημερινή διατροφή της οικογένειάς σας, από την οικονομική κατάσταση (από το 2009 και ύστερα);

Ναι Όχι

Αν Ναι με ποιο τρόπο;

-Αγοράζω προσφορές και προϊόντα/ τρόφιμα που προμηθεύει το ίδιο το σούπερ μαρκετ (π.χ. MARATA, κλπ.)

-Αγοράζω συνήθως μόνο τα απαραίτητα τρόφιμα, για την κάλυψη των καθημερινών αναγκών

-Προσπαθώ να προμηθεύομαι τρόφιμα από εναλλακτικές αγορές:

1.χωρίς μεσάζοντες

2.Κοινωνικό Παντοπωλείο

3.από αγρότες που ξέρω

4.βιολογικές λαϊκές αγορές

-Όλα τα παραπάνω

-Άλλο:

24. Άλλαξε κάτι στο διατροφικό σας πρότυπο, μέσα από τη συμμετοχή σας στο λαχανόκηπο;

- Φροντίζω να τρώω πιο υγιεινά (εποχιακά φρούτα και λαχανικά).
- Επιλέγω τροφές με πλούσια θρεπτική αξία.
- Μείωσα την κατανάλωση κρέατος και ζωικού λίπους.
- Αγοράζω με βάση τις καθημερινές διατροφικές ανάγκες της οικογένειας, ώστε να μη πετάω τρόφιμα (φρούτα, λαχανικά, φαγητό, κλπ.).
- Άλλο:

25. Ασχολείστε με τη σωματική άσκηση;

Ναι Όχι

Αν Ναι με ποιόν τρόπο;

- Περπάτημα
- Τρέξιμο -
- Ποδήλατο
- Αθλητικές δραστηριότητες (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, κλπ.)
- Εκμάθηση χορού
- Γυμναστήριο
- Κολύμβηση
- Άλλο:

Δ.ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

26.Θεωρείτε ότι η συμμετοχή σας στον δημοτικό λαχανόκηπο σας βοήθησε;

Ναι Όχι

Αν Ναι σε ποιο τομέα;

-Μείωση εβδομαδιαίου κόστους για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του νοικοκυριού

-Βελτίωση στην ποιότητα της καθημερινής διατροφής

-Σωματική άσκηση

-Δημιουργική ενασχόληση

-Κοινωνικοποίηση (βρήκα παρέες, φίλιες, βγήκα από το σπίτι)

-Συμμετοχή και σε άλλες κοινωνικο – πολιτιστικές δράσεις του Δήμου

• Ποιες;

-Δραστηριοποίηση σε εθελοντικές δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα

• Ποιες;

-Ικανοποίηση από την εκπαιδευτική δράση που παρέχει ο λαχανόκηπος, στις επισκέψεις των σχολικών μονάδων του Δήμου

-Ψυχαγωγία

-Όλα τα παραπάνω

-Άλλο:

27.Ποια είναι με μια λέξη η εικόνα σας για τον Δήμο που ζείτε;

.....

28.Τι αλλαγές θα προτείνατε για τη διαδικασία/οργάνωση/παροχές που προσφέρει ο λαχανόκηπος με σκοπό να γίνει πιο αποτελεσματικός;

.....

29.Εκτιμάτε ότι άλλαξε η ποιότητα της ζωής σας;

Ναι Όχι

30. Σε τι βαθμό πιστεύετε ότι καλύφθηκαν οι προσδοκίες σας από τη συμμετοχή σας στο δημοτικό λαχανόκηπο;

(Αξιολογείστε από το 1 έως το 5, όπου 1=Καθόλου και 5=Πάρα πολύ)

1	2	3	4	5

31. Τι θα θέλατε να κάνετε στο μέλλον σχετικά με την καλλιέργεια;

-Να επιστρέψω στην ύπαιθρο και να ασχοληθώ με την καλλιέργεια

-Να φτιάξω τον δικό μου λαχανόκηπο στο σπίτι που κατοικώ

-Να αποθηκεύω τους δικούς μου σπόρους

-Να φυτεύω και νέα φυτά

• Όπως:

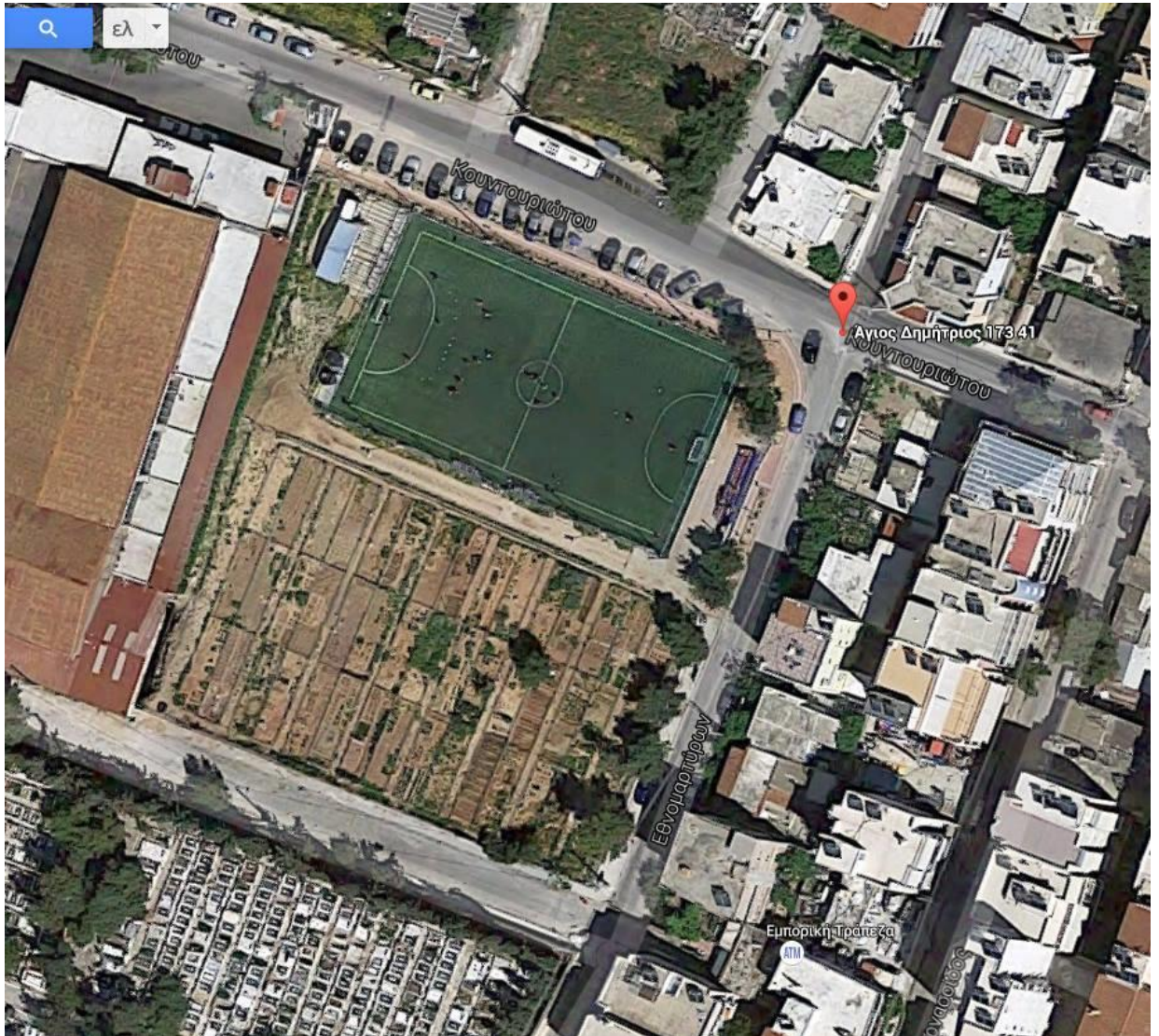
-Να αφήσω το λαχανόκηπο

-Άλλο:

Ευχαριστούμε πολύ για τον χρόνο σας!

Παράρτημα IV Φωτογραφικό υλικό από τον δημοτικό λαχανόκηπο του Δήμου Αγίου Δημητρίου

Εικόνα 1. Χωροθέτηση του δημοτικού λαχανόκηπου στον Άγιο Δημήτριο

Πηγή: Googlemap

<https://www.google.co.uk/maps/place/%CE%9ACE%BF%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%BF%CF%85+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%8D%CF%81%CF%89%CE%BD,+%CE%91%CE%B3,+%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%AE%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82+173+41,+%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/@37.9319238,23.7195831,278m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x14a1bdcbb97733e1:0x4d393ea20fa0b3b7?hl=en>

Εικόνα 2. Ο χώρος πριν υποδεχτεί τον δημοτικό λαχανόκηπο στον Άγιο Δημήτριο.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα - Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 3. Αρχίζει να διαμορφώνεται ο δημοτικός λαχανόκηπος Αγίου Δημητρίου.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα - Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 4. Διαχωρισμός των αγροκηπίων, για να υποδεχτούν τους ωφελούμενους.
(Δημοτικός λαχανόκηπος Αγίου Δημητρίου)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα - Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 5. Παραγωγή κηπευτικών από το δημοτικό λαχανόκηπο Αγίου Δημητρίου.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα- Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 6. Συνεργασία με τους προσκόπους για την κατασκευή του κίосκι στο δημοτικό λαχανόκηπο. (Άγιο Δημήτριο)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα - Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 7. Η βλάστηση μέσα στο λαχανόκηπο ανάμεσα στις πολυκατοικίες της γειτονιάς. (Περιοχή Ασυρμάτου - Άγιος Δημήτριος)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο κας Ασημακοπούλου Κατερίνα - Αντιδήμαρχος Τμήμα προστασίας περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής.

Εικόνα 8. Χωρισμένο σε διαδρόμους το κάθε αγροκήπιο. (Άγιος Δημήτριος)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο του συγγραφέα.

Εικόνα 9. Χειμερινά κηπευτικά δημοτικού λαχανόκηπου. (Περιοχή Ασύρματος – Άγιος Δημήτριος.)

Πηγή: Προσωπικό αρχείο του συγγραφέα.